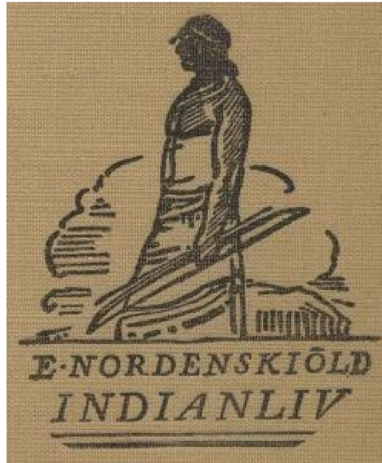

INDIANLIV

I EL GRAN CHACO

(SYD-AMERIKA) AV *ERLAND NORDENSKIÖLD* MED 69 ILLUSTRATIONER PÅ 24 PLANSCHER I KOPPARFOTOGRAVYR *STOCKHOLM ÅHLÉN & ÅKERLUNDS FÖRLAG*

Stockholm Åhlén & Åkerlunds Boktryckeri 1926

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta verk utkom första gången 1910. Här har en ny upplaga från 1926 digitaliserats direkt från original och anpassades och OCR-tolkades för Projekt Runeberg i april 2014 av Bert H.

Jfr **originalutgåvan från 1910** med illustrationerna insprängda i texten.

INLEDNING

Denna bok avser att skildra några indianstammar, som jag under min resa 1908—1909 närmare lärt känna.

Det är dessa människors intima liv, deras samhälle, deras hem, deras kamp för tillvaron, deras strider, deras uppfostran, deras moralbegrepp, deras religion och sagor, som jag velat skildra i denna bok.

Det är sålunda i första rummet ett bidrag till kännedomen om de sociala förhållandena i indiansamhället, som jag velat giva här.

Jag har sökt lära känna indianerna, och jag har också fattat sympati för dem. Så gott jag kunnat, har jag sökt att leva indianernas liv, sökt att förstå dem. Jag har fiskat, dansat, sjungit och druckit med dem. När jag kunnat, har jag sökt att glömma, att jag rest ut för att studera dessa människor och inte bara för att leva med dem och ha roligt.

Det är som medmänniskor, som jag betraktat indianerna.

Bland många torra fakta har jag här velat visa en hel del människor, för vilka jag vill, att läsaren skall fatta en

smula sympati.

Min resa har kommit till stånd tack vare min vän Arvid Hernmarcks frikostighet. Jag står därför i mycket stor tacksamhetsskuld till honom.

Med sitt kända intresse för att hjälpa svenskar, som söka att göra något i Sydamerika, gav generalkonsul Axel Johnson mig fri resa och fria frakter på de bekväma ångare,som förmedla den allt mer uppblomstrande svenska handeln på Argentina.

Stort tack är jag skyldig fru Rosa Hernmarck, f. d. ministerresidenten O. Gyldén, chargé d'affaires H. Bildt och apotekare H. Enell, vilka dels bidragit till min utrustning, dels tagit hand om mina samlingar.

Under mina vidsträckta strövtåg i Bolivia har jag såväl i den fattiges hydda som hos den rike estancieron mottagits med utomordentlig gästfrihet. Både hos indianer och vita har jag känt mig som vän i huset.

Bäst har jag trivts hos indianerna!

I.

FÄRD TILL ARBETSFÄLTET

Den 21 februari 1908 lämnade jag Sverige i sällskap med en svensk, W. Andersson, på ångfartyget »Drottning Sofia» med Buenos Aires som mål. Under den härliga sjöresan voro vi i tillfälle att hämta krafter för kommande strapatser. Med salta bad och solbad härdade vi kropparna, tänkande som så: »Under en resa som denne är en god hälsa den allra viktigaste utrustningen. När man är frisk och kry, så arbetar man bra, när man är nedtryckt av sjukdom, då går allting dåligt.» Under hela min resa har jag ej varit riktigt sjuk en enda dag.

På »Drottning Sofia» gjorde jag bekantskap med en ung landsman, Carl Moberg. Det var en vild pojke. En dag klättrade han upp i stormasten på »Sofia», satte sig på toppen på den runda knoppen och njöt vid en cigarrett av utsikten. Då han syntes mig djärv och oförvägen och gärna ville med till indianerna, så anställde jag honom vid expeditionen. Detta fick jag intet skäl att ångra. Moberg visade sig under hela resan vara en duglig och pålitlig kamrat. Jag har här presenterat honom, såsom han presenterade sig för mig, för att läsaren skall förstå, att det var en man, som passade hos indianerna.

Då jag inte vill skildra, vad så många andra förut skildrat, hoppa vi över Buenos Aires och begiva oss därifrån direkt med järnvägen till Esperanza sockerfabrik i norra Argentina. *Där indianerna börja, där vill jag börja minreseberättelse.* Jag beder eder, mina läsare, söka upp denna plats på kartan för att orientera eder.

Till sockerfabrikerna i norra Argentina kommer indianer vida ifrån. Det är inte urskogens vildar hemma hos sig, som vi träffa här vid fabrikerna, utan de av dem, som, lockade av den vita mannens rikedomar, kommit från sina hembygder för att söka arbete och förtjänst. Det är också ej här utan i deras hem långt borta i urskogar och snår, som vi i denna bok närmare skola lära känna dessa människor.

Med största välvilja mottogs jag av bröderna Leach, ägarna av Esperanza fabrik. De ha här ett äkta engelskt hem med bekväma stolar, polo, vänlighet utan krus och ceremonier och beredvillighet att göra tjänster utan många ord.

Vid Esperanza vistades jag en månad för utrustningen av min expedition. Under denna tid hade jag tillfälle att göra studier över de indianer, vilka som nämnt vida ifrån komma till fabrikerna för att söka arbete, varjämte jag gjorde en excursion till det närbelägna Calileguaberget. Ortnamn, egennamn, spanska och indianska ord äro här i regel skrivna efter spanskt uttal.)

Bland indianerna vid Esperanza hade jag turen att träffa en gammal vän från min resa 1901, matacoindianen »Chetsin». Denne, som var stammens tolk, talade riktigt bra spanska. Nästan varje dag brukade jag sitta en stund i hans hydda och prata med honom om allt möjligt. Ibland berättade han mig flera av sin stams sagor.

Det var riktigt underligt att sitta på en träklots i den lilla gräshyddan vid en sparsam, rökig eld och höra berättas om huru vildsvinen stulo majsen av bältan, om huru marsvinet stal elden av jaguaren och gav den åt matacoindianerna och att en liten stund senare sitta i en bekväm stol i det engelskt komfortabla Leach'ska hemmet och diskutera politik, flygskepp och sport. Det är alltid stort behag i motsatserna i livet.Om indianernas vandring till sockerfabrikerna, skall jag här nämna något.

»Bapurenda» kalla chiriguanoindianerna, som bo i Bolivia, Argentina. Det betyder: där det finns arbete. Till sockerfabrikerna komma årligen tusentals indianer från argentinska Chaco och från Bolivia för att söka arbete. Dels till röjningar och grävningar, dels för skörden använder man indianer. Denna vandring till Argentina har varit och är av största betydelse för att öppna de vildmarker, som i södra Bolivia bebos av indianer, på fredligt sätt för de vita. Det är vida ifrån, som indianerna komma till »Bapurenda». Där ser man de propra och vakna chiriguano och chané, de lömska och framfusiga toba, de smutsiga och opålitliga mataco, de alltid glada och lata choroti. Några få tapiete och ashluslayAshluslay: engelskt *sh*.) hava också varit där, fastän de uppträtt de förra som toba, de senare som choroti eller mataco. Märkligt nog lära även indianer ha gått till Argentina från delar av Chaco i södra Bolivia, där ännu ingen vit varit. Bland dessa märkas chiriguanohövdingen Cayuhuari. Denne hövding bor i Chaco allt sedan 1890, då han gjorde uppror mot de vita.

En mycket stor del av indianerna företaga den långa resan till Argentina till fots, ty få äro de, som ha hästar. En del indianer få göra en vandring på över 500 km., innan de komma fram. Det är ju en bra promenad.

Orsaken, varför dessa indianer vandra, är att svårigheterna för dem att i sitt eget land förvärva alla den vita mannens härligheter, såsom knivar, yxor och kläder, äro så stora. Där de hemma ha arbete, äro de i regel underbetalda och inom stora områden erbjudes för dem intet arbete alls.

Flera indianer ha sagt mig, att om arbete skulle erbjudas dem hemma, skulle de ej företaga denna vandring. Det är dock visst, att dessa resor till ett främmande underland i hög grad lockar dem. Jag var närvarande i enashluslayby, då de första av denna stam, som varit vid fabrikerna, kommo hem igen. De mottogos med ovationer. Hela byn hade gått dem till mötes och under de gamla kvinnornas sång fördes de till sina hyddor, där de välkomnades av sina små barn och hustrur. De hade så mycket märkvärdigt med sig, gamla gevär, uniformer, socker, tändstickor, krut, smällare, galonerade kepis, anelin m. m. Hur mycket skall det ej finnas att berätta om, när man kommer hem. Det bör vara minst lika underligt, som om en jordinnevånare kom hem från en resa till månen. Hur märkvärdigt skall det ej vara för de hemmavarande att få höra talas om järnvägarna, fabriksmaskinerna, de elektriska båglamporna, de kolossala hyddorna och allt annat nytt. De lockas även de att göra den besvärliga, långa vandringen och ännu vidsträcktare områden öppnas för den vita mannen utan strid, utan svårigheter.

Tack vare dessa vandringar till Argentina sprides en stor massa verktyg, knivar, vapen m. m., över hela El gran Chaco och indianernas ursprungliga kultur förändras. Många av dem lära sig under dessa färder något spanska, ty indianerna ha lätt för detta språk. De lära sig till och med ganska snart att tala rätt grammatikaliskt.

Till sockerfabrikerna komma mataco och choroti samt delvis även toba med kvinnor, ungar, hundar, bohag, smuts och ohyra och bygga där sina byar, alldeles som de bruka i Chaco. De högre stående chiriguano och chané medföra blott ett fåtal kvinnor och aldrig sina små barn, såvida de ej ämna stanna för alltid. Chiriguano och chané bo i tält eller i fabrikens ägare tillhöriga baracker.

Vid fabrikerna har jag sett indianerna arbeta, särskilt mataco och chiriguano. De förra anses bäst till att skörda sockerrören, de senare som grävare. Mataco och en del chiriguano betalas för betingsarbete. De bästa chiriguano äro dagsverkare och jämställas med de vita arbetarna. I regel förtjäna chiriguano 1 à 1½ peso, matacomännen 40 centavos och matacokvinnorna 20 centavos utom maten omdagen. Arbetstiden är för de senare ungefär åtta timmar, för de förra tio.

En del anteckningar har jag kunnat göra rörande indianernas flit. Chiriguano arbeta i regel alla dagar med undantag av måndagen, då de sova av sig söndagsruset. I San Lorenzo, ej långt från Esperanza, där jag hade

tillfälle att samla en del statistiskt material, arbetade matacomännen i medeltal 12½ och matacokvinnorna ll½ dagar i månaden. Bästa resultatet visade en matacokvinna, som arbetat 125 dagar och en matacoman, som arbetat 110 av 127 möjliga. Hövdingarna och tolkarna arbetade minst.

När indianerna betalas, är det nödvändigt att se till, att de ej få ut all avlöning under arbetets gång, utan ha något innestående, tills de återvända hem, annars anse de sig lurade.

Dör en indian, till vilken fabriken står i skuld, så begära mataco, choroti och toba ingenting. Inträffar detsamma bland chiriguano, fordrar hövdingen skuldens betalande genom honom till de efterlevande. Orsaken till detta är möjligen den, att chiriguano, tack vare den långvariga beröringen med de vita, bättre känna dessas arvsförhållanden.

Tyvärr göres ingenting för att civilisera de indianer, som komma till sockerfabrikerna. De demoraliseras där i allra högsta grad. Männen förfalla till dryckenskap, d. v. s. de lära sig dricka brännvin, i jämförelse med vilket alla de inhemska dryckerna äro betydligt oskyldigare. Tack vare brännvinet och dåligt exempel från de vita arbetarnas sida, dödas årligen ett stort antal indianer i slagsmål vid fabrikerna. Indiankvinnorna sälja sig åt de vita. Könssjukdomar grassera bland de indianska arbetarna, av vilka en del rent av besöka bordellerna, där de göra bekantskap med vita kvinnor. En chiriguanohövding Maringay, som aldrig varit i Argentina och om vilken jag längre fram får tillfälle att tala ganska mycket, frågade mig en gång: »Säg mig, är det sant, att i Argentina finnas handelsbodar, där manfår vita kvinnor för 2, 3, 5 pesos allt efter beskaffenheten?» Maringay tyckte nog att det var underliga bodar de vita hade.

En del chiriguanoindianer komma med sina familjer till sockerfabrikerna och återvända aldrig till sin hembygd igen. Dessa indianers liv är detsamma, som de vita arbetarnas. De leva i en slags konservburkskultur och tillverka så gott som ingenting av sina gamla karakteristiska saker. Hur sorgligt är icke deras liv, mycket uslare än hemma i byarna i eget land. I stället för de fina, målade lerkärlen utgöres deras husgeråd av tomma konservburkar, blecktallrikar o. d. Någon gång ser man även bland deras tillhörigheter ett eller annat europeiskt nattkärl — som användes att ha mat i.

Ett riktigt ofog, som i stor skala bedrives vid fabrikerna, är att giva indianerna skjutvapen. Tack vare dessa föra de indianer, som varit där, segerrika krig med dem, som ännu blott ha pil och båge. Dessa skjutvapen komma en dag att kosta många vita män livet, ty ett eller annat uppror komma indianerna i Chaco ännu säkert att göra. På argentinskt område har särskilt tobahövdingen Taycolique systematiskt lagt an på att beväpna sitt folk med eldvapen. Han har redan kommit så långt, att han börjat övergiva de omoderna remingtongevären för att i stället införa repetergevär. Taycolique har lärt sitt folk att skjuta. En dag passerade han med några av sina män förbi ett ställe, där några vita höllo på att skjuta till måls. Taycolique utmanade dessa på målskjutning och hans tobaindianer togo priset.

I stort sett anser jag likväl, att det bästa sättet att lösa indianuppfostringsproblemet är att giva indianerna väl betalt arbete, vilket de ha i dessa fabriker. Mycket borde samtidigt göras för att höja indianerna, lära dem läsa, skriva och räkna samt skydda dem mot brännvin och prostitution. Industriskolor borde upprättas vid dessa fabriker, där indianerna lärde sig hantverk. Ett arbete såsomdet, vilket indianerna ha i vissa trakter, där de anse sig och verkligen äro orimligt uselt betalda, uppfostrar dem icke till flitiga och arbetsdugliga människor, utan tvärtom. Få de ordentlig ersättning och de se, att de tack vare sitt arbete få det bra, kunna fylla magen lättare, få hästar, verktyg och kläder, då känna de sig glada åt sitt arbete och arbetet gör dem gott och uppfostrar dem.

Calileguaberget.

Under min vistelse vid Esperanza sockerfabrik gjorde jag flera små exkursioner, därav en något längre till det undersköna Calileguaberget, vars icke sällan snöhölj da topp stolt blickar över urskogarna, där sockerfabriker och sågverk och små människokryp släpa och sträva.

På urusla, små stigar klättrar vägen upp för detta berg. Den söker sig fram i bäckfårorna och på bergkammarna,

upp genom urskogen och dess tysta, fuktvarma prakt, upp över trädgränsen, upp till jordgudinnan Pachamamas ödsliga, storslagna rike, där man ser långt över dalar, högslätter och fjäll och inte trängs med lianer och trädstammar och bland taggiga snår, såsom nere i dalen och urskogen.

Calileguaindianerna tala alla spanska. Detta är starkt uppblandat med quichuaord, sålunda äro namnen på läkemedel i regel på quichua. Man kan därför antaga att dessa indianers ursprungliga språk varit quichua. Calileguaindianerna bo uppe på fjällen i små fyrkantiga hyddor av sten eller soltorkade tegel med grästak. På takåsen står i regel ett kors. Det skyddar mot blixten, det vill säga, om det är välsignat av en kristen präst, ty dessa bergsindianer äro alla sedan länge kristna. Detta hindrar naturligtvis inte, att de samtidigt tro på mycket annat, som rakt inte hör till den kristna religionen. Sålunda offra de ännu brännvin och coca åt Pachamama. När de gå över ett pass, lägga de ned en sten, för att de ej skola tröttna på vägen.På Calilegua gjorde jag en intressant bekantskap. Det var en medelålders hygglig medicinman, som ganska öppenhjärtigt berättade mig åtskilligt. Mot benvärk skall man använda fett av uturunco, tapir eller björn. Uturunco är det mystiska djur, som anses vara en jaguar, som en gång varit människa. Uturuncos fett är gult. Allt ifrån Peru till Argentina känner man de underbara läkande egenskaperna hos detta djurs fett. Har man vidrört jorden på en viss plats, så kunna hand-, fot- eller knäleden svullna. Bäst är att sätta på det svullna stället jord från den plats, där man sjuknat. Även tunga av björn är bra. Under jordbävning, som ofta förekommer på Calilegua, är det bäst att gå till begravningsplatsen för att bedja. Om det haglar, är det bra att bränna palmblad, som man lagt i korsform, så skadas inte skörden.

Då en av mina följeslagare, en argentinsk gaucho blev sjuk på Calilegua, så fick vännen medicinmannen tillfälle att pröva sin konst. Han gav honom öl, berett av majs, i vilket han lade glödande kol. Gauchon blev frisk och fick betala ett ordentligt arvode till den store läkaren.

Det är en stor likhet mellan vad man ser här på Calilegua och vad man finner hos quichua långt borta i Peru, tolv breddgrader därifrån. Ofantligt likformigt utbreder sig ännu quichuakulturen längs med Anderna, det är samma klädedräkt, samma egendomliga nålar för hopfästningen av kvinnoschalen, nästan samma keramik, samma cocatuggning, samma mediciner, samma offer på bergspassen, samma slungor o. s. v. Denn stora likformighet är slående, när man tänker på motsatsen mellan fjällens bebyggare och urskogens. Efter ett par dagars ritt från Cuzco, det gamla inkarikets huvudstad, mot urskogarna, så är man på vilda indianers område, indianer, som ha så gott som ingenting gemensamt med fjällens bebyggare. Här i nordligaste Argentina liksom i södra Bolivia är icke motsatsen fullt så skarp, men den är likväl mycket stor. De stammar, som jag här skall tala om och som bo endera på fjällens sista utlöpare mot slätten eller på densamma, ha bra litetgemensamt med quichua och deras ättlingar. Rida vi över fjällen direkt från Calilegua i Argentina till Cuzco, så möta vi som bekant icke mer än tvenne indianspråk, quichua och aymara. Följa vi urskogarna och floderna, så lära vi känna minst ett tjugotal språk, innan vi över S:a Cruz de la Sierra, över Rio Mamoré och Rio Madre de Dios taga oss fram till inkas gamla huvudstad.

Återkommen till fabrikerna från Calilegua, avslutade jag utrustningsarbetet och den 5 maj sutto vi i sadeln för att draga mot norr, mot Rio Pilcomayo. Några dagar senare gingo vi över Rio Bermejo och fortsatte längs med Andernas sista utlöpare. Det område, genom vilket vi nu passerade, var dels bebott av vita, dels av mataco-vejos, vilka äro fullständigt beroende av de förra. Allt, vad jag kunde samla från dem, köpte jag upp; om kvällarna satt jag hos gubbarna och de berättade mig ett och annat. Dessa mataco ha en saga om en stor brand, som härjade världen. En fågel »miya» har rövat majsfröna åt dem av en liten röd vildkatt »note», en liten svart och röd fågel »sipup» har rövat frön av pumpa. Marsvinet »no-tek» har rövat elden från en ond ande »tacuash», som gömde den och inte ville dela med sig av den åt mataco.

Mataco-vejos äro starkt påverkade av den mäktiga chiriguanokulturen, om vilken jag får tillfälle att utförligt tala längre fram. Sålunda äro de de enda indianer i Chaco utom chiriguano och chané, som någon gång begrava sina döda i lerkärl.

Åt den döde bygga de långt borta i skogen ett särskilt hus med eldstad och bädd. Denne lägges på bädden, någon gång nedstoppad i ett lerkärl. Själv har jag aldrig sett ett sådant gravhus, men så ha indianerna beskrivit dem för

mig. När jag frågade efter dem, sade de att för närvarande fanns intet, som ej alldeles raserats. Kanske ville de ej visa mig sina gravar. Under min resa 1902 drog jag också fram genom vejos område och grävde den gången upp en vejosgrav. Kanske var den ej typisk. Under en vildsvinshudlåg den döde nedgrävd i jorden med sin kalebass för vatten. Av hydda och bädd fanns ej ett spår. Kalebassen var tom. Vattnet hade den döde druckit ut, sade indianerna.

Ej så sällan arbeta mataco-vejos såsom tjänare åt chané, de indianer, som bo vid Rio Itiyuro. Att en chané däremot skulle tjäna åt en mataco vore otänkbart. En sådan klasskillnad mellan stammarna skola vi upprepade gången få tillfälle att här omtala.

Den 18 maj voro vi framme i Yacuiba, en stor by på gränsen mellan Bolivia och Argentina. Det är numera ett ganska anständigt ställe, men förr var det ett farligt tillhåll för förbrytare, som rymt dit av fruktan för argentinska polisen.

Yacuiba har under en stor del av resan varit för mig en viktig stödjepunkt. En charmant fransman C. Holzer därstädes har gjort mig stora tjänster, i det han hjälpt mig med många svåra transporter av utrustning och samlingar.

Min första exkursion från Yacuiba gällde chanéindianerna vid Rio Itiyuro. Den skall jag skildra i ett annat sammanhang. Min andra var till Rio Pilcomayo och de indianer, som bo vid denna märkliga flod.

Här började min resa på allvar.

II.

BLAND INDIANERNA VID RIO PILCOMAYO.

När jag tidigt på året 1902 återvände hem från Rio Pilcomayo, trodde jag knappast, att jag skulle komma dit igen. De vidriga, dagliga stoftstormarna gjorde vistelsen outhärdlig. I början av juni 1908 red jag likväl åter genom den stora skogen mellan Yacuiba och Crevaux till Rio Pilcomayo. Man glömmer så lätt svårigheterna på en resa. Efter någon tid finnas blott de glada stunderna kvar i minnets förrådskammare. Efter en hövlighetsvisit hos matacoindianerna, gick jag vid Crevaux över Rio Pilcomayo och fortsatte genom ett område, bebott av toba, till chorotiindianerna, vilka ha många byar c:a 50 km. nedanför Crevaux. Här gästade jag framför allt chorotihövdingen »Skogshönans» lilla by. Där hade jag riktigt trevligt; nästan naken, klädd i bara fjäderprydnader och glasögon, dansade jag om nätterna med indianer och indianskor på Rio Pilcomayos vitglänsande sandstränder. När vi kände oss varma av dansen, tumlade vi om i flodens brusande vatten. Vi jagade, vi sjöngo, vi lekte, vi fiskade, vi rökte skift och hade aldrig ledsamt. Några besök gjorde jag 60 à 70 km. längre ned för floden hos ashluslayindianerna, som, lockade av mitt förråd av knivar, nålar, tobak och granna dukar, bjödo mig att besöka dem i hjärtat av deras land.

Först över ett år senare i oktober 1909, då mina vägar åter förde mig från Yacuiba till Rio Pilcomayo, kunde jagantaga deras inbjudan. Det har synts mig lämpligt att skildra dessa bägge färder till Rio Pilcomayo i ett sammanhang.

Med fem man lämnade jag den 27 oktober 1909 den bolivianska militärposteringen vid Guachalla, tio mil nedanför Crevaux, följande Rio Pilcomayos nordöstra strand. Med mig följde en mestiz, Flores, som tolk. Han talade förträffligt choroti och förstod även något ashluslay. I åratal hade han levat bland indianerna och hade där ett flertal hustrur. Av de vita vid Rio Pilcomayo har väl ingen lyckats att förstå indianlivet som denne man. Han känner deras seder och bruk, han vet, hur man skall skicka sig vid en indianfest, han kan sjunga deras sånger, han dansar som en indian. Många chorotikvinnor ha givit sig åt de vita. Flores är den enda vita, som har ett barn med en sådan kvinna och chorotiindianerna anse honom höra till familjen. Han är deras vän och rådgivare och mången gång har det varit han, som fört underhandlingarna mellan indianer och nybyggare. En förträffligare tolk kunde jag knappast få.

Vårt första nattläger efter Guachalla hade vi i en ashluslayby. När jag red in i byn, voro alla indianerna fulla. Under jubelrop förde de min mulåsna fram till festplatsen. »Elle is.» »Den lilla papegojan är god», ropade indianerna. »Ashluslay is! is!! is!!! Toba häes! häes!! Ashluslay goda, toba dåliga», skränade »den lilla papegojan», ströende tobaksblad omkring sig. Man lyfte mig av mulåsnan, man omfamnade mig och man berusade mig med algaroboöl. Det var vilt, men det var intressant. Den natten sov jag utanför min bädd, under det att tre indianer snusade inrullade i mina filtar. Sämjan var god, men kommunismen var besvärlig.

Trots glädjen, trots vänskapen, trots ruset, trots gåvorna kunde tolken ej förmå indianerna att föra oss in i hjärtat av deras land på de vägar, de ha, som gå rätt in i norra Chaco. Alla löften voro glömda. Där fanns inga människor, där fanns inte vatten på tre dagsmarscher sade en,inte på två, sade en annan, inte alls, sade en tredje. Möjligen var det sant, att det var ont om vatten, ty vi voro i slutet av torrtiden. Jag beslöt därför att vänta och att först efter de första regndagarna, som snart måste komma, göra ett försök att tränga in i det okända landet norr om Rio Pilcomayo.

Vi fortsatte därför längs med Rio Pilcomayo alltjämt följande den norra stranden, d. v. s. den bolivianska, där jag kände mig hemma. Först passerade vi genom mataco-guisnays land. Man hade berättat mig, att en av dessa indianer, som bodde på den argentinska sidan av floden, hade en skalp av en ashluslayindian. Tolken och Moberg skickades för att underhandla, laddade med bytesvaror av alla slag. Jag ville ej gå själv, då jag visste med mig, att jag ej, då det gällde ett så intressant etnografiskt föremål, förmådde att visa mig tillräckligt likgiltig och ointresserad. När de kommo till byn, var det stor fest och mataco voro fulla och skränade. Mitt i byn på en i spiral barkad stång hängde skalpen, behängd med röda näsdukar och andra prydnader. Moberg och tolken låtsade om ingenting. Den förre blev bjuden på algaroboöl, som han drack, den senare fick först ingenting, ty han ansågs som choroti-vän och sålunda mataco-ovän. Sedan de suttit och pratat en stund, så låtsade tolken, som om han av en händelse fått syn på skalpen och frågade: »Vad är det där för en trasa?» Ägaren började nu skryta över sina bragder och skalpen togs ned och synades. De sade honom, att hans bragder nu skulle bli kända långt, långt borta hos de vita männen, vilket naturligtvis smickrade honom. Efter mycket om och men fingo de byta sig till densamma. Först skulle dock de gamla gummorna sjunga och dansa med den.

Såsom FriedericiG. Friederici: Skalpieren und ähnliche Kriegsgebräuche in Amerika. Braunschweig 1906. visat, är det område i Sydamerika, från vilket skalper äro kända, ej vidare betydande. UtomChaco är det blott ett litet område i Guyana. Huvudjägare äro däremot en stor del av Sydamerikas indianer. Det var den första skalp från Sydamerika, som hamnat i en samling.

Efter att hava passerat flera stora matacobyar, en ashluslayby och en boliviansk militärpostering, kommo vi in på stora, obebodda områden, som anses osäkra på grund av toba-pilagaindianernas strövtåg. Dessa toba utmärkas, bland annat, genom att de liksom choroti och ashluslay ha stora träklossar i de genomborrade örsnibbarna. Vad man särskilt fruktar under en marsch genom ett område, bebott av fientligt stämda indianer, är att man under natten skall få sina riddjur stulna och bli till fots. Ungefär tjugufem svenska mil nedanför Guachalla kommo vi till bolivianska regeringens yttersta militärpostering, vilken anlagts några månader innan jag företog min exkursion.

Intill militärposten och några mil från denna lågo stora byar bebodda av ashluslayindianer. Vi gästade hövdingen Toné i hans by. Denne har, när alla indianer äro samlade, c:a 1,000 innevånare. Mitt på den stora, öppna platsen i byn slogo vi läger och gjorde oss riktigt hemmastadda. Vi hade kommit under en tid, då algarobofrukten var mogen och algaroboöl dracks i massor på festplatsen. Intressant var att se det äkta indianska liv, som här erbjöd sig att studera och som jag längre fram får tillfälle att skildra. Vid flera tillfällen har jag varit hos indianer, som leva oberoende av de vita, men aldrig hos en så stor och mäktig stam.

Ashluslayindianerna lågo i krig med toba och kriget gick illa för dem. På allt sätt sökte de locka mig att taga parti för dem och med mina eldvapen bilda en god hjälptrupp. De gjorde mig vältaliga förespeglingar om, huru vi skulle skalpera männen, taga kvinnor och barn till fånga och stjäla massor av hästar. Det sista trodde de särskilt, den vita mannen skulle gilla. Jag lovade att hjälpa till med försvaret av deras byar, om de blevo överfallna,

medan vi voro där,men till anfall var jag ej angelägen att gå. Allt mer och mer pockade de likväl på alliansen, som tolken bakom min rygg uppmuntrade. Till slut återstod för mig ingenting annat än att följa indianerna i anfallskriget eller att draga mig ur spelet. Ett ögonblick var jag tveksam. Jag visste, att om jag förde ashluslay till seger, så var jag herre i deras land, men jag ryggade tillbaka för konsekvenserna. Det gällde att sätta sig i spetsen för ett infall på argentinskt område och det hade ju varit för galet, om det blivit bekant. Vida ifrån kommo flera hövdingar för att övertala mig. Där kom den gamle Mayentén, en reslig man, omgiven av några av sina bästa krigare.

Jag begav mig nu till den bolivianska militärposteringen och sökte förmå kommendanten att ingripa. Förgäves sökte jag förklara för honom, att om han inte hjälpte ashluslay mot toba, så skulle han helt enkelt en vacker dag eller rättare natt bli nedgjord med alla sina soldater; hjälpte han dem, öppnade han det inre, ännu outforskade norra Chaco för sig och sitt land. Han borde komma ihåg, att han hade 150 km. till närmaste plats, där vita funnos och de voro så få, att de ej kunde hjälpa honom. Han tvekade dock att anfalla en stam, som bodde i ett främmande land, fastän denna stam gjorde oupphörliga rövartåg på bolivianskt område. Jag beslöt därför att återvända.

Efter långa underhandlingar och säkert tack vare många lögner lyckades min tolk förmå indianerna att giva oss en vägvisare, som skulle föra oss på okända stigar genom det inre av norra Chaco.

Trakten omkring Tonés by består av öppna slätter, sumpmarker och parkliknande skogar av algaroboträd. Mycket hemsökt är trakten av jaguarer, som till och med förfölja riddjuren. Soldaterna hade fått flera av sina hästar och mulåsnor ihjälrivna och dock var militärposteringen som nämnt blott några månader gammal.

Få mil ovanför Tonés by bildar Pilcomayo en fors. Det är det underligaste, jag någonsin sett i den vägen. Ickeen klippa, icke den minsta sten hindrar vattnet, utan brusar det fram mellan hårda lerbankar. Ej långt nedanför detta fall upplöser sig Rio Pilcomayo i väldiga sumpmarker, de bekanta »Esteros del Padre Patiño», där oerhörda massor av vass hindrar farkosterna att komma fram. Tack vare dessa sumpmarker är denna flod, som annars kunde bliva så viktig för samfärdseln, ofarbar. Oerhörda massor av fisk finnas i Rio Pilcomayo och tusentals indianer hämta ur floden under en stor del av året sin viktigaste föda. I sumpmarkerna finnas egendomliga lungfiskar, »Lepidosiren».

Rio Pilcomayo är en märklig flod. När den lämnar bergen, för den med sig stenar och grus, men till det inre av Chaco för den bara slam. Under torrtiden för vinden detta slam vida omkring och vidriga äro de dagar, då stoftmassorna svepas över Chaco. Rio Pilcomayo har, sedan den lämnat bergen, ända till hjärtat av Chaco icke en enda biflod. Den har ofta ändrat sitt lopp och brutit sig nya vägar. När man avlägsnar sig från floden, finner man vattenfyllda rester av gamla flodbäddar, musselbankar och stora förrädiska jordhålor. Vid övre Rio Pilcomayo förlora nybyggarna årligen många djur i dessa hålor, som kunna vara ända till tio meter djupa och förrädiskt nog, ibland äro täckta med ett tunt, bräckligt tak. Dessa hålor synas mig vara bildade så, att de väldiga massor av träbråte, som floden fört med sig och hopat, täckts av slammassorna och sedan förmultnat, när floden tagit sig ett nytt lopp. Under torrtiden härjas Chacos skogar och snår av väldiga eldar. I regel är det indianerna, som sätta eld på gräset och snåren för att lättare kunna finna de läckra jordråttor, som höra till delikatesserna på deras matsedel. I en chorotisaga berättas om dessa hålor och skogseldar.

För länge sedan härjades allt av en stor eld, som dödade alla choroti utom två, en man och en kvinna, som räddade sig i ett hål i jorden. När elden var över och allt var släckt, grävde de sig ut. De hade ingen eld. Den svarta gamen hade fört en eldbrand till sitt bo, detta hade fattat eld ochelden hade spritt sig ned i trädet och eld glödde ännu under stubben. Gamen gav nu choroti av denna eld och sedan dess ha de eld. Från denna man och kvinna härstamma alla choroti.Ehrenreich (30—31) antager även att till sådana »Sindbrandmythen» har stora pampasbränder givit upphov. Die Mythen und Legenden der Südamerikanischen Urvölker. Berlin 1905. Suppl. Zeitsch. für Ethn. En saga liknande denna är bekant från arowakerna i Guyana och från Yuracàre.

Chacos skogar äro mycket rika på vilda, ätbara frukter. Hela skogar finnas av algaroboProsopis alba. och tuscaAcacia aroma., hela snår av ChañarGourliea decortitans.. Den slingerväxt, som bär tasifrukten är mycket allmän. I

vattenlösa trakter hämta indianerna vatten ur en rot, av de vita liksom av chiriguano kallad sipoy.

Djurlivet är ej vidare rikt. Av större vilt ser man mest råbockar och strutsar. Jaguar er äro som nämnt allmänna. Att döma av spåren äro tapirer och vildsvin ej ovanliga. Rävar ser man även i mängd. Bältorna äro allmänna. Den egendomliga vindhundliknande hundCanis jubatus., som är känd från Chaco, är sällsynt. Fågellivet i synnerhet i skogen är fattigt. Flodstränderna och sumpmarkerna livas av en eller annan stork eller and. Ödlor, även de stora iguanaödlorna, kila under varma soldagar över allt omkring. Miltals äro slätterna översållade av jordråttornas, för ryttaren så besvärliga, hålor.

De vilda djuren erbjuda i Chaco icke mycken fara för den, som bär eldvapen. Jaguar en är indianernas fasa. Kort före jag en gång kom till ett matacoläger, hade en jaguar släpat bort och dödat en indian från en eld, där han låg och sov jämte ett tjugutal kamrater. Giftiga ormar, även skallerormar, förekomma, men man ser dem sällan. I sjöarna kan man ej bada och det kan även vara farligt i floden.Det finnes knappast en indian vid Rio Pilcomayo, som ej har talrika ärr av palometafiskarEric v. Rosen har publicerat en utmärkt fotografi av en choroti med ett ärr efter en sådan fisk. The Chorotes Indians in the Bolivian Chaco. Stockholm 1904. Tavlan VI.Serrosalmo sp. . Med sina knivvassa tänder skära dessa ut stora köttstycken ur kroppen på dem, som äro nog oförsiktiga att bada, där de finnas. En gång skulle Moberg simma över Rio Pilcomayo. Det var under slutet av torrtiden och vattnet strömmade fram i en smal, djup ränna. Alldeles översköljd av blod kom han ur floden. En liten siluroidfisk hade i massa överfallit honom och tillfogat honom talrika djupa sår med sina vassa, lancettformade fenor. För att skydda sig mot palometafiskens bett använda ashluslay, när de vada i sumpmarkerna, strumpor tätt knutna av caraguatásnörenCaraguatá = Bromelia Serra..

Vackert är det ej i Chaco. Skogen tjusar ej ögat genom någon yppig grönska, palmskogarna och vassnåren trötta genom sin enformighet, sjöarna äro få och små. Rio Pilcomayo har här inga bifloder. Ingen kulle, intet berg finnes, varifrån man kan få utsikt över landet. I det inre av Chaco finnes icke ens en sten, knappast ett gruskorn. Av stoft och slam består marken överallt.

Regntiden börjar i november eller december och slutar i april eller maj. Gör man en resa till dessa trakter och tänker blott följa Rio Pilcomayo, är torrtiden den bästa tiden att färdas. För att göra exkursioner inåt det vattenfattiga norra Chaco bör man välja början av regntiden.

Chaco är hälsosamt. Under vår vistelse vid Rio Pilcomayo sjuknade varken jag eller mina följeslagare och de vita nybyggarna förefalla i regel ha god hälsa. Möjligt är, att personer med svagt bröst i längden fara illa av de vidriga stoftstormarna.

Vi togo nu avsked av våra vänner i Tonés by och lovadeatt komma tillbaka. Vem vet, när det sker? Kanske dansar jag än en gång med i ringdansen på den stora öppna platsen, kanske dricker jag mig ännu en gång glad av algaroboöl och skränar på festerna hos dessa mina ashluslayvänner. Bäst är det att kanske aldrig återvända. Dröjer jag någon tid, har nog även här så mycket förändrats och försämrats att ett nytt besök — blott bleve en stor missräkning.

Med vår vägvisare lämnade vi Rio Pilcomayo och begåvo oss inåt norra Chaco. Jag hade väntat mig att finna föga bebodda trakter, men insåg snart mitt misstag. Vältrampade vägar förde i alla riktningar. Vägvisaren övergav oss redan efter två dagar, men vi hade lyckan att finna annat ressällskap. Tvenne ashluslayindianer, vilkas hustrur mördats och barn rövats av toba, voro på väg till matacoguisnay för att med dem som mellanhand underhandla om att mot gåvor få utlösa sina barn ur fångenskapen. Vi slogo oss ihop.

När vi kommo till byarna, blevo vi mottagna med gråt och veklagan. På detta sätt visade kvinnorna våra nya vänner sitt deltagande i deras sorgEn viss likhet syntes mig detta bruk ha med de hälsningsceremonier, som beskrivas av äldre författare. Jämför Friederici: Der Tränengruss der Indianer. Globus Bd. LXXXIX N:r 2.. Överallt blevo vi väl emottagna och fingo vi under de stormiga, regniga nätterna dela det sparsamma utrymmet i hyddorna och värma oss vid lägereldarna. Man inbjöd oss även ibland till de enkla och oaptitliga måltiderna. Allt utvecklade sig bra och vi hade redan ridit en grad inåt Chaco på dessa okända, låga indianstigar, där man i regel fick ligga tätt nedtryckt

bakom riddjurets hals, för att ej skrapas av grenarna. Man hade sagt mig att dessa trakter voro obebodda, ty det fanns intet vatten. Det var långt ifrån riktigt, fastän det ibland är långt mellan vattenställena. I regel är det vatten, som finnes, brunt och stinkande.Som sagt, allt gick bra, tills vi kommo till en hövding, som heter Chilán. När vi redo genom den täta skogen, som förde till hans by, prasslade det överallt i buskarna. Chilán hade lagt sina krigare på vakt, för att bereda oss ett varmt mottagande, om vi hade dåliga avsikter. Lugnt redo vi igenom den farliga skogen och rätt in i Chiláns by. Med ett argt utseende och sägande några mindre vänliga ord åt våra reskamrater tog gubben emot oss. Till vängåva räckte jag honom en kniv och han lade halvt tvekande bort stridsklubban, han hade i handen.

Chilán måtte ha givit bestämda order till våra vägvisare, ty efter besöket hos honom började dessa att föra oss i riktning mot Rio Pilcomayo och ej mot norr, som vi önskade och som de förut tack vare löften om gåvor lovat. På egen hand kunde vi ej taga oss fram, då vi ej kände vattenställena. Vi voro redan nära floden, då vi en kväll kommo till ett ashluslayläger. Trött, som jag var, lade jag mig att sova. Moberg tyckte det var egendomligt, att i lägret nästan var bara män, men slog bort sina misstankar och kröp lugnt in under myggnätet. Ungefär vid tvåtiden på natten vaknade tolken av att någon gav en signal ifrån skogen. En av männen i lägret reste sig då tyst upp och gick bort och kom efter en stund tillbaka med en skara beväpnade män. Tolken lyssnade och hörde, huru de nykomna frågade, varför ashluslay ej dödade oss. Gjorde de så, så fingo de våra karbiner och kunde med framgång strida mot toba. Om vi blevo dödade, skulle de andra vita aldrig få veta, vad som fanns i det inre av deras land. De sade också att de önskade den ljuse mannens, d. v. s. Mobergs skalp, till sina fester. Mina vägvisare ville likväl icke vara med om överfallet. Dessa vita äro våra vänner, sade de.

Tolken, som sakta väckte mina två andra följeslagare, tvenne bolivianska soldater, tilltalade nu de nykomna. Dessa fingo då brått att giva sig av. Förgäves bad han dem stanna till morgonen. Av språket hade han dock hört, att det var matacoindianer. Det var sålunda dessa avcivilisationen halvt fördärvade indianer, som hade velat begå ett mord, som »vildarna» ej ville vara med om.

Kanske ha vi Onásh, så hette den man, som talat emot överfallet på oss, att tacka för att vi ej fått dela Crevaux's, Ibaretas och Boggianis öde.

Följande dag voro vi åter i mataco-guisnays land. Vi hade inte en matbit och regnet öste ned, så att vi voro både frusna och hungriga. Tält hade vi ej sedan länge med oss; det hade vi måst lämna för att skydda samlingarna. Vi redo in i en by och blevo högst ovänligt mottagna. Ingenting fingo vi byta oss till, icke det minsta, och bestämt vägrade de att låta oss söka skydd i hyddorna undan regnet. Ehuru inga vita bo, där vi nu voro, så gå alla dessa matacoindianer och söka arbete hos de vita och känna mycket av civilisationens »välsignelser».

När vi sedan på natten sutto hungriga och fröso vid en eld, som det hällande regnet icke tillät oss att få fart på, då tänkte och sade vi fula saker, om de vitas inflytande på urskogens vildar och vi jämförde den ogästvänlighet, som vi mött hos mataco, med den vänlighet vi åtnjutit långt borta i skogarna hos indianer, som förut aldrig besökts av vita.

Efter tvenne dagar voro vi vid en av de bolivianska militärposteringarna. Jag var den enda, som kom fram beriden. De andras djur hade tröttnat eller stupat på vägen.

De indianer, särskilt ashluslay och choroti, som jag under dessa strövtåg i Chaco lärt känna, skall jag här i de följande kapitlen söka skildra. Då deras kultur är mycket likartad, anser jag mig kunna behandla dem i ett sammanhang.

Det är ej många författare, som förut skildrat choroti och ashluslay-indianernas seder och bruk. Bidrag till kännedomen om den sistnämnda stammen har lämnats av HerrmannHerrmann: Die etnographisehen Ergebnisse der Deutschen Pilcomayo Expedition. Zeitsch. für Etn. 1908., vilken liksom toba kallar densotegaraik. Eric von RosenEric von Rosen: The Chorotes Indians in the Bolivian Chaco. Stockholm 1904.har publicerat utmärkta fotografier från choroti.

Den förträfflige tysk-argentinske antropologen R. Lehmann-NitscheR. Lehmann-Nitsche: Estudios Antropológicos sobre los Chiriguanos, Chorotes, Matacos y Tobas. Anales del Museo de La Plata. Tomo I. Buenos Aires 1908.har vid Esperanza sockerfabrik gjort viktiga studier över choroti och andra chacostammars fysiska antropologi. Han har valt den rätta platsen för dylika forskningar.

Fabriken ligger som nämnt vid järnväg, så att man med största lätthet kan föra dit allehanda instrument. Utmärkt mörkrum finnes på stället för framkallning av plåtar o. s. v. Den, som intresserar sig för chacostammarnas fysiska antropologi, ber jag att få hänvisa till denna författares arbete.

Då chacostammarna tillhörande guaycuru-, mataco- och maskoigrupperna i mycket ha en kultur likartad med choroti och ashluslay, så är den litteratur mycket stor, som här för jämförelser är av intresse.

I detta arbete är likväl ej rätta platsen för sådana jämförande forskningar. Här vill jag framför allt i första rummet giva en bild av livet bland indianerna, såsom jag uppfattat det, lämnande sådana forskningar till specialuppsatser i facktidskrifter.

Den enda äldre författare, som omtalar choroti är Pedro Lozano. Han nämner dock blott namnet. Mycket möjligt är ju, att såväl choroti som ashluslay voro kända av de äldre författarna, men under andra namn än dem, som äro bekanta för oss.

Ashluslay kalla sig så själva. Choroti kalla dem áshli, mataco kalla dem sówua eller sówuash, tapiete säga etéhua, toba sotegaraik. De vita säga i regel tapiete och förväxla dem med en stam, som är närmare omtalad här nedan. Choroti kalla sig själva yóshuahá, vilket namn naturligtvis vore det riktigaste att använda. De känna dock numera alla sitt chiriguanonamn choroti, som de vita förspanska till chorote. Mataco kalla choroti mánúk eller mániúk.

Språkligt höra ashluslay och choroti nära ihop med mataco. Jag lämnar här ett kort utdrag av de ordlistor, jag samlat från dem, för att läsaren skall få se något av deras språk.

Choroti.

Ashluslay.

Öga

táte

tósse (ss har väsljud)

Tand

(n)kiente

seuté

Skägg

(n)pótsi

posé

Öra

(n)kioté

(ditt akféi, (mitt) ikféi

Tunga

pálnat

chácklitj

Näsa

natóve

anās, inās

Sol

kíle

fincóclay

Måne

huéla

huéla

Stjärna

catés

catīs

Eld

huat (éti)

itósh

Vatten

inyat

ināt

Jord

áshnâte

cotjât

God

es

is

Dålig

häes

Långt

tóshhue

tójke

Nära

hätóshhue

chásle

Fisk

siúsh

sajetj

Hund

aléna

núu

Hynda

alénaséshni

núuasésna

Salt

chuhóne

sifóni

Tobak

shushu

finóc

Majs

péāta

láutsitj

Mor

téte, máma

mimé

Dotter

yóse

yósi

Hus

huéte

huéte

Han, du

náca, téla

Jag

yá (m)

Nej

hä

am

Finns ej

náhipa

ámpa

Ja (svar)

häe, téy

létj, hé

Kvinna

aséshnia

asésna

Hustru

tsémbla

chácfä

I morgon

káshlomata

slúmasi

Väg

náyi

náiss

Tobakspipa

kiti

finkoshi

Rio Pilcomayo

téuk, tehuóc

téhuoc

För föremål, som dessa indianer fått från de vita, eller se de vita använda, göra de egna ord och lära sig oftast ej de spanska benämningarna, t. ex.

Choroti.

Blyertspenna — bésnike.

Glasögon — ukíne.

Revolver — sēta.

Anteckningsbok — ésenick.

Stövel — sāti.

Klocka (för solen) — kílekíe.

Uttalet av chorotispråket, tyckte jag ej var särskilt svårt, ashluslay uttala däremot en del ord så, att det behövs en viss tungakrobatik för att härma dem. Särskilt äro en del strup- och väsljud svåra att återge.

Räkneorden. Ashluslay.

1 = huéshla.

2 = näpú.

3 = pú-shaná.

4 = it-chat-cúch (svårt halsljud).

5 = hué-shla-no-étj.

6 = hué-shla-yāma.

7 = näpú-yāma

8 = púshana-yāma

9 = it-chat-cúch-yāma.

10 = yāma képäa.

Jag meddelar även här några vanliga uttryck från chorotispråket.

Jag vill ej = hähua.

Denna är min far = náca sínia.

Jag vill = sikéyi.

Vill du? = makéyi.

Han vill = náca kéyi. Även náca símehe.

Jag är här = yámpo.

Han är här = nácapo.

Vi äro här = póyata.

Han vill inte = náca hhä símehe.

Jag har sett = íwluin.

Jag har ej sett = häwuin.

Har du sett = máhuénea.

Vänta = hatéma.

Många kvinnor = aséshnialó.

Mjuk majs = peáta-hä-tóc.

Hård majs = peáta-tóc.

Med skägg = pótsipu.

För foten = wuat fóshi.

Låtom oss gå = ná.

Jag går = yápe.

Går du = máláре.

Skall du gå = má áki.

Jag har gått = hihóyi.

Jag har ej gått = hähóyi.

Jag går ej = häeyic.

Han har gått = nácáya.

III.

BLAND INDIANER VID RIO PILCOMAYO (forts.)

Deras samhälle.

Vi äro alla bröder, sade en gång en chorotiindian till mig. I stort sett bilda också choroti och ashluslay två familjer. De bo fördelade i ett betydligt antal byar av växlande storlek. Där finnas byar på helt få familjer och byar såsom ashluslayhövdingen Mayenténs by, som hade c:a 1,000 innevånare. Byarna, eller rättare de platser, där byarna anläggas, ha namn. Sålunda kallades en chorotiby vuátsina = jordråtta, en annan hópla = gräsblomma, en tredje tónoclel = gammal pöl, en fjärde asnatelémi = vit jord o. s. v.

Choroti och ashluslay äro ej fullt bofasta. De flytta, om också inte långt, ständigt. När jag sålunda år 1909 besökte deras land, fann jag högst få byar på samma platser som 1908. De flytta för fisket, de flytta för algarobon, de flytta för sina åkrar o. s. v. Under torrtiden flytta mycket indianer ut till Rio Pilcomayo, där de fiska. Under regntiden draga de sig åter inåt landet, där de i regel ha sina åkrar. Hela människomaterialet i choroti- och ashluslaysamhällena är synnerligen rörligt. Ibland dela familjerna på sig, ibland slå de sig ihop till stora grupper. Individerna, särskilt ungdomarna, flytta ständigt mellan byarna. De choroti- och ashluslaybyar, jag sett, ha legat delsi skogen, dels ute på slätten. Några chorotibyar lågo under torrtiden nere vid Pilcomayofloden på den låga, årligen översvämmade stranden. I ingen chorotiby syntes mig hyddorna ordnade efter någon bestämd plan. I flera ashluslaybyar voro de däremot ordnade i grupper omkring ett slags torg, där männen med uteslutande av kvinnorna hade en gemensam mötesplats, vilken endera helt enkelt låg i skuggan av ett stort träd eller skyddades av ett för ändamålet byggt soltak.

Det är högst intressant att se, att vi här finna en mycket primitiv form av den från många indianstammar bekanta »klubblokal», där männen samlas och dit kvinnorna liksom här ej ha tillträde.

Platsen för byarna var tydligen överallt vald, så att man i närheten hade tillgång på fisk, vilda frukter eller sina åkrar, såvida det var skördetid. I det inre av norra Chaco är man vid byanläggningarna bunden av de få vattenställena, varför indianerna där äro mer bofasta än ute vid Rio Pilcomayo. Där äro också hyddorna betydligt bättre byggda än ute vid floden.

Mellan byarna föra en massa vägar, som i närheten av dessa upplösa sig nätformigt. Det är därför ofta svårt att följa indianernas stigar.

Varken choroti eller ashluslay ha någon gemensam hövding för hela stammen. De flesta byar ha sina hövdingar, men dessa äro oberoende av varandra. Hos ashluslay har jag sett hövdingar, som rå över flera byar. Hövdingarna ha inflytande i proportion med sina personliga egenskaper. De och deras hustrur arbeta alldeles som de andra indianerna. De ha inga tjänare, sådana äro okända bland dessa indianer. Hövdingen har ej någon hedersplats vid dryckeslagen, hans hydda intager ej någon särskild utvald plats i byn.

Han är en familjefader, som man respekterar, men som ej regerar.

I krig intager han kanske en ledande roll, utan att varaåtlydd av de andra, mer än de behaga. När en vit man kommer till en indianby, tages han emot av hövdingen och bruket fordrar, att denne skall ha en gåva. Detta är likväl något, som synes mig uppfunnet på senare tider av de vita själva. Den vite har behövt en bestämd person att underhandla med i byn och har därför tagit vara på hövdingeinstitutionen och utvecklat den.

Hövdingevärdigheten synes i regel gå från far till son. Är sonen minderårig, d. v. s. enligt indianskt begrepp, ej en äldre, gift man, när fadern dör, utövas den likväl interimistiskt av en äldre släkting. Ganska ofta, särskilt efter krig, då männen haft tillfälle att visa vad de duga till, uppstå nya hövdingar.

Bland ashluslayhövdingar, som jag känt, märkas Toné, Mayentén, Mocpuké, Aslú, Mentisa och Chilán; bland choroti Attamo av ashluslaysläkt, Kara-Kara, Éstehua och Tula. De flesta av dessa voro gamla gubbar, som tydligen närmast regerade över barn, barnbarn, syskon och syskonbarn.

Stor makt i byarna har tolken, när en sådan finnes. Han talar spanska och underhandlar med de vita. Bland choroti finnas flera sådana spansktalande individer, bland ashluslay ej en enda.

Ett betydande inflytande har även medicinmännen. Man bjuder dem på mycket mat och behandlar dem sålunda väl. Aldrig har jag hört, att en medicinman samtidigt varit hövding.

Det finnes i choroti- och ashluslaybyarna ingen klasskillnad, liksom det icke finnas rika och fattiga. Är magen full, då är man rik, är magen tom, då är man fattig. Vi äro alla bröder, är grundtanken i samhällsbyggnaden hos dessa människor. De leva i nästan fullständig kommunism. Skänker man en choroti- eller ashluslayindian två skjortor, skänker han säkert bort den ena och kanske den andra också. När en indian får ett bröd, delar han det i småbitar, så att det räcker åt alla. Jag glömmer aldrig en litenashluslaygosse, som jag bjöd på socker. Den första biten åt han upp och fann det tydligen mycket gott, den andra sög han på ett tag, tog den sedan ur munnen, för att mamma och syskonen också skulle få smaka. Får en choroti- eller ashluslayindian en rock, använder han den kanske en dag, följande dag har en annan den o. s. v. Aldrig röker en av dessa indianer sin pipa ensam. Den får gå från mun till mun. Mången gång har det hänt mig, att en indian kommit och tagit pipan ur munnen på mig, blossat på den ett tag och sedan givit mig den tillbaka, ty så är bruket bland dem. En man, som fiskat mycket, delar med sig åt den, som ej haft så god tur.

Det vore likväl ett misstag att tro att i indiansamhället, icke varje individ äger, vad han tillverkar och brukar. Aldrig skulle det falla en indian in att byta bort en annans tillhörigheter. En man skulle aldrig giva bort något, som tillhör hans hustru eller lilla barn, utan deras hörande.

Varje sak har sin ägare, men då ägaren är givmild och betraktar alla av stammen som sina bröder, delar han frikostigt med sig åt de andra. Djuren hava egendomsmärken. Fåren äro sålunda klippta i öronen på olika sätt för att angiva, vem som är ägaren. Slaktas ett får, delas dock köttet åt alla. Hos ashluslay ha de vävda mantlarna märken, som angiva, vem de tillhöra. Några sådana egendomsmärken äro här avbildade (bild 6). Då de äro ett slags namnteckningar, äro de högst intressanta. Möjligt är likväl att indianerna fått idén till dessa från de bomärken, med vilka de vita stämpla sin boskap. Talrika från de vita stulna hästar med sådana märken har jag nämligen sett hos ashluslay.

Mantlarna ha som nämnt bomärken. Den, som har en stor, bra mantel, får likväl finna sig i att ej sova ensam under densamma. I ashluslaybyarna brukade sålunda ett par indianer ofta om nätterna sova i min bädd, tydligen tänkande som så: »Du vite man har så stora täcken, att de räcka åt flera än dig.»De skulle ha sett dessa mina indianvänner, huru de vita hava det hemma hos sig, huru den ena sover i en praktfull säng och den andra ligger

och fryser utan någonting att värma sig med. De vita äro ju ej heller bröder.

Någon egendomsgemenskap finnes som sagt ej hos dessa indianer, men tack vare den stora givmildheten, försöker ingen tillskansa sig något på den andras bekostnad, utan delar tvärtom frikostigt med sig, av vad han har, åt alla. Den ena dagen är han den, som giver, den andra den, som tager gåvor.

Jorden har ingen ägare, åkern äges av den, som odlar den och han har även rätt till den, när den ligger i träde. Det är så gott om jord, att där finnes rum för alla. Skulle befolkningen vara så stor, att det vore svårt att finna jord att odla, då vore det nog slut med den gemensamma äganderätten.

Det synes, som en viss laglöshet skulle råda i ett sådant samhälle som dessa indianers. Stöld är okänt, d. v. s. stöld från stammens egna medlemmar, ty där det råder en så utpräglad samhörighet, behöver ingen stjäla. Ej heller tror jag att indianerna ljuga sinsemellan. Den vite ljuger man för, man säger honom helt enkelt, vad som kan anses vara till nytta för stammen. Man lurar honom, när det är lämpligt, och talar sanning för honom, när det inte kan skada. Beslår man en indian med osanning, tar han det ungefär på samma sätt en vit upptäckten av ett aprilnarri. Han skrattar och tycker det är lustigt. Blir man arg, tycker han tydligen, att man är dum.

Morden inskränka sig till barn- och föräldramord, men dessa äro från indiansk uppfattning inga brott. Det låter ju rysligt. Indianskan anser sig ha rätt till att fosterfördriva och att döda ett nyfött barn, när hon vill. Hon anser sig tydligen ha rätt till det liv, hon givit. Fosterfördrivningen sker genom mekanisk behandling i långtframskridet stadiumEnligt Corrado, sid. 539, fosterfördriver även de choroti närstående mataco genom mekanisk behandling, slag på buken. El Colegio Franciscano de Tarija. Quaracchi 1884. och förekommer sålunda åtminstone hos choroti alltid i de fall, där ogifta kvinnor bli havande. De nyfödda barnen dödas, när modern övergivits av fadern och alltid, när de äro missbildade. Jag känner flera sådana barnamörderskor, som äro snälla och godhjärtade flickor. En sådan är t. ex. Ashlisi, en flicka, vilken gjort roliga ritningar åt mig. Vi tycka att ett sådant brott borde förråa en kvinna. Det är alldeles ett misstag, ty brottet förråar först, när det orsakar förakt från omgivningens sida.

När en indian dödar sin gamla blinda mor eller ofärdige far, så befriar han dem själva från ett liv, som är dem en börda och sig själv från extra besvär i kampen för tillvaron. Att de bränna dem ibland levande, såsom min tolk Flores en gång sett choroti göra med en gammal kvinna, synes oss naturligtvis grymt. Möjligt är likväl, att de även ibland misstänka de gamla för häxeri. Den sedliga friheten är, såsom jag här nedan skall skildra, mycket stor. Otrohet och svartsjuka ordnas genom slagsmål mellan kvinnorna. Ett grovt brott är även här förhäxeri. Tyvärr vet jag ej, hur det bestraffas.

I förhållande till andra bättre organiserade stammar äro sådana samhällen, som de choroti- och ashluslayindianerna bilda, ytterst svaga. Det hade jag utmärkt tillfälle att iakttaga under min vistelse hos de senare. Dessa lågo, som nämnt, i krig med toba, som under ledning av den energiske hövdingen Taycolique gjort flera överfall på deras område. Tack vare hövdingarnas maktlöshet och den ringa sammanhållningen, förmådde de ej organisera sig till ett gemensamt försvar mot fienden. De olika byarna förstodo ej att slå sig ihop, utan var och en gjorde, vad han fann för gott. Det anarkistiska samhället hade ingen försvarskraft. När man väntade ett tobaanfall, skyndade många män ihopfrån olika håll för att taga upp kampen, men då all organisation saknades, var det likväl alltid blott en del av krigarna. De flesta höllo sig undan, rädda om sitt eget skinn.

Där fattades en man, som befallde och blev åtlydd.

Indianhemmet.

Såväl hos choroti som hos ashluslay finna vi den runda eller ovala chacohyddan, som är bekant från fotografier och reseberättelser. Allt efter årstiden är den byggd med mer eller mindre sorgfällighet. Den är ungefär 2 à 4 m. i diameter. För att skydda sig mot de kalla, sydliga vintervindarna äro de hyddor, som ligga på slätten, bättre byggda än de, som äro i skogen. Ofta äro flera hyddor byggda tillsammans, så att de bestå av flera rum med minst en familj i varje. Hyddorna äro gjorda av grenar, som äro nedstuckna i marken och böjda ihop i mitten och täckta med gräs. Bindmaterial saknas nästan fullständigt. Inga hyddor äro klädda med jord eller lera. Ingången,

som består av en liten sned gång, såvida hyddan ligger på slätten, är ej riktad åt något visst väderstreck utan i regel inåt byn. Många hyddor ha flera ingångar. En del äro byggda så illa, att man kan gå in ungefär var som helst. Hos ashluslay har jag sett välbyggda hyddor, som voro över tre meter höga. Vanligt är dock att hyddan invändigt ej är fullt två meter och att ingången är ungefär en meter hög.

Även en fyrkantig hyddtyp finnes hos dessa indianer. Det är kokskjulen (bild 7). Dessa ha platta tak täckta med gräs och användas att koka och bo i under dagarna och under varma nätter. På taken till dessa brukar man torka fisk. I ett par ashluslaybyar såg jag mitt på den öppna platsen i byn flera sådana kokskjul, som voro oregelbundet hopbyggda. Dessa till storleken här ganska ovanliga byggnader användas till soltält under dryckesfesterna.Det är kvinnorna, som släpa ihop materialet till husbygget och som bygga hyddorna.

I sanning är det märkvärdigt att folkstammar, som t. ex. på vävnadstekniken kommit så långt som dessa indianer, som ha åkerbruk och boskapsskötsel, nöja sig med så usla hyddor. Under regniga nätter har jag sökt skydd i dem och riktigt fått se, hur indianerna ha det. Regnar det ordentligt, droppar det in överallt och människor och saker bli våta. Det är trångt om utrymmet i dessa små hyddor, där ofta flera familjer bo tillsammans, och under en sådan regnnatt, då alla ligga inne, kan inte var och en ligga utsträckt. Själv har jag små behov av bekvämlighet, men jag har dock aldrig tyckt om, när en person ligger tvärs över mina ben eller när ett lusigt huvud också försöker att få rum på min huvudgärd.

Dessa indianers bädd hela livet igenom är ett skinn eller hos ashluslay ibland en vassmatta till madrass, en träkubbe till huvudgärd och är det kallt, en skinn- eller fårullsmantel till täcke.

Är det varmt, ligga de, såväl män som kvinnor, alldeles nakna och man ser allt möjligt, som vi civiliserade människor anse oanständigt. I regel ligga flera under samma filt, icke blott män, kvinnor och barn, utan även flera män. Detta bruk är så inrotat hos indianerna, att bland mina bytesvaror gillades blott de filtar, som räckte till parsäng.

Utom människorna skola också i varje hydda få rum en mängd hundar, kattor, strutsungar etc. De höra till familjen.

När det är kallt och regnigt är eldstaden inne i hyddan, annars föredrager man i regel att koka utomhus. Elden hålles alltid brinnande. Gör man en mindre tur, tager man eld (en brand) med sig. Blott på längre vandringar begagnar man de bekanta elddonen, gnidpinnar av träJämför v. Rosen, l. c. Pl. XIII.. I en pinne av ett mjukt trä borrar man med ett hårdare träslag,tills genom friktionen glödande trästoft uppkommer. Dessa elddon hålla likväl numera på att försvinna och att ersättas av flinta, stål och fnöske (här caraguatábast) samt av tändstickor, som tyvärr ej äro av svenskt utan av italienskt fabrikat.

Varje indian äger ej mera än hela familjen kan bära bort. Det mesta av detta är upphängt i taket i hyddorna eller är instucket i väggarna. Några hänghyllor eller hängklykor ser man ej. Varje individ förvarar sina tillhörigheter för sig, mest i stora väskor av caraguatá eller av skinn. Mitt älsklingsgöra var att rota i dessa påsar. I dem är en enda röra av redskap, prydnader, läkemedel, frön, smuts och insekter.

Som sagt, varje individ har sina påsar. En hustru förvarar sålunda sina saker avskilda från sin mans. Ett barn har också sin egen lilla påse.

I krukor tilltäppta med vax förvara de frön, som gömmas för sådden. I taket hänger ofta tobak och torkad frukt. I särskilda utbyggnader förvaras större kvantiteter av dessa konserver.

Byarna äro alltid bevakade av arga, men fega hundar, som giva hals, om någon främling närmar sig byn. De dela indianens ovilja mot den vite mannen.

Kommer man på besök i en chorotihydda, så bjuds man i regel en träkloss att sitta på. Hos ashluslay får man däremot ett skinn eller en vassmatta.

I allra tidigaste morgonstund börjar arbetet i dessa indianbyar. Kvinnorna börja sina hushållsgöromål, gå ut och samla frukt eller taga itu med något annat arbete, männen snida sina redskap, gå på jakt eller sova de helt enkelt.

Först när det blir varmt, gå de till sitt fiske. Är det mycket kallt, stannar man helst inne i den värmande hyddan, tills solen gått upp ordentligt. Under förmiddagen äro de flesta indianer och indianskor ute för att skaffa mat till hemmet. Framåt middagen börjar man komma hem, med vad man lyckats samla eller fånga. Har man haft tur,komma t. ex. fiskarna hem med rikligt byte, då blir det glädje i byarna. Barnen samlas under dagen på lekplatserna och roa sig av hjärtans lust eller följa de föräldrarna till deras arbete. Framåt kvällen samlas man kring den sköna, värmande lägerelden, det språkas om dagens händelser, planerna för morgondagen dryftas. Mest talar man om mat. På kvällen samlas ungdomen på dansplatsen. Under natten är det nästan aldrig riktigt tyst i dessa choroti- och ashluslaybyar. Där sjunges både av glädje och sorg, där kokas mat, där pratas, där har ungdomen kärleksmöten och det fnissas och skrattas.

Dessa indianer sova inte sina sju à åtta timmar oavbrutet varje natt. De sova ett par timmar, äta och prata en stund, sova ett tag igen, äta ännu en gång o. s. v. I regel sova de mycket mer på dagarna, än vi göra. Den vite man, som lever i en sådan indianby, lär sig snart systemet att sova, när det passar honom bäst.

I indianhemmet är det trångt om utrymmet, men sämjan är god, aldrig hör man någon gräla, aldrig försöker den ena tillskansa sig fördelar på den andras bekostnad. När två vita män slå läger och det finnes blott en liggplats, som är bra, så strida de om, vem som skall ha den platsen. Ligga en hög indianer i en trång hydda, så dela de med jämnmod det sparsamma utrymmet. De äro ju alla bröder och systrar. Dessa »vildar» förstå, att man ej ens i småsaker bör tillskansa sig fördelar på andras bekostnad.

IV.

BLAND INDIANER VID RIO PILCOMAYO (forts.)

Kampen för tillvaron.

De existensvillkor, under vilka indianerna leva vid Rio Pilcomayo, äro i stort sett desamma för alla, där boende stammar, utom chiriguano. En del olikheter finnas dock.

Choroti och ashluslay leva av fiske, insamling av vilda frukter och honung, åkerbruk samt av jakt och boskapsskötsel.

Av följande tabell se vi, vad de förras huvud föda är under årets olika månader.

Januari

åkerbruksprodukter.

Februari

»

Mars

»

April

fisk.

Maj

»

Juni

»

frukter av tusca och tasi.

Juli

»

»

Augusti, september,

torkad, konserverad frukt, råttor.

Oktober

frukter av chañar

November

frukter av algarobo

tillfälligtvis fisk.

December

»

frukter av mistolZizyphus Mistol, Griseb.

åkerbruksprodukter.

Under maj och juni samt under november leva choroti i överflöd. Då svälla magarna. Under augusti och september är det bristtid.

Ashluslay börja redan sin skörd i november. De ha antagligen mera sällan brist än choroti.

Alla Pilcomayoindianer äro ivriga fiskare och det är blott de indianer, som bo mycket avlägset från floden, som ej deltaga i detta. Fiskredskapen bestå hos choroti uteslutande av nät. Ashluslay använda även ett slags korgar. Av nät finnas tvenne typer, av vilka vi här se bägge användas.

Skjutning av fisk med pil och båge, som är så vanligt bland de flesta av Sydamerikas indianer, har jag aldrig sett hos choroti eller ashluslay. Krokfiske är okänt, utom där det införts av de vita.

Fiskarens utrustning består utom av näten av en klubba, med vilken fisken dödas och en trånål med snöre, på vilket fiskarna trädas upp. Nålen stickes genom fiskarnas ögon och snöret med de fångade fiskarna bindes om livet, så att de hänga bak som en svans.

En fiskeutfärd med indianerna hör till de bästa nöjen, som bjuds på vid Rio Pilcomayo. När solen börjat värma, vandra indianerna, män och gossar, i väg med sina nät. Kvinnorna stanna hemma eller gå ut att söka vilda frukter. De gamla männen bära i regel spärrnäten, de unga dyknäten. När man kommit till floden, där man ämnar fiska, lägger man bort mantlar, prydnader och caraguatáväskor. Naken, eller klädd blott i ett bälte av läder, fiskar man.

Ett antal indianer bilda med sina spärrnät en kedja över floden. De övriga indianerna driva därefter fisken mot denna kedja, under det att de själva fiska med sina dyknät.

Det går livligt till vid fisket, ty det är inte ett arbete, det är ett nöje. Där dyker en med nätet före, för att efter en stund komma upp till vattenytan med en vacker fisk, somhan slår ihjäl med sin klubba och sedan binder fast om livet med trånålen. Där ser man ett par fötter försvinna, där ser man flera, som under skrik och skämt dyka om varandra uti en bukt av floden med ganska stillastående vatten, där fisken samlats.

Vid dessa fiskefärder får man riktigt tillfälle att beundra, huru vackert vuxna dessa indianer äro. Man ser ingen, som är korpulent, ingen, som har överdrivet stor mage. Alla äro de väl byggda.

När man är trött av fisket, så slår man sig ned på stranden, rastar och äter upp en del av fångsten. Resten bär man hem till hustru och barn. Får man blott litet fisk, så har man så mycket ansvarskänsla, att man ej äter upp allt själv.

Choroti och ashluslay fiska utan kanoter. De ha inga farkoster. Det är simmande och dykande som uttrar, som de förfölja sitt byte.

Enligt den italienske forskningsresanden BoggianiBoggiani. Compendio de Etnografía Paraguaya, s. 172. Asunción 1900., ha däremot de ashluslay och choroti kulturellt närstående lengua i paraguayska Chaco mycket kanoter. Liksom choroti och ashluslay, ha varken toba, mataco eller chiriguano vid övre Rio Pilcomayo farkoster. Det är likväl troligt att choroti och ashluslay förr haft kanoter. Därpå tyder deras spadars starkt paddelliknande form. Dessa ha kanske förr använts både som paddlar och spadar.

När det är ont om fisk, spärra indianerna floden. En sådan spärrning är här avbildad (bild 9). På ställningen, på vilken en chorotigubbe sitter med sitt nät, bruka indianerna ha eld för att värma sig och för att steka fisk. Med slam isolerar man elden från träställningen, så att denna ej brinner upp.

En annan fiskemetod, som är okänd bland dessa indianer, men som annars är bekant för många indianstammar,är att förgifta vattnet med vissa växter. Däremot brukar man hänga ut stora ruskor av en finbladig slingerväxt, av choroti kallad »négac», vilken fiskarna äta, och omkring vilken de samla sig. Vanligt är att under torrtiden sätta ut lövruskor i floden, under vilka fiskarna söka skugga och lätt kunna fångas med näten. Allt fiske, jag hittills talat om, drives uteslutande av männen.

Hos ashluslay fiska kvinnorna med korgar. Med dessa i handen smyga de sig efter de tröga pansarsiluroider, som leva i slammet i sumpmarkerna, och sätta hastigt ned dem över fiskarna. När de fångat en fisk, plocka de upp den med handen genom korgens övre öppning.

Av största betydelse för chacoindianerna är insamlingen av vilda frukter. Chaco är, som nämnt, synnerligen rikt på sådana och några såsom tusca, chañar och algarobo förekomma i så stor mängd, att de kunna föda tusentals människor.

Varje morgon ser man kvinnorna i byarna gå ut på fälten och i skogen för att samla allt, som är ätbart. De hava med sig väldiga caraguatáväskor i vilka de samla frukter och rötter, grävkäppar, om de ämna söka rötter, och långa krokar, om de ämna samla frukter, som sitta högt uppe i träden. Mannen ser man högst sällan samla frukt. När han gör det, är det uteslutande för att hjälpa hustrun ett tag. Utom frukter ätes även en del blad, rötter, rotstockar av caraguatá m. m. Vid tillvaratagandet av dessa sistnämnda, användas egendomliga grävkäppar och träsågar.

De vilda fruktbestånden ha icke särskilda ägare. En indian gör dock inga strövtåg in på en främmande stams mark för att samla frukt.

Det är häpnadsväckande, huru dessa indianer känna alla skogens och fältets växter. En vit man, som länge varit fången hos toba, har berättat mig, att en gång var det en förfärlig brist. Man försökte att koka och mala alla möjliga och omöjliga kvistar, rötter och blad för att få ur dem något matnyttigt.Det är säkert under sådana bristtider, som människan kommit på en sådan idé, som att genom kokning och utpressning av saften

tillgodogöra sig en giftig växt såsom mandiocan. HermannHerrmann, I. c. sid. 128. berättar huru ashluslay förstå att genom kokning göra en giftig frukt, av chiriguano kallad »Ihuahuasu», ätbar.

Vi böra även komma ihåg, att botanisterna icke givit människan en enda av de viktiga kulturväxterna. De ha alla redan varit kända av naturfolken.

Ashluslay och även choroti ha många, om också inte stora åkrar och leva flera månader av året av deras produkter. Man kan likväl besöka flera choroti- och ashluslaybyar, utan att se enda åker, ty dessa ligga i regel ej nära hyddorna och ej nära flodenEnligt Boggiani ha lengua också sina åkrar långt ifrån floden. Compendio s. 165..

Åkrarna äro bristfälligt eller ej alls inhägnade. De äro ofta men ej alltid dåligt rensade. Hos ashluslay har jag sett prydligt rensade åkrar med mandioca.

Vad som är särskilt karakteristiskt för dessa folks åkerbruk, är att de aldrig odla sammanhängande sträckor, utan en plätt här och en plätt där, allt efter som de funnit en lämplig, lättröjd bit.

Följande växter odlas av ashluslay och choroti:

Majs (i talrika varieteter). Mandioca. Zapallo (Cucurbita Pepo, Lin). Vattenmelon. Tobak. Bomull (blott ashluslay). Bönor (i flera varieteter). Kalebassfrukt. Sötpotatis (blott choroti). Choroti och ashluslay använda spadar av hårt trä,med vilka de rensa sina åkrar. Dessa spadar ha, som nämnt, en egendomlig paddelliknande form. I regel äro de gjorda i ett stycke. Någon gång är bladet fastbundet vid skaftet. Det är männen, som rensa åkrarna. Sådd och skörd sker gemensamt av bägge könen. Det är dock alltid kvinnorna och barnen, som bära hem åkerbruksprodukterna, såvida de ej föra dem på häst eller åsnerygg. Tiden för sådden beräknas efter sjustjärnornas ställning i förhållande till horisonten. Årstiden beräknas även efter algarobofrukten och andra vilda frukters mognadstid. Mindre perioder räknas efter månen.

Den viktigaste, av de här odlade växterna, är majsen. Av märkligare kulturväxter, som kunna odlas här, äro bananerna okända.

Det är det mera omtänksamma, svagare könet, som bevarar frön från skörd till sådd. Under bristtid kan det vara ganska svårt att gömma utsädet för de hungriga magarna.

Jakten spelar hos de indianer, som bo vid floden, en obetydlig roll. De ashluslay, vilka bo avlägset från Rio Pilcomayo, äro däremot ivriga jägare, vilket man kan se av rikedomen på skinn och ben av vilda djur i hyddorna.

De vapen, som användas vid jakten, äro framför allt pil och båge. Jag undrar, vad en indian från nordöstra Bolivia, t. ex. en yuracáre eller gúarayú, skulle säga, om han fick se chacoindianernas pilar och bågar, se huru de äro illa gjorda och oftast sakna styr fjädrar. Han skulle säkert skratta åt eländet. Skulle han sedan utmana dem till målskjutning, så segrade han naturligtvis genast över choroti. Däremot skulle han kanske förvåna sig, med vilken kläm och säkerhet ashluslay skjuta med dessa fula pilar. Även i Chaco finna vi pilar med trubbig klumpspets för fågelskytte. Dessa spetsar äro ej runda såsom en del författare påstå, för att fåglarna skola dödas, utan att fjädrarna blodas, då de här aldrig brukas till de fåglar, av vilka man använder sig av fjädrarna. Pilarna hauteslutande klumpiga, trubbiga spetsar, därför att de ej skola fastna i trädens grenar och på så sätt gå förlorade. Skjuter man en fågel med en spetsig pil, går den lätt in i en gren och fastnar, så att det kan vara både svårt och besvärligt att taga ned den. Indianen söker nämligen, när han kan, alltid reda på de pilar, som förlorat sitt mål.

Vid vildsvinsjakt ställas svinen med hundarna, varefter de dödas med klubbor. Lerkulsbågen är vanlig hos ashluslay till fågelskytte. Hos choroti har jag blott sett den som leksak. Även slungor använda dessa indianer. Jag har dock aldrig sett dem brukas på jakt.

Chacoindianerna äro icke så ivriga jägare, som nästan alla indianer, jag känt från nordöstra Bolivia. Moberg hade många gånger tillfälle att förarga sig åtminstone över choroti bristande intresse för att gå på jakt, ty han hade ganska svårt att få sällskap, när han ville ut och jaga.

En riktig jägare lyser aldrig med lånta fjädrar. När en indian, som är verklig jägare, bär några tänder eller lysande

fjädrar, så är det egna jakttroféer, med vilka han stoltserar. En choroti pryder sig lika gärna med en hittad fjäder eller med fjädrar från en fågel, som en annan dödat. När vi skjutit t. ex. en stork, så delade indianerna fjädrarna sinsemellan, så att var och en fick ett par.

Åtskilliga amuletter användas av ashluslay vid jakten. Bär man på sig i den alltid oumbärliga caraguatáväskan ett huvud av en sköldpadda, så kan man smyga sig på råbockarna, utan att de rusa i väg. Vid jakten på struts är det bra att ha med sig hudstycken, som man tagit från bröstet på strutsar som man dödat. Mycket vanligt är, att jakthyddor byggas på lämpliga ställen såsom vid vattendrag, dit djuren komma ned för att dricka, där strutsarna beta o. s. v. Man förstår sig även på att använda snaror.

Det är männen, som samla honung och vax. Det senare använda indianerna till sina pilar, till proppar, i lerkärl, till allehanda lagningar m. m.

För att de skola ha bättre tur att finna binas bon,sticka sig ashluslay över ögonen med en träsyl, så att blodet rinner. Detta att åderlåta sig är synnerligen vanligt. I varje choroti- och ashluslayindians väska finner man en hel mängd bensylar, med vilka han sticker sig, när han är trött. En del indianer och även indianskor äro också alldeles skorpiga på armarna och benen, så mycket ha de stuckit sig. Det är ingenting ovanligt att finna en indian t. ex. efter en ansträngande fisk- eller jakttur ursinnigt sticka både armar och ben, så att blodet strömmar.

Alldeles oförstående står en indian inför ett skadskjutet djurs lidanden. Ingen bryr sig om att giva det nådestöten, såvida det ej är nödvändigt, för att det ej skall springa bort.

Vi vita behöva ej därför förhäva oss över de grymma indianerna, vi, som låta missbildade barn leva och pinas, som lugnt äta i överflöd, när medmänniskorna i vårt eget samhälle svälta. Det gör däremot aldrig dessa indianer.

Av insekter har jag blott sett choroti och ashluslay använda till föda en stor skalbaggslarv, som de rostade. Det är väl först under bristtiderna, som man äter alla möjliga kryp. Mycket väl känna de alla smådjur. De ha alla namn. När jag 1902 som zoolog besökte Chaco, så brukade chorotiindiarierna samla åt mig. Visade jag dem ena dagen en insekt, som jag önskade flera exemplar av, så kunde jag vara säker på, att de följande dag kommo med massor av den. De kände igen varje litet djur liksom varje växt och visste, var de skulle sökas.

Boskapsskötseln är även en näring, som är av betydelse för dessa indianer. Choroti ha ganska mycket får och getter samt ett fåtal hästar. Mycket rikare på boskap än dessa äro ashluslay. I en av deras byar, hövdingen Tonés by, vilken för tillfället hade c:a 400 innevånare, räknade jag c:a 200 kor, c:a 200 hästar, mulåsnor och åsnor, därav mycket ston med föl samt över 500 får och getter. Utom dessa husdjur finnas höns och kattor samt en otalig massa hundar. I Tonés by fanns säkert ett par hundra hundar. Dessa indianer döda icke hundvalparna, utan låta dem frittföröka sig. Alla dessa, ofta utsvultna hundar, äro därför en verklig plåga i byarna. De behandlas dock väl och bli ej slagna, fastän maten ej räcker till så många munnar. En gång såg jag en chorotikvinna, som diade sitt barn vid sitt ena bröst och en hundvalp vid det andra. När en av hundarna dör, blir han liksom indianernas hästar ordentligt begravd och att gräva ned en häst med träspade är säkert ett styvt arbete. De vita i Bolivia kasta däremot sina döda hundar och hästar på sopbacken för att låta gamarna göra dem den sista tjänsten till tack för god vakt och gott arbete.

Nästan säkert hör till djuruppsättningen i en choroti- eller ashluslayby ett antal av skogens vilda djur. Dessa äro allas favoriter. Man ser storkar, nutrias, vildsvin, strutsar, rävar m. m. I regel äro dessa hållna som sällskap, kanske mest för barnen. Dessa finna såsom våra barn en stor glädje i att binda strutsarna, vattna hästarna, mata hönsen o. s. v.

En gång bjöd jag i en ashluslayby en grann duk för en höna. En liten söt, c:a tio års flicka bytte gladeligen till sig duken. När hon fick se, att hönan blev slaktad, vilket hon visst inte väntat sig, då började tårarna trilla och med ens rusade hon bort för att begråta sin vän. Det var hennes sällskap och den hade visst, visst inte varit ämnad till mat.

Indianerna i Chaco ha säkerligen sedan långt tillbaka haft den vite mannens husdjur. En del stammar ha stått sedan mycket länge i beröring med de vita. Andra längre in i Chaco boende ha sedan fått dessa djur, tack vare

den inbördes handeln stammarna emellan. Av särskild betydelse äro här naturligtvis fåren, då indianskorna av ullen väva en massa mantlar.

Inåt Chaco, från Rio Pilcomayo räknat, är landet mycket vattenfattigt och under torrtiden är det ibland svårt för indianerna att finna något alls att dricka. De gräva därför brunnar. Sådana har jag hos ashluslay sett ända tillfyra meter djupaDe ashluslay och choroti kulturellt närstående lengua gräva enligt Hawtrey mycket djupa brunnar. »The wells were on rising ground in a sandy soil, about 15 or 20 feet deep, with a hole at the top only 2 feet by 2 feet 6 inches in diameter, and so made that a man could go down by foot holes on either side (as I myself wrent down to see how it was made), and a bucket and rope were used.» *Seymour H. C. Hawtrey*. The Lengua Indians of the Paraguayan Chaco. J. A. Inst. Vol. XXXI. London 1901. Sid. 289.. En indians fordringar på vattnets beskaffenhet äro mycket små. Jag har sålunda sett ashluslaybyar ligga vid pölar med brungrönt, stinkande vatten, av vilket alla dricka, utan att det tycktes bekomma dem illa. Sannolikt finnas i de avlägsna trakter, där ashluslay bo, varken tyfoid- eller dysenteribakterier. För min del är jag övertygad om, att ifall jag t. ex. i Sverige druckit all den smuts, som jag inmundigat i Chaco, skulle jag nu ej vara bland de levandes antal. I Chaco har jag inte ens mått illa av all smörjan.

Hur man äter hos ashluslay och choroti.

Om jag vore bjuden på ashluslay- eller chorotimiddag och jag fick välja matsedel själv, så skulle jag givet begära fisk, stekt på glöden, serverad på gröna blad. Hade jag själv tillfälle att salta litet på den sedan, ty salt använda ashluslay och choroti sällan, så är den helt enkelt läcker. Ingen kan rosta fisk som en indian. Av fisken skulle jag sedan äta så mycket, att jag ej behövde röra vid något annat, ty det kan vara hemska saker, som bjuds. Det finnes sådant, som icke den mest fanatiske etnograf förmår att sätta i sig. Själva ingredienserna behöva ej vara så dåliga, men snusket i tillagningen är oerhört; sålunda tvättas aldrig några tarmar innan de kokas, utan de tömmas helt enkelt. Någon gång får likväl även tarminnehållet tjäna som grönsaker till köttet. Jordråttorna ätas sålunda med inälvor och exkrement. De läggas hela i elden, där de svälla upp av värmen. Därefter stickes hål på magen, såatt luften, bara luften, kommer ut. Ödlor ätas även med inälvor och allt. Grodor, rävar och i regel men ej alltid gamar räknas såsom odugliga till föda. Mycket vanligt är, att en del frukt t. ex. algarobo ätes på följande vis: Frukten bultas sönder och blandas med vatten i en stor kalebass. Omkring denna sätta sig flera personer, alltid av samma kön, ty kvinnor och män äta ej tillsammans. Var och en tar sig med näven en bra tugga, som han suger på ett tag och sedan spottar tillbaka i det gemensamma fatet. Att det på något sätt är obehagligt att få andras spott i mun, är indianerna fullständigt obegripligt. Vill man vistas hos ashluslay och choroti en längre tid och försöka leva deras liv, måste man också sätta sig över alla »fördomar», man kan ha i den vägen och man blir verkligen snart obegripligt förhärdad.

Ashluslayindianerna äta honung med borstar av caraguatástammar, som de doppa i honungen, suga av, doppa igen, räcka till grannen o. s. v. Tänk om vi skulle äta med rakborstar, ty så se dessa ätverktyg ut (bild 13).

Riktiga maträtter, d. v. s. bestämda kombinationer av vissa ätbara saker, har jag ej sett hos dessa indianer. Man äter, vad man har.

Bestämda måltider har jag ej heller kunnat iakttaga hos choroti och ashluslay. Vanligt är, att dessa indianer även äta på nätterna, när det finnes gott om mat.

Till reskost på vandringar användes torkad fisk, majskakor, bollar av kokad chañarfrukt och bullar av algarobomjöl. De senare äro riktigt goda. Hur de tillagas är mig obekant, ty då jag alltid brukade äta dem under mina strövtåg med ashluslayindianerna, beslöt jag att aldrig utforska denna hemlighet, i tanke att jag skulle komma att avstå från de goda bullarna, när jag lärt känna densamma.

De omtänksamma kvinnorna arbeta, när det finnes mat i överflöd på att tillaga konserver. Frukt torkas i stora massor för att bevaras till de tider, då det är ont om födan. Ibland draga de ut åtföljda av männen under fleradagar till avlägsna, fruktrika skogar, där de en tid slå sig ned under ivrigt arbete. När man ser en sådan »konservfabrik», kommer man ovillkorligen att tänka på likheten med våra nordiska kvinnors stora höstsyltning.

Överallt ligga högar med rå frukt, kokad frukt, stekt frukt och torkad frukt. Av stort intresse äro de ugnar, som jag sett användas av ashluslay, för att rosta frukt i.

En sådan ugn är beskriven och avbildad å bild 14. Den är av samma typ som de ugnar tsirákuaindianerna i norra Chaco använda. Sedan frukterna rostats, torkas de och kunna bevaras i många månader. Indiankvinnan är en liten omtänksam husmor.

Detta förvånar kanske läsaren, som möjligen hört naturfolken beskrivas, såsom om de blott levde för dagen och aldrig tänkte på kommande bristtider.

Maten koka indianskorna i enkla lergrytor. Man äter i regel ur skålar av kalebasser och med fingrarna eller en sked av en mussla eller en kalebass. Då kvinnorna ej alltid ha tillgång till en järnkniv använda de ännu träknivar, med vilka de fjälla och rensa fisken.

Mortlar av hårt trä med stötar av samma material äro vanliga. Ashluslay använda även mortlar av ett helt annat högst märkvärdigt slag. De bestå av gropar i jorden, som man invändigt klätt med lera, som fått torka i solen. Naturligtvis bliva de frukter, som krossas i dessa mortlar, något jordblandade, men litet smuts mer eller mindre gör så litet till saken i det indianska köket.

Korgar äro bland dessa indianer okända, ävenså verkliga såll. När indianskorna vilja sålla t. ex. algarobomjöl (bild 11), använda de helt enkelt ett stycke av en caraguatáväska. Orsaken till att chacoindianerna ej tillverka korgar kan knappast vara fullständig obekantskap om dem, ty direkt eller indirekt känna de till chiriguano, som ha sådana. Lämpligt material, d. v. s. palmblad finnas även rik tillgång på. I det stora hela ersätta dock caraguatákassarna fullständigt alla korgar och äro därtill hållbarare ochbekvämare att föra med sig på vandringar och att bevara i hyddorna, så att korgarna för dessa indianer äro fullständigt onödiga, till och med olämpliga.

När det finnes överflöd på dryckjom, d. v. s. öl av algarobo, chañar eller majs, äta männen ej vidare mycket, ty ölet de dricka är starkt mättande och närande. Ölet är under dessa tider för dem både mat och dryck. Ofta är det rakt ingen tid att jaga och fiska för supningens skull.

Indianerna kämpa säkert ibland en hård kamp för att kunna tillfredsställa magens fordringar. När magen är full, är indianen glad och övermodig, då tumla barnen om i yster lek, då dansar ungdomen varje kväll och har kärleksmöten i skogssnåren, då sitta gubbarna och dricka öl i väldiga kalebasser, röka, spotta och skryta över sina bragder och ha riktigt trevligt. När magen är tom, då är det tyst på lekplatsen, intet öl och intet skryt.

När jag 1908 besökte chorotibyarna, då voro magarna utspända av fet fisk. Härlig fisk! Det var dans och fest.

Ett år senare kom jag tillbaka. Fy, vad det var magert, tills chañar- och algarobofrukterna blevo mogna. Då blev det åter glädje i byarna.

Finns det stekta fiskar och fiskfett eller stora kalebasser med algaroboöl, då är det gott att leva för en indian vid Rio Pilcomayo.

V.

BLAND INDIANER VID RIO PILCOMAYO (forts.)

Indianbarnen.

Har choroti- eller ashluslaybarnet nog tur att födas av en gift kvinna och att ej komma allt för tätt efter ett syskon, får det leva. Länge få barnen dia. Ofta har jag sett choroti- och ashluslaybarnen törstiga efter springleken, stående dia sin sittande moder.

Småbarnen äro allas glädje, i synnerhet ha gubbarna och gummorna dem kära. De agas aldrig, de höra aldrig hårda ord. Medan de äro små, tyrannisera de både föräldrar och far- och morföräldrar. När de bliva äldre och förståndigare, äro de tack vare denna uppfostran vänliga och uppmärksamma.

Är det nödvändigt kunna likväl även indianmammorna vara bestämda. En gång såg jag sålunda en chorotigosse, som fått en sandloppa i foten. Obekymrad av gossens skrik tog modern med en bennål ut den besvärliga och farliga insekten, under det att tvenne gummor höllo stadigt i pojken.

Ett utmärkt gott förhållande råder mellan föräldrarna och barnen liksom mellan syskonen. Hur mången gång har det icke hänt mig, att någon av mina vänner bland de unga indianerna fört mig till en gammal gumma och rekommenderat henne till en skänk med det enkla ordet mamma.

Ofta ser man blinda och ofärdiga gamla gubbar ochgummor i byarna, som underhållas av barnen. Hotas byn av fiender, så sättas först av alla dessa gamlingar i säkerhet, så att de icke skola falla i fiendens händer, om de andra tvingas att söka sin räddning i flykten.

När dessa gamla bliva till allt för mycket besvär, händer det likväl, såsom jag redan omtalat, att man dödar dem.

Indianbarnet lär sig livet genom lek. När modern med sin lilla flicka på armen går att hämta vatten, så bär flickan en helt, helt liten kruka alldeles lika mammans. När modern fyller sin stora vattenkruka, fyller hon även sin lilla flickas. Flickan växer och krukan växer. Hon följer snart sin mamma till fots, bärande liksom henne sin kruka på huvudet. När modern spinner tråd, så spinner hennes flicka också på sin leksaksslända. Den lille gossen leker med sitt nät i byn. Han fångar löv, han fångar lerskärvor. Ofta äro farfar och morfar lärare. När han blir större göra gubbarna ett större nät åt honom och han följer med på fisket i floden. I början får han icke så mycket. Han och nätet växa och gossen, som fiskade löv och lerskärvor, fiskar stora siluroider, palometas och mycket annat gott. På samma sätt lära sig barnen allt annat, som de behöva kunna. Indianbarnen lära sig livets allvar under lek.

Under muntra lekar tillbringa särskilt indiangossarna sin dag. Själv har jag många gånger lekt med dem och vi ha haft, inte minst jag, utomordentligt trevligt.

Vi försökte att lära indianpojkarna, vad vi kunde av lekar. Flickorna lekte nästan aldrig med oss. Moberg var cirkusdirektör och så lärde vi dem slå kullerbytta, hoppa bock, balansera stång och annat nyttigt. En konst kunde Moberg, som väckte stormande jubel. Det var att hjula. Det numret på programmet gillades av både gammal och ung, fastän ingen kunde göra det efter. Med röda näsdukar som pris anordnade vi kappspringning. Då kommo även flickorna med, men de sprungo alltid för sig och blandade sig ej med pojkarna.

Vårt goda förhållande till indianerna hade säkert till stordel sin grund däri, att vi ständigt lekte med barnen. De tyckte indianpappor och indianmammor om och på så sätt fingo de förtroende för oss.

Slagsmål och hårda ord förekomma nästan aldrig mellan de lekande barnen. En enda gång har jag sett en indiangosse slå en annan. Det var i en ashluslayby. Att det var något högst ovanligt, fick jag ögonblickligen klart för mig, ty det blev stor uppståndelse i byn. I ett par timmar öste de respektive barnens föräldrar och släktingar ur sig otidigheter mot varandra. Isynnerhet voro de äldre damerna alldeles ursinniga. Det förekommer aldrig under spelet och leken stridigheter, om t. ex. bollen verkligen kommit till målet, bråk om fusk och dylikt. Här hade våra vita barn mycket att lära av sina mörkhyade vänner.

De stora gossarna behandla aldrig de små illa. Någon gång springa de fatt dem och lägga ikull dem, men de slå dem ej. Lumpenhet, översitteri och elakhet ser man aldrig bland indianbarnen.

Gossar och flickor leka redan som helt små, var för sig. Lekar gemensamma för bägge könen har jag aldrig sett. De hava också olika leksaker. Blott dansen för dem tillsammans. På dansbanan uppträda både gossar och flickor långt före den tid, då dansen hänger intimt ihop med könslivet.

Alla barn av samma kön leka ej tillsammans, utan dela de upp sig liksom våra barn i åldersklasser. Bland gossarna kan man urskilja tre sådana. De gossar, som äro ungefär två till fyra år, deltaga ej i de stora gemensamma lekarna. De, som äro ungefär fyra till sju, bilda en annan grupp för sig, de från sju till tolv en

tredje. De gossar, som äro över tolv år, hålla sig i regel till de äldre kavaljererna och deltaga i de stora bollspelen samt intressera sig redan livligt för dans och flickor.

Invid eller inom en choroti- eller ashluslayby finnes alltid en öppen, tilltrampad plats, där man leker och dansar.Härliga äro framförallt Pilcomayoflodens stora sandstränder att leka på. Där tumla barnen om i sanden.

Indianbarnens första leksaker äro såsom våra barns skallror. Av frukter, ben, bleckplåtar och annat göra indianmammorna skallror åt sina små. Den tiden leka de med sina mammor, som jollra och skämta med dem.

Indianbarnen lära sig livets allvar under lek, har jag redan sagt. De uppfostras genom lek. Liksom våra barn härma de stora, så härma indianbarnen även dem.

När ashluslayindianerna förde krig med toba, lektes också krig av gossarna i ashluslaybyarna. Pojkarna delade sig i två lag. Det ena föreställde ashluslay, det andra toba. Vapnen voro stycken av rör, med vilka man knäppte fruktkärnor på varandra. Striderna fördes under rop och tjut. Gjordes en fånge, så skalperades han. Under det att någon eller några höll fången, låtsade en annan ta skalpen av honom.

Säkert hava indianbarnen vid Rio Pilcomayo mången gång även lekt indianer och vita. Under de vilda indianernas stridslekar går det likväl rakt inte vilt till. Råhet och elakhet, som är så vanligt bland den vite mannens barn, är uteslutet bland dessa barn, vilkas fäder äro verkliga skalpjägare.

En dag hade jag anordnat målskjutning med pil och båge i en ashluslayby. Följande dag anordnade gossarna i samma by även målskjutning med sina leksaksbössor. Dessa bössor, av vilka en liknande är här avbildad (bild 17), äro vanliga bland indianbarnen i Chaco såväl vid Rio Pilcomayo som Rio Parapiti.

Åtminstone åt de små gossarna och flickorna är det föräldrar och andra äldre släktingar, som tillverka leksakerna. Farfar eller morfar knyter gossens leksaksnät, men lär honom också att knyta själv. Någon av de kvinnliga äldre släktingarna forma de dockor, med vilka flickorna leka. Att leka mor är här lika vanligt som bland våra flickor. De dockor, man finner i bruk bland indianbarnen i Chaco,äro utomordentligt roliga. Längre fram här i boken finna vi dem beskrivna (bild 31).

Gossarnas älsklingsleksak är den från pampasindianerna bekanta boleadoran (bild 18), som här aldrig användes av de fullvuxna. Med boleadora leka flera gossar tillsammans. De ställa upp sig i en rad. När en kastar sin boleadora, skola de andra söka att fånga den med sina. Säkerligen är denna leksaken kvarleva från en tid, då boleadoran användes av ashluslay och choroti som vapen; kanske är den ett minne från en tid, då de levde på pampas, ty boleadoran är ett vapen, som blott passar för slätten. I en matacosaga, som är återgiven här nedan, talas om en strid mellan olika fåglar, där chuñas Dicholophus Burmeisteri. hade slagits med boleadora. Mataco använda numera boleadoran icke ens som leksak. En annan leksak, som kanske också är ett minne från forna tider, äro de styltor, som jag sett ashluslay använda.

De små gossarna rulla ofta tunnband gjorda av vidjor. Ibland har jag sett dem leka med pinnar, som de kasta på följande sätt. De ställa upp sig i en rad, var och en med en pinne i vardera handen. En kastar plötsligt en av sina pinnar. De andra söka att träffa den i samma ögonblick, som den faller på marken. Sällan ser man vinaren som leksak. Som bekant åstadkommer den ett brummande ljud, när den hastigt svänges genom luftenVinaren består av en avlång träskiva, i vilken man bandit ett snöre..

Ett vanligt tidsfördriv för både gossar, flickor och fullvuxna är, att knyta trådfigurer, liknande dem, som även svenska barn bruka knyta (bild 19).

Flickorna leka ofta dans- och springlekar, sålunda har jag t. ex. bland ashluslayflickor sett, huru de ställa upp sig bredbenta i en lång rad, tätt efter varandra. Den sista kryper på alla fyra mellan benen på de andra. Efter henne kommer nästa flicka o. s. v. En annan lek, som jag även sett bland ashluslayflickorna, är att hoppa kråka.Flickorna sätta sig på huk i en ring och hoppa omkring smällande takten till en entonig sång på de nakna låren.

Vanligt är att gossarna spela boll. Ännu mer äro dock bollspelen ett nöje för ynglingar och män. Ja, det händer

till och med ibland, att en och annan gubbe med ynglingasinnet i behåll deltager i spelen. Mest spelar man hemma i byn med sina egna kamrater, men ibland även med grannbyn och då gäller det både värdesaker och äran.

Choroti och ashluslay liksom även mataco känna blott till ett slag av bollspel. Det spelas med krokiga käppar, liknande våra hockeyklubbor och i regel med bollar av trä. Man delar sig i tvenne partier, som försvara var sitt mål. Dessa ligga vid större spel på hundra à tvåhundra meter från varandra. Den, som först lyckats att få in bollen i motståndarens mål, har vunnit. Gubbarna och barnen äro ibland målvaktare.

I vanliga fall spelar man icke boll om någonting, utan blott för att ha roligt. Ungherrarna, som äro de ivrigaste spelarna, fördriva på detta sätt de långa dagarna, då de vänta på aftonens dans och kärlek.

Pris förekomma blott i tävlingarna mellan byalagen. När jag anordnade ett bollspel, gick det alltid löst om tobak.

Tvistigheter förekomma aldrig under spelen och likväl slår man varandra ibland riktigt duktigt på smalbenen med klubborna. Ingen blir ond för så litet. Hos mataco har jag sett indianerna använda benskenor av vassrör för att skydda skenbenen mot klubbslagen.

Chacoindianerna spela även hasard.

Spelbrickorna äro fyra träpinnar (bild 20) eller stycken av vassrör, vilka alltid ha en sida convex och den andra plan eller conkav. I spelet deltaga två, fyra, sex eller åtta personer. En utomstående är markör.

Bruket att spela hasard är mycket utbrett i Chaco. Liksom våra sportsmän och spelare använda mycket engelska termer, så användas också ibland indianerna internationella speltermer, som de lånat från andra stammar.Vad kan man vinna när man spelar med indianerna? Det vanligaste är väl, om man har tur, ett par gamla byxor, en gammal skjorta eller något dylikt, som indianerna erhållit av de vita. Där de vitas inflytande är obetydligt, spelar man om halsbanden av snäckskalsskivor.

Ganska mycket har jag spelat med indianerna och alltid förlorat, tack vare att motståndarna fuskat så våldsamt. Anmärker man någonting om fusket, så skratta de. Skulle man bli arg, anse de sannolikt, att man är dum. Det är bara att förlora och lära.

Ej så sällan spela choroti och ashluslay på så sätt, att de markera med en hög pinnar. Slår man fyra, får man taga fyra pinnar o. s. v.

Lustigt är att se, huru indianerna räkna efter, vem som fått mest pinnar. Var och en delar upp sina pinnar i högar på två och två. Den ena tager sedan bort en hög och den andra en motsvarande o. s. v., tills blott den ena har pinnar kvar. Detta sätt att subtrahera är naturligtvis mycket primitivt.

När man frågar en choroti eller ashluslay efter räkneorden, så är han oftast mycket tveksam, när han kommit över tre. Orden finnas likväl för högre tal åtminstone till tio, men alla ha ej reda på dem. Indianen tecknar med fingrarna det tal, som han vill uttrycka. Tårna tagas inte till hjälp annat än för att säga många.

När indianbarnen lämnat leken bakom sig, då börjar det andra kapitlet i deras liv. Det, som är ägnat åt könslivet.

Efter leken kommer den fria kärleken.

Män och kvinnor.

Könslivet har redan för indianbarn på sex, sju år inga hemligheter. De ha då redan sett allt. Könsumgänge mellan ej manbara barn lär likväl ej förekomma, liksom även flickorna vaktas av mödrarna före första menstruationen.Hos ashluslay firas denna med dans. Omkring flickan, som står med övertäckt ansikte, dansa de äldre kvinnorna med käppar i händerna, vid vilka de bundit skallror av djurklövar, under det att männen skramla takten med kalebasser fyllda med hårda frön. Något liknande bruk känner jag ej hos choroti.

Under följande menstruationer uppträda kvinnorna ogenerat på balerna och anses ej på något sätt orena.

Örontrissorna, som bäras av alla choroti- och ashluslaymän och av en del av chorotikvinnorna, men ej av ashluslaykvinnorna, hava ingenting att skaffa med manbarhetens inträffande. Ashluslay genomborra öronen på gossarna, när de äro tre till fyra år gamla, choroti vid sju till tio års ålder. Vid samma ålder genomborra också de senare flickornas öron.

Det är fadern, som med en kaktustagg sticker hål i örsnibbarna på sina barn.

Vid fem à sju års ålder börjar man att tatuera barnen. Bland choroti äro männen i regel och kvinnorna alltid tatuerade, bland ashluslay blott kvinnorna (bild 21). Man tatuerar så småningom, börjande hos choroti med pannmärket, hos ashluslay med strecken på hakan. I choroti tatuering förekommer en viss variation i ornamenten, hos ashluslay är tatueringen ett typiskt, konstant stammärke, i vilket blott antalet streck på hakan kan variera (bild 22).

Det är nästan alltid en äldre kvinna, som tatuerar.

Av den å bild 23 porträtterade gumman har jag låtit tatuera ett pannmärke på min arm. Det gick till på följande vis: I flata handen lagade gumman till svart färg av kol och spott. Med detta målade hon med en liten pinne en figur på min arm, i vilken hon sedan stack ilsket med några kaktustaggar. När det var färdigt, spottade hon på såret och gned med näven in saliven i mitt blod.

Moberg är numera också tatuerad på chorotivis. Jag tror, han har på sin kropp en provkarta av alla möjligatatueringsfigurer, som de yngsta och vackraste indianflickorna prytt honom med.

Efter den första menstruationen hava flickorna sin fullständiga frihet och skynda sig snart att begagna sig av densamma.

Det är på dansbanan, som ungdomen träffas.

I de större byarna såväl hos choroti som ashluslay är det dans varje regnfri kväll, d. v. s. om magen icke är tom. Denna dans är ungdomens hela liv, omkring den rör sig allt deras intresse. Det är för den, de måla och smycka sig.

Flera timmar före balen börja ungherrarna tänka på toiletten. Med yttersta omsorg kammas först håret, pannluggen och öronluggarna ordnas. Ögonbrynen och ögonhåren ryckas bort, liksom varje skäggstrå, som skulle våga sig fram på hakan eller överläppen. Håret under armarna och omkring könsdelarna avlägsnas även.

Därefter målas ansiktet. Förr måste man anlita andras hjälp vid detta viktiga arbete. Sedan den vite mannen infört spegeln, kan man måla sig själv, glädjande sig åt effekten av varje röd, gul eller svart linje. Tack vare denna utmärkta uppfinning äro de unga indianerna nog lyckliga att i långa stunder kunna sitta i andäktig beundran av sin egen skönhet. Den röda färgen får man av fröna av en buske, Bixa orellana, som erhålles genom byteshandel med chiriguano. Den gula beredes genom att tugga en rot och användes sällan. Den svarta beredes helt enkelt av sot och saliv.

Det är icke ovanligt, att man trycker ornamenten i ansiktet med stämplar. Dessa måste betraktas som primitiva former av de stämplar för mångdubbling av ornament, som hos yuracáreindianerna och särskilt hos stammarna i norra Sydamerika äro vanliga och försedda med invecklade ornament. Den allra enklaste stämpel, som jag sett, iakttog jag en tsirakuakvinna använda, om vilken jag skall få tillfälle att tala här nedan. Hon sotade först hela insidan av handen, varefter hon ritade ett ornament isotet. Genom att trycka handen mot kinderna och benen målade hon sig med det negativa ornamentet till det, hon ritat upp. Sedan man målat sig, ordnas halsbanden av snäckskalsskivor och fjäderprydnaderna. Man prövar effekten av halsbanden, virade på olika sätt, man gläder sig åt de svajande fjäderprydnaderna, man putsar örontrissorna.

Såvida det ej är kallt, är den unga choroti- eller ashluslayeleganten nog förståndig att på balen ej pryda sig med de från de vita direkt eller indirekt erhållna gamla skjortorna och byxorna, som börja att översvämma Chaco. Det är huvudsakligen de äldre männen, som börja att antaga den europeiska dräkten eller rättare delar av densamma, ty sällan är en choroti och ännu mindre en ashluslay så rik, att han äger en fullständig kostym. Har han en rock,

har han troligen inga byxor eller tvärtom.

Den vanliga klädedräkten, som mannen använder, är ett läderbälte och en fårullsmantel, som draperas på alla möjliga olika sätt (se bilderna). På fotterna bära de ibland lädersandaler. Någon gång ha de en rem spänd omkring bröstet. Om pannan ha männen band av alla möjliga slag och någon gång, när han skall vara riktigt fin, en mössa besatt med snäckskalsskivor. Andra prydnader finnas av tänder, halm, hår, glaspärlor, fiskfjäll m. m.

Den unge indianen försöker att uppträda på balerna så elegant, så originellt målad och prydd som möjligt. Varje dag målar han sig på olika sätt och ordnar sina prydnader olika. Han håller sig dock alltid inom de gränser, som betingas av modet, och det är rakt inte lätt att lansera ett nytt mod bland dessa människor. Sålunda gillades aldrig en av mig uppfunnen ansiktsmålning. En glaspärletyp, som var dem främmande, tyckte de ej om. Lyckades man få en av de ledande eleganterna att bära den, att göra den modern, så skulle snart alla ha av densamma. Ett par gånger har jag liksom Moberg likväl lyckats att på balerna lansera nya mod. Särskilt Moberg brukade på dessa uppträda målad, klädd och smyckad som indian, tävlande om debrunhyade flickornas gunst. Ett huvud högre än de andra dansade han med choroti på Rio Pilcomayos sandstränder och med ashluslay på torgen i deras byar. Ej så sällan såg man en smidig indianska dansa bakom den ståtlige, blonde svensken, hållande sina händer på hans nakna rygg.

I motsats till negrerna styra aldrig dessa indianer ut sig i alla möjliga, eller rättare omöjliga, granna färgsammansättningar. Därtill ha de ju gott tillfälle, när de vita komma till dem med granna tyger som bytesvaror. Indianer och indianskor ha i regel smak. Tack vare för mycket beröring med civilisationen försvinner även den. Det finnes också inga, som styra ut sig i så skrikande färger som civiliserade indianskor och mestizkvinnor. Choroti och ashluslayindianerna tycka likväl om granna färger. Mest gillas rött. När man vid en byteshandel lägger fram buntar av band i olika färger, gå de röda först åt. Röda näsdukar äro omtyckta. Svart tycka de i regel också om. Vissa saker, såsom t. ex. knappar till halsband, önskas vita, men detta är helt enkelt därför, att de snäckskalspärlor, de använda, ha samma färg.

I min anteckningsbok målade jag de olika grundfärgerna och flera av deras nyanser, för att se huru många färger, de kunde skilja på.

Choroti kallade rött, skärt och brunt och ljusviolett för »chaté», gult och gulbrunt för »máhahi», blått och grönt för »la-sá-se», svart, mörkviolett och mörkgrått för »cho-hua-hí-ni», vitt och ljusgrått för »la-ma-hí-ni».

Ashluslay kallade skärt och rött för »yúk», gult och vitt för »kóshiash», svart för »ya-cút», blått = svart, grönt ibland = svart och ibland = rött. Choroti ha sålunda namn för fem färger, men ashluslay ej för mer än tre. Samma individ står ofta tveksam om en färgs namn. Han nämner ett namn, tittar efter en gång till, ångrar sig och säger ett annat. Av de bifogade fotografierna se vi en del av de talrika olika prydnader, som choroti och ashluslaymännen bära. Någon gång ser man dem även pryda sig medblommor. Ashluslay binda ofta ihop håret fram till en tofs mitt i pannan (bild 26). Choroti vira någon gång ihop det ganska långa håret i nacken med ett band till en stångpiska. De fjädrar, som choroti och ashluslay bära i pannbandet, bruka vara utskurna med ett eller flera hak som ornament.

När herrarna bli äldre, stadgade, gifta män, så pryda de sig ej mera för balerna utan blott till krigen. Det är inte utan, att dessa äldre herrar ofta i hög grad negligera sin toalett och äro mycket snuskiga.

Kvinnornas dräkt utgöres av ett skynke om höfterna. Det anlägges redan vid tre à fyra års ålder. De yngre ogifta chorotiflickorna bruka numera mycket den av de vita införda tipoyen, vilket plagg här ursprungligen kommit från chiriguano. Det skyler överkroppen för de kristnas lystna ögon. En indianflicka, som bara bär ett skynke om höfterna, ger sig i regel icke åt de vita. De som däremot bära den »anständiga dräkten» äro alla prostituerade. Om man undantager de chorotiflickor, som äro väninnor till de vita, så bära flickorna här mycket litet prydnader. Ett eller annat enkelt halsband, ett pannband flätat av blad, armband av råbocksskinn, några ringar av ödleskinn, det är allt. Kvinnorna bära aldrig fjädrar. Däremot äro de som nämnt mera tatuerade än männen och det är ej ovanligt, att de äro målade.

Det skynke, chorotikvinnorna bära om höfterna, är av hemvävt ulltyg. Ashluslaykvinnorna bära ett liknande skynke av råbocksläder. Dessa senare ha ej sällan varma mantlar hopsydda av nutria eller fårskinn, vilka äro av samma typ som dem, vi känna från Patagoniens och Eldslandets indianer.

Såväl choroti som ashluslaykvinnorna avlägsna håren under armarna och på könsdelarna.

Man måste erkänna att indianerna äro aktsamma om sina prydnader. Fjädrarna förvaras i fodral av rör, snäckskalsskivorna trädas ofta upp på nya snören. De stoppa hålen på sina kläder. Det finnes de äldre kvinnor, vars skynkenbestå av idel stoppar. Ibland, när man tycker att hålen äro för stora att stoppa, nöjer man sig med att kanta dem. De akta även sina kläder och de sämsta paltorna användas vid arbetet, såvida det finnes ombyte, vilket är sällsynt. Aldrig har jag sett ashluslay tvätta sina kläder och choroti blott där de lärt det av de vita.

Bada för att bada göra väl dessa indianer blott, när det är riktigt varmt. Fisket tvingar likväl männen att vistas mycket i vattnet. Barnen leka även ofta i vattnet och hålla sig på så sätt rena. De små-små barnen tvättas av mödrarna, när de gå till floden.

Kliar det i huvudet, räcker man det till en anförvant eller bekant, som äter det rent. Moberg och jag, vi hade också lus ibland, när vi bott i indianhyddorna. Våra indianvänner voro dock alltid vänliga, när så behövdes, att äta ut dem.

Chorotiflickorna har jag ofta sett smörja sin kropp med fiskfett, vilket giver dem en obehaglig lukt. Själva äro de säkert av annan åsikt. De tycka att vi vita ha en vidrig lukt av ko.

Männens elegans kommer indianflickorna aldrig upp till. De kunna likväl glädja sig åt, att det väl är i främsta rummet för dem, som »skapelsens herrar» använda flera timmar av sin dag till toiletten.

Som nämnt, det är omkring dansen, de unga männens och de unga kvinnornas hela intresse rör sig. När solen gått ned, börjas det.

Männen dansa i ring eller på ett led sjungande takten t. ex.: Táe-a-sa-lé, Táe-a-sa-lé.

Allt efter sångens takt dansas långsamt eller hastigt. Musik är okänt på dessa baler. Sångerna, som sjungas, äro oöversättliga refränger, som ofta äro internationella, d. v. s. brukas av flera stammar.

Bakom männen dansa flickorna.

Hos chorotiindianerna är det flickan, som tager initiativet till kärleksäventyren. Hon för helt enkelt bort frånbalen den ungherre, som hon önskar till sin älskare för den natten.

Det var ståtligt att se dessa danser, när månen eller ett bål av pampasgräs lyste på kropparna. Ända till hundra män har jag sett dansa i samma ring. Ibland dansade de helt sakta, stundom i svindlande fart, så att dammet yrde och allt, vad man såg, var ett virrvarr av kroppar och svajande strutsplymer.

Av sång och skratt genljöd dansbanan.

De försigkomna flickorna dansade bakom sina älskare, de yngsta smögo sig då och då fram för att dansa med ett tag bakom en välbildad manskropp, för att sedan hastigt försvinna bland buskar och snår, lystna men rädda.

Nästan alltid voro männen fler än kvinnorna och lycklig den man, som blev bortförd och förförd.

Musik är som nämnt okänt vid dessa baler. Nästan varje dansande indian bär visserligen en visselpipa (bild 27), men de vissla ej takten till dansen. Man ser också mycket få musikinstrument hos dessa indianer. Av strängade instrument förekommer blott musikbågen av den typ, som vi känna från araukanernaLehmann—Nitsche. Patagonische Gesänge und Musikbogen. Anthropos, Bd. III 1908. Se även längre fram i denna bok.. Flöjterna äro synnerligen dåliga och möjligen rent av imitationer från chiriguano. Den särskilt från chiriguano bekanta serévisselpipan i vilken man visslar på samma sätt som uti en nyckel, har jag här blott sett såsom en sällsynthet hos ashluslay. Av trummor känner man blott den primitiva lerkärlstrumman (bild 38). Denna består av en vanlig lergryta, halvfylld med vatten, över vilken man spänt ett skinn. Till trumpinne användes en träpinne och man använder alltid blott en

dylik.

Även mitt på dagen kan det falla någon varmblodig chorotiflicka in att uppträda som förförerska. Ur mitt läger drog sålunda en gång en sådan flicka i väg till skogen med en lyckostrålande ashluslay, obekymrad om allaskämtsamma anmärkningar. Det är inte ovanligt, att flickorna i chorotibyarna bygga sig litet avsides från byn en särskild hydda, där de ta emot herrbesök.

Männen synas ej bry sig mycket om flickornas utseende. För att få reda på deras smak, har jag ofta frågat dem, vilken flicka de tyckte vara vackrast. Med indianens vanliga takt svarade de alltid undvikande. Männen slåss aldrig om flickorna. Svartsjukan härjar däremot bland kvinnorna. Med boxhandskar av tapirhud (bild 29) eller annat hårt material och i värsta fall med bensylar kämpa de om en åtrådd man. Det synes mig, som vore det mera ansiktets än kroppens skönhet, som tilltalar indiankvinnan. Bland chorotimännen iakttog jag särskilt två, som syntes vara kvinnornas gunstlingar. Enligt mina begrepp sågo de mycket bra ut. Dessa herrar voro alltid illa klösta på händerna och i ansiktet. Det var minnen av ömt kärleksgnabb. En choroti- eller ashluslayflicka kysser aldrig sin älskade, hon klöser och spottar honom i ansiktet. Chorotikvinnan söker efter första menstruationen ut en man, som är hennes älskare under några månader, sedan byter hon och lever några år gladeligen. Till slut väljer hon ut åt sig en följeslagare för hela livet och blir en trogen och mycket arbetsam hustru.

Bland ashluslay äro förhållandena lika fria som bland choroti, de synas mig dock ännu primitivare. Efter dansen gå flickorna och gossarna var för sig. De förra lägga sig utanför hyddorna, där de turvis besökas av de senare. Den s. k. skamkänslan synes vara föga utvecklad, flera par ligga tillsammans, och åskådare äro ej ovanliga. Även dessa flickor bliva snälla och bra hustrur, sedan den fria kärlekens period är över.

Choroti- liksom troligen även ashluslayflickorna ha ej barn före de gifta sig. Detta ordnas som nämnt genom fosterfördrivning och barnamord.

Läsaren av ovanstående tycker sannolikt, att »moralen» bland mina Pilcomayovänner står mycket lågt. Jag vill dock framhålla, att trots den fullständigt fria kärleken blandungdomen är choroti och asluslay sunda, kraftiga människor och dessa kvinnor, som alla flugit från blomma till blomma, föda, när de bilda hem, välskapade, friska barn. Tack vare de av de vita införda könssjukdomarna, komma likväl dessa stammar att degenereras och gå under. Den fria kärleken är för dessa människor något alldeles naturligt; att det ligger något orätt i detta s. k. omoraliska liv är indianerna liksom indianskorna fullkomligt obekant. Vi skola icke tro att dessa flickor, som byta älskare var och varannan natt, på något sätt äro sämre, än om de voro orörda. De äro snälla och arbetsamma och bli, som sagt, dugliga hustrur och goda mödrar. Det liv, de föra, är för dem liksom för deras föräldrar och andra anförvanter något alldeles naturligt.

Det är chorotikvinnan, som väljer ut sin följeslagare för livet. Liksom hon varit förförerskan i kärleksäventyren, så tar hon även initiativet till den fasta förbindelse, i vilken hon ämnar föda barn. Huru förhållandet i detta avseende är hos ashluslay, är mig obekant.

I regel tager chorotikvinnan sin man utom byn, men även giftermål mellan individer i samma by förekomma. Giftermål mellan choroti och ashluslay äro ej ovanliga på gränsområdet mellan de bägge stammarna liksom även mellan mataco-notén och choroti och mataco-guisnay och ashluslay. I äktenskap mellan ashluslay och choroti följa flickorna kvinnornas, gossarne männens tatuering.

Chorotimannen flyttar, när han ingår äktenskap, till sin hustrus by och bor där åtminstone en tid.

Månggifte synes mig vara okänt såväl hos choroti som asluslay. Syskon- och kusingifte är förbjudet. Hustrun är i regel några år yngre än mannen. Blott en gång hörde jag här talas om ett upplöst äktenskap. Det var min chorotivän, Nyato, vars hustru kort förut hade begivit sig till sockerfabrikerna i Argentina med en annan man. Nyato var helt melankolisk, men han var dock redan omgift.En del reseskildrareEn riktig uppfattning av kvinnans ställning i det indianska samhället har Koch-Grünberg i sin utmärkta skildring av indianlivet vid Rio Negro. Zwei Jahre unter den Indianern. Berlin 1909. utmålade den gifta kvinnans ställning hos indianerna såsom mycket beklagansvärd. Detta beror säkert i de flesta fall på ytlig observation. Man har sett mannen, bärande blott sina vapen, åtföljd av

hustrun, lastad med hela bohaget, företaga långa vandringar, och man har upprörts över kvinnans orättvisa behandling. Detta är likväl alldeles naturligt och rättvist. Mannen bär vapnen och ingen annan börda för att vara beredd att försvara de sina och för att jaga, om tillfälle erbjuder sig. Det är nog riktigt, att choroti- och ashluslaykvinnorna få arbeta hårt, men de behandlas ej illa. Männen hjälpa dem i mycket. Många av de verktyg, kvinnorna använda, tillverka männen åt dem. De äga alla de redskap, kläder etc., de använda och männen respektera deras äganderätt. När mannen gör en bytesaffär, tages kvinnan ofta till råds.

En gång hade jag sålunda gjort upp med en chorotiindian om att mot en skogskniv få byta mig till en matacoskalp, som han hade. Affären var redan klar, då gumman hans kom och lade sig emellan. Hon förbjöd helt enkelt bytet. Till slut bjöd jag en häst för skalpen, men det hjälpte inte. Gumman var envis och gubben »stod under sandalen». Man kunde verkligen tycka, att mannen borde ensam fått bestämma över den krigstrofé, han förvärvat.

Kvinnan representerar det arbetsamma elementet inom stammen, men hon är ingen slav. Fullt frivilligt arbetar hon flitigt för sin familjs underhåll.

I de stora dryckeslagen deltaga, såsom jag längre fram skall tala om, chiriguanokvinnorna såväl som männen. De senare intaga dock hedersplatsen. Choroti- och ashluslaymännen dricka upp allting själva. Hos alla dessa indianer äta ej kvinnor och män tillsammans. Det är också viktigt att komma ihåg, vad vi lärt rörande de olika stammarnas könsliv. Chorotikvinnan väljer sig sin följeslagare genomlivet, hos chiriguano ta männen initiativet. Chorotikvinnan väljer sig en man för att arbeta för honom och med honom, under det att chiriguanokvinnan arbetar gemensamt med mannen för hemmet. När en chorotiflicka gifter sig, är hon redan något passerad. Chiriguanoindianen tar en orörd flicka till hustru. För chorotikvinnan börjas med giftermålet den tredje perioden av hennes liv, arbetsperioden, chiriguanokvinnan har, när hon gifter sig, ännu sin ungdom kvar och kan ännu behaga sin man. Vi se sålunda att kvinnans ställning är bättre, där männen fria, än där hon friar själv.

De gifta kvinnorna deltaga aldrig i dansen och de gifta männen högst sällan. När de senare dansa, så är det i främmande byar och kanske, utan att frun vet om'et. Den gifta kvinnan bedrager i regel icke sin man, på mannens trohet kan hon likväl icke lita för mycket. Har han en älskarinna och hustrun får tag i henne, då blir det slagsmål och ofta ett blodigt sådant.

Indiankvinnan föder lätt och återgår snart, ofta efter en dag sedan hon fött, till sitt arbete. Någon äldre kvinna utför barnmorskans roll. Hos choroti förekommer liksom hos många andra indianstammar det bruket, att fadern till barnet ligger i barnsäng och håller diet.

Choroti ha i regel blott två à fyra barn, asluslay synes mig ha något flera. Tvillingar har jag aldrig sett hos indianerna. Ingen av dessa indiankvinnor skaffar sig ett nytt barn, förrän det föregående kan springa omkring och ej är henne till allt för mycket besvär. För dessa indianer, som företaga vidsträckta flyttningar, duger det ej, att varje kvinna har mer än ett barn, som ständigt behöver bäras. Två à trebarnssystemet är därför här ett sunt och naturligt bruk.

Barnen få i regel först namn, när de äro nog gamla att lystra till dem. Några chorotinamn har jag antecknat: t. ex. för män yóselianéc (den, som dödar räv), hótenic (mataco), éstiáhua (charata, en hönsfågel) och för kvinnor häku (icke söt), kósoki (med utslag), aséshnialo (mycket kvinnor).Kvinnan representerar här, har jag sagt, det flitigaste elementet i samhället. På hennes lott kommer framför allt det mesta av arbetet inom byn. Det är hos dessa indianer kvinnan, som utför nästan allt arbete, som erfordrar konstskicklighet och tålamod. Hon binder de stilfulla väskorna av caraguatáfibrer (bild 33), väver (bild 35) och gör lerkärl (bild 37), allt sådant, som erfordrar verklig yrkesskicklighet. Blott i träarbetet visar mannen prov på arbetsskicklighet. Mannen har här tagit hand om den industri, till vilken fordras de skärande verktyg, han förr fick från de djur, han dödade under jakten och fisket, liksom han nu är i besittning av de ofta få knivar av järn, som finnas inom stammen, och som han erhållit av de vite. Det är intet ovanligt att se i avlägsna byar i Chaco, att kvinnorna leva i »träålder» och använda verktyg av hårt trä, under det männen ha knivar av järn.

De brynstenar, man ser i indianernas ägo i det inre Chaco, äro alla långväga ifrån och ha säker kommit in i Chaco genom handeln stammarna emellan. Under forna tider voro nog stenarna dyrbara och stenredskapen sällsynta. Kanske ha de aldrig haft stenverktyg. Någon stenyxa har jag ej sett i byarna och aldrig hört att någon dylik blivit funnen hos choroti eller ashluslay. Mycket rik tillgång har man däremot på hårda träslag och ben, av vilka redskap kunna göras. Ännu ser man också, såsom nämnt, särskilt hos ashluslay många sådana primitiva verktyg och redskap i bruk. Träredskapen äro nästan alla av palo santoBulnesia Sarmienti.Tack vare fattigdomen på stenredskap vore det säkert högst otacksamt att studera arkeologiskt ett folk, som icke lämnat efter sig mer på sina boplatser än chacofolken. Några få krukskärvor, snäckskal och bensylar var allt, vad man kunde finna. Mycket få saker lägga de ned i gravarna. De folk, som stått på samma ståndpunkt och levat under liknande förhållanden som chacofolken, kunna vi aldrig hoppas att genom arkeologiska forskningar lära närmare känna., ett mycket hårt, tungt och välluktande träslag. Föratt tillverka dessa redskap söker man ut stycken av lämplig form och storlek på platser, där skogen brunnit ned och mycket torkat trä ligger på marken. Enligt uppgift av en gammal ashluslayhövding, Mentisa, bearbetades träredskapen förr med trä, musselskal och eld. Stenredskap kände man ej till. Mortlarna bränna ashluslay ännu ut. Utom primitiva redskap av trä, ser man även sådana av tänder, ben och musselskal.

Fattigdomen på stenar är hos ashluslay så stor, att det är mycket vanligt att få se dem slipa sina, från de vite erhållna knivar, på bladen av träspadarna. Därför är också oftast ena sidan av spadarna alldeles glattpolerade.

I detta primitiva samhälle är arbetsfördelningen mellan könen ytterst strängt genomförd. Det kan aldrig komma på fråga, att en man t. ex. skulle forma ett lerkärl, eller en kvinna tälja en spade. Det vore helt enkelt oerhört. Vart kön tillverkar likväl icke allt, vad det använder. Männens mantlar och väskor äro sålunda tillverkade av kvinnorna, under det att de träverktyg, kvinnorna bruka, som nämnt snidas av männen.

Arbetsfördelningen mellan män och kvinnor.

Män

Kvinnor

Fiske ....

+

+Med korgar hos ashluslay.

Jakt ....

+

Insamling av honung ...

+

Åkerbruk (rensning av åkern)..

+

Sådd ....

+

+

Skörd ....

+

+

Matlagning ....

+Röstning av födan.

+

Vedbärning ....

+

Beredning av rusdrycker ...

+Blott jäsningen.

+

Lerkärlstillverkning ....

+

Träarbeten ....

+

Tillverkning av väskor av caraguatá ...

+

Nätbindning ....

+

Mattbindning ....

+Förekommer blott hos ashluslay.

Män

Kvinnor

Fjäderarbete ....

+

Läderarbete ....

+

+

Vapentillverkning ....

+

Snidade av kalebasser ....

+

Husbygge ....

+

Vävning, bandflätning................

+

Insamling av vilda frukter................

+

Boskapsskötsel................

+

+

Syning................

+

+

Ashluslay- och chorotistammarna äro socialt likställda så tillvida, att en chorotiflicka kan ha ett kärleksförhållande till en ashluslayman och en ashluslaykvinna till chorotiman. Annorlunda är förhållandet mellan t. ex. choroti och chiriguano. Mycket vanligt är, att chiriguanoindianer ha tillfälliga förbindelser med chorotiflickor, när de träffas på en gemensam arbetsplats; att en chiriguanska skulle giva sig åt en chorotiindian, är däremot otänkbart. Chiriguano se ned på de andra chacostammarna och dessa beundra i sin tur chiriguano. Mellan stammarna här råder sålunda en stor social skillnad.

Liksom hos flera andra folkstammar, där den fria kärleken florerar, har denna institution hos choroti och andra chacostammar utvecklats till prostitution, när stammen kommit i beröring med de vita. Sålunda skicka de, i detta avseende choroti moraliskt likstående toba, grupper av unga flickor till Argentina under ledning av någon äldre kvinna. Mataco sade öppet, att de, som förtjäna allra bäst vid fabrikerna, voro de unga flickorna. Choroti flickorna sålde sig åt de vite för c:a 50 centavos eller 4 alnar tyg. De bolivianska soldaterna fingo dem för ett bröd. De yngsta flickorna höllo sig i regel uteslutande till sina indianpojkar och blandade sig föga till de vite. De gifta kvinnorna hade aldrig några förbindelser med de vite. Hos ashluslay hade inte fördärvet ännu 1909 lyckats få insteg.

Äldre, ogifta kvinnor har jag ej hört talas om bland chacoindianerna. Däremot förevisades mig hos choroti såsom en stor märkvärdighet en man, som aldrig haft en kvinna.

VI.

BLAND INDIANER VID RIO PILCOMAYO (forts.)

Dryckesliv.

Man skulle nästan kunna säga, att livet för choroti- och ashluslaymannen har tre stadier, som äro ägnade åt leken, kärleken och dryckenskapen. Det är nog sant, att mannen också måste ägna något av sin tid åt att försörja sin familj, men vad som intresserar honom mest som äldre, det är dryckeslagen. Det är kvinnorna, som bereda rusdryckerna; därpå lägga de ned en utomordentlig flit. Hela dagen sträva de att samla de frukter, av vilka dessa beredas, att mala dem, koka dem o. s. v. och likväl äro de fullständigt uteslutna från festerna. Det enda, som mannen befattar sig med, är jäsningen. Den är föremål för en rent av religiös omsorg.

Rusdrycker beredas av tusca, algarobo, chañar, vattenmelon och majs. Dessa har jag prövat utom den av vattenmelon. De äro ganska oskyldiga med undantag av den, som beredes av algarobo, som tack vare fruktens stora sockerhalt är synnerligen alkoholrik. Under november och december månader, då algarobofrukten är mogen, är det också vilda fyllor i choroti- och ashluslaybyarna, dagliga orgier, i vilka den arme etnografen tvingas att deltaga, såvida han önskar stå på god fot med indianerna.

Tuscaöl beredes, så att frukten males, varefter vatten tillsättes, och det hela får jäsa i en smutsig hud eller i storakalebasser. En natt har jag varit med om att jäsa tuscaöl i en chorotiby. Detta började med, att två män i männens klubbhus sutto och sjöngo på var sin sida om elden, vändande ryggarna åt varandra och skramlande takten med kalebasskallrorna. Något senare fortsatte man omkring huden, i vilken man höll på att jäsa ölet. En man och en yngling sjöngo, ackompagnerade av en skramla, vändande ansiktena mot månen. Här och där skränade och skramlade andra män. Därefter kom lerkärlstrumman fram och ställdes på en halmring. Med entoniga slag ackompagnerade man sången. Mitt på natten avbröts den, och man sprang ned till floden och fiskade med ganska gott resultat. Fisken rostades och förtärdes. Sedan nattsexan avätits, tog sången åter vid och fortsattes med en trumma och fyra skramlor. Sångerna syntes mig blott vara refränger, såsom: Höö, höö, höö, höö, la e la, höö, la e la, ... höö, höö, höö, la e la. Man sjöng först sakta, sedan plötsligt stigande och så åter fallande. Flera skränade unisont. När en grupp vilade sig, så tog en annan vid. På morgonen fiskades åter och till frukosten dracks det med så mycket omsorg tillagade tuscaölet, vilket sedan det silats genom en lortig väska, serverades i kalebasskålar. Choroti anse att de genom sängen påskynda jäsandet.

Tuscaölet har en syrlig uppfriskande smak, men äcklig lukt.

Chañarfrukterna kokas, varefter hela soppan får jäsa.

Algarobofrukterna malas och värmas i vatten, varefter de liksom föregående få jäsa i stora smutsiga kalebasser eller väldiga trätråg av flaskträdetChorisia.. Ashluslay har jag sett bereda jäst på så sätt, att de tugga en del av den malda algarobon, som sedan spottas till det övriga. Chañarolet har en söt syrlig, något äcklig smak, algaroboölet är gott. Det har en söt, något sammandragande smak. När det fått jäsa för länge, är det starkt rusande. Majsöl har jag ej setthär beredas. Det är synnerligen bekant från en mängd indianstammar i Sydamerika. Det har en uppfriskande, behaglig smak.

Hos ashluslay har jag deltagit i åtskilliga stora och hos choroti i en del mindre dryckeslag. Det har varit intressant, men det har behövts åtskillig självövervinnelse, för att stå ut. I byarna finnes i regel en plats, som är ägnad åt drickandet. Vid middagstiden samlas där männen, var och en kommer med sin sittmatta och sin två eller tre liters kalebasskål. Kvinnorna bära fram väldiga kalebassar med öl. Detta slås ibland upp i ett stort lerkärl, från vilket man sedan serverar. På en fest hos gubben Aslú bjöds algaroboölet omkring i ett äkta europeiskt nattkärl, av välkänd form. Med händerna fiska gubbarne upp smolk ur ölet och sila det sedan mellan de lortiga fingrarna.

Gästen, isynnerhet om han har olyckan att vara omtyckt, behandlas mycket väl. Han får en sittmatta och en två- à treliters kalebass. När han sätter sig, vifta alla med flata handen åt honom och han får lov att göra efter. Det är en hälsning. Sedan gäller det att dricka, ty här gäller det »botten upp», annars är man ohövlig. När man utan att kasta upp lyckats få i sig sin liter, då börjar viftandet igen. De närsittande gubbarne stryka en nu en efter annan om munnen med sina mer än smutsiga fingrar. Det är höjden av vänlighet. Måste man efter allt detta springa bort

ett tag, får man för all del inte glömma att vifta med handen åt sina grannar och säga »paa», ty då är man synnerligen oartig. Det värsta är, att man måste komma tillbaka, att man måste hålla ut till festen är över, tills värdarna äro fulla och skräna, hålla tal, spotta i bålen och ha riktigt trevligt. Utan att torka pipskaftet måste man lugnt röka skift med gamla, smutsiga, dräglande gubbar.

När gubbarna riktigt kommit i stämning, ha de målat mig svart i ansiktet med sot och spott. Mina ögonbryn och ögonhår ha de velat rycka ut, de ha hånat mig för mitt långa, fula skägg, mina öron ha de velat borra hål i.Under dessa dryckesfester, då alla äro fulla, har jag aldrig hört ett hårt ord yttras, icke märkt att det minsta lilla gräl uppstått. När indianen är full av sitt hembryggda öl, är han icke trevlig, men han blir icke oförskämd, han hör till den typ av fulla, som vilja omfamna alla, vars vänlighet blir obehagligt överdriven. Han blir modig och skränar om krigsbragder. Fälttågsplaner dryftas, som äro glömda, när ruset är över. Han sjunger och är glad.

Vill man vinna dessa indianers hjärtan, så måste man försöka leva deras liv, äta och dricka allt, man blir bjuden på, dansa och sjunga med dem, låta spotta sig i ansiktet och gå klädd som dem.

Man måste även, liksom när man är bland vita människor, uppträda taktfullt och hänsynsfullt liksom indianerna själva. Många gånger har jag sett exempel på indianernas taktfulla uppträdande. Efter ett stort fiskafänge, som en del ashluslay och choroti haft gemensamt, kom jag förbi med några choroti. Av indianerna bytte jag mig till två slag av fiskar, ett tredje fingo mina följeslagare som gåva. Jag frågade genom tolken mina vänner, vilket slag av fisk var bäst, på vilken fråga de ej ville svara, tydligen för att ej såra givaren, som skänkt en mindre god fisk.

Brännvinet är ännu okänt hos ashluslay och mycket sällan få även choroti tillfälle att dricka sådant. Men det kommer väl, det drager nog så småningom de vite försorg om. På argentinska sidan av Rio Pilcomayo finnes det redan gott om eldvatten och ett utsökt patrask av vita. De bolivianer, som trängt ned för Rio Pilcomayo, äro däremot i regel hyggligt folk.

Tobaksrökning.

Man säger ju, att ingen mur är så hög, att inte en åsna lastad med guld kan komma över densamma. Med en åsna lastad med tobak kan man i Chaco gå fram nästan över allt, även i trakter där guld skulle anses värdelöst. Delarman ut litet tobak i byarna, blir man väl emottagen, kan byta till sig mat och allt, vad man behöver. Ett stort tobaksförråd är det kreditiv, som var och en, som vill resa bland Chacos indianer, måste ha med sig. Indianerna äro passionerade för tobak i så hög grad att en gammal, fördärvad, vit tobaksrökare måste fövåna sig. Mataco-guisnay vid Rio Pilcomayo bjödo mig sålunda sina knivar, sina oumbärliga knivar, för litet tobak. I varje indianby i Chaco, dit jag kommit, har jag också delat ut rikligt med tobak och på så sätt lagt en säker grund till vänskap.

Det är förvånansvärt, att indianerna äro så ivriga efter tobak, när de själva odla sådan. Man behöver likväl blott pröva deras tobak för att förstå, att de hellre röka den vite mannens, ty den, de själva ha, är smaklös och dålig. De förstå tydligen ej att bevara densamma, utan låta den multna, så att den ser ut som kompost. Chacoindianerna vilja ha stark tobak. De äro alla piprökare, och man ser i Chaco en stor rikedom på piptyper.

Kvinnorna röka i regel ej. Ett undantag göra dock de chorotiflickor, som levat mycket med vita. Skänker man en kvinna tobak, så ger hon, vad hon fått, åt någon man. Gossarna äro, när de komma åt tobak, stora rökare. Ofta ses pojkar på fyra å fem år blossa med välbehag.

Indianerna röka, såsom jag redan omtalat, alltid skift, d. v. s. pipan går från mun till mun. Var och en tar sig ett par kraftiga lungbloss och så sändes pipan vidare till nästa man. Många gånger har det, som nämnt, hänt mig, att en indian tagit pipan eller cigarretten ur mun på mig, sugit på den ett tag och stuckit den till mig igen. Man blir så van vid detta bruk, att man rent av blir generad, när man är knusslig och röker ensam. Oftast brukade jag, när jag blossat litet på min pipa, räcka den till en indian, för att sedan få den tillbaka utrökt, sedan den gått laget runt. Choroti i Chaco blanda ofta upp tobaken med spån av en synnerligen välluktande bark, som giver en pikantsmak åt röken. Denna bark få de från de choroti, som bo vid Caiza, nära Andernas sista utlöpare mot Chaco.

Isynnerhet äro indianerna angelägna om, att tobak skall finnas på dryckesfesterna. Det är lika nödvändigt som cigarrer till punschen och kaffet för många svenskar. När man vandrar med dessa indianer, måste man även finna sig i, att var och varannan timme skall rast göras och en pipa rökas. Detta är så viktigt, att man icke kan göra det gående, utan sittande i lugn och ro skall man njuta av den härliga röken.

Var och en, som reser i Chaco, vill jag därför giva det rådet, tag så mycket tobak med er, som ni anser er behöva till skänker och bytesvaror — och sedan lika mycket till — då reser ni allt efter förhållandena lika bra som en, vilken i den civiliserade världen reser med en börs, späckad med guld.

Medicinmän, religiösa föreställningar.

Efter de stora dryckesfesterna bli indianerna ej sällan sjuka. Någon har lagt något av hans egna hår eller exkrement, i vad han druckit. Han har blivit förhäxad. Medicinmännen tillkallas då för att häva förhäxningen. För att inte bli förhäxad, bör man framför allt akta sig, när man är i en främmande by, att låta någon se, var man gör sina behov. Man riskerar annars att få äta upp litet därav och det lär inte vara bra.

Flera gånger har jag i byarna sett medicinmännen i utövande av sitt yrke. En dag hos choroti, då jag kände mig litet ruskig, kallade jag på en av dessa herrar till mitt läger. Föregivande en svår smärta i nedre delen av bröstet, frågade jag honom, om han inte ville bota mig. Han lovade komma på kvällen. Tillsammans med en kollega infann han sig i mörkningen. De fordrade att få vara ensamma med mig. Moberg och Andersson kördes ut och vakter utställdes, för att ingen obehörig skulle komma in i hyddan.Först fick jag kläda av mig naken och lägga mig ned. Därefter ströko de mig över bröstet, sidorna och magen, och sedan spottade de på mig. Efter detta, började de blåsa på mig, och sedan lade de sig ned och sögo hårt på mitt bröst särskilt på den punkt, som jag klagat att det värkte. När de sugit en stund, vände de sig bort och började låtsas att kräkas. Vad de sålunda kräktes upp, visade de mig ej, men det såg ut, när de krossade det mellan fingrarna, som om de klämt sönder maskar. Det hela räckte väl närmare en timme, och när jag åter fick kläda på mig, var jag full av stora röda sugmärken. De värda herrarna underhöllo under hela botandet ett livligt samtal, som jag ej förstod. Av mimiken kunde jag dock begripa att det var en konsultation. I arvode lämnade jag den ena läkaren en skjorta och den andre ett par åtsittande kalsonger.

Tidigt följande dag samlade sig en massa smutsiga gubbar i mitt läger och frågade efter mitt välbefinnande. Det var tydligen choroti hela medicinska fakultet. Jag förklarade, att jag var fullt botad och mina chorotiläkare logo egenkärt och belåtet, alldeles såsom många av deras civiliserade kollegor skulle ha gjort vid ett liknande tillfälle.

En gång sjuknade sonen till en gammal inflytelserik chorotihövding av ashluslaysläkt och inte mindre än sju läkare tillkallades. Det var tydligen framstående män av bägge stammarna, av vilka några kommit vida ifrån. Det ansågs vara ett svårt fall. Troligen var det kolik. Ett får slaktades och stora högar av mat lades framför de värda herrarna. Hövligheten fordrar tydligen, att läkarna skola äta hela tiden, då de ej utöva sitt yrke. Flera gånger gick jag och satte mig bland dem, delade ut tobak och fick sålunda se, huru de botade mannen. När de inte höllo på med att äta, så sögo, spottade och blåste de på honom. Ibland sögo de alla sju på en gång under en entonig sång. Ett par gånger steg en upp, visade upp någonting med en viktig min, gick sedan avsides och grävde ned detsamma.Jag passade på och bad att få se, vad det var och läkaren — trollkarlen — räckte mig några hårstrån.

När denne indian botades, sutto både barn och kvinnor omkring medicinmännen, och det var inför denna beundrande allmänhet, som de värda herrarna visade upp, vad de lyckats suga ut ur den sjukes kropp.

Till den sjuke hade man gjort en vilstol, som bestod av tre i marken stuckna stänger, hopbundna med tvärslåar. Man kan gärna säga, att den var enkel. I denna stol eller rättare mot detta stöd satt den sjuke, för att få omväxling i vilställningen.

Även alldeles nyfödda små barn har jag sett botas genom utsugning. En del vita tillkalla även medicinmännen och dessa berättade om, huru de botat dem, sedan de misslyckats med alla möjliga mediciner, som de köpt för

dyra pengar. Jag tänkte också, att de indianska medicinmännens läkarkonst kunde vara lika bra som elektrisk olja, Welliams piller, det undergörande saltet och andra nordamerikanska humbugsmediciner, vilka här massvis säljas av de vita.

I detta sammanhang skall jag också berätta om, hur jag sett en sjuk kvinna botas hos de choroti och ashluslay kulturellt närstående mataconindianerna.

En natt besökte jag några matacoindianer, som hade sitt läger utanför sockerfabriken Esperanza i Argentina, dit de kommit för att söka arbete. De hade lovat, att jag skulle få vara närvarande vid en av deras danser. Danslokalen var den öppna platsen mellan hyddorna. Belysningen var en av mig medförd liten lykta. Dräkterna voro hos de vita köpta kläder samt bjällror och skramlor. I händerna hade de sex dansarna käppar. Märkvärdigt nog hade en del av dem hängt en duk över ansiktet (motsvarande dansmask?) Först stodo alla utom en stilla. Denne dansade omkring under tjutande ä, ä, ä, jä, jä, jä, lä, lä... Sedan sprungo tre av dem i gåsmarsch i cirkel och så under tjut i flera öglor. Därefter kom en sjuk kvinna fram och dedansade omkring henne tjutande och med böjda knän, trampande med fötterna upp och ned. Ur kvinnan plockade en av dem fram sex kolade, svarta pinnar, av vilka han tog en från ryggen och en under kjolen. Dessa kastade han ett stycke ifrån sig på marken, där jag plockade reda på dem. Tolken sade mig att dessa, som voro orsaken till sjukdomen, hade de tagit ur hennes kropp. Därefter fortsattes dansen på samma sätt en längre stund.

Enligt vad den bolivianska guvernören i Chaco, d:r L. Trigo, berättat mig, förhäxa mataco på följande sätt: De samla stycken av exkrement, urin, saliv, hår, nagelbitar av den fiende, de önska förhäxa. Allt detta stoppa de in i munnen på en groda och sy noga ihop grodans mun, näsborrar, öron och andra öppningar. Därefter hänges grodan nära en eldstad, där den sväller upp och dör. Samma vidriga öde kommer att träffa den, som skall förhäxas, under liknande kval kommer den att dö. Förhäxningen kan blott hävas av en medicinman, som har större kraft än den, som förhäxat.

Även när någon av deras hundar dö, tro indianerna att de blivit förhäxade. En vit man hade sålunda dödat några matacohundar med stryknin och då mataco sågo den ena hunden efter den andra plötsligt bli sjuk och dö, fruktade de mycket denne vite, som de trodde hade förhäxat deras hundar.

Choroti och ashluslay liksom även den här omnämnda mataco använda även ett stort antal olika örter som läkemedel. Dessa ordineras ej av trollkarlarne, utan äro bekanta för stammens alla medlemmar.

Dessa växters latinska namn känner jag ej. Jag återger här några, med deras benämningar på chorotispråket:

toshsala — kokas och huvudet badas därmed, när man är sjuk;

lákiole — kokas och elakartade sår tvättas därmed;

làcosoki — användes med föregående;

lashhuätis — kokas och drickes för magsmärtor;lahuóle — torkas och lägges i en ihålig, värkande tand;

lésini cósoki — males och blötes, varefter det stoppas i ett värkande öra.

När någon blivit ormbiten, låta mataco menstruation drypa i såret. Medlet lär i Argentina även användas av de vita. Choroti använda askan av vissa örter till elakartade sår, chancre o. d. Märkligt nog syntes de bota chancre, så att de sällan fingo buboner.

Av den engelske läkaren d:r Paterson, vid den i början av denna bok omtalade sockerfabriken, fingo indianerna det betyget att vara i motsats till de argentinska mestizerna synnerligen tålmodiga, när det gällde att uthärda smärta.

Själv har jag även någon gång under min vistelse bland indianerna fuskat i läkarens yrke, men snart har jag tröttnat därpå. Det är omöjligt att förmå en indian att under längre tid sköta sig. Det skall vara bra med detsamma, annars duger inte läkemedlet. Morfin, cocain och opium äro de enda medel, de gilla. De, som i sockerfabrikerna gjort bekantskap med vaccinen mot kopporna, vilja gärna ha de tre undergörande märkena på

armen.

Jag har aldrig sett en choroti eller ashluslay dö, men jag har däremot (1902) grävt upp några av de förra. Detta har skett med släktingarnas medgivande. Genom en liten gåva till varje anförvant lät detta sig ordna. Märkligt nog hände det mig ett par gånger hos de choroti närstående mataco, att släktingarna voro närvarande vid uppgrävningen och togo saken alldeles naturligt, utan att på något sätt visa fruktan.

Gravgods träffade jag högst obetydligt. Det enda, den döde fått med sig, var en väska med en pryl, en sked eller någon annan småsak samt någon gång en skål, som innehållit vatten.

Vad dessa indianer tro om människornas öde efter döden, vet jag ej mycket om. Andarna gå en tid omkring i husen och skogen. Mataco sade, att deras döde ej voro farliga.Däremot söka de kristnas döde gärna att skrämma nattvandrare. De vandra sålunda även omkring i skog och mark. Mataco kalla andarna »aút». De säga att de försvinna så småningom. Choroti kalla dem »amóxi». En matacoindian har på min begäran ritat av en sådan ande.

När mannen eller någon annan anförvant dör, skära ashluslay- och chorotikvinnorna med palometafiskens skarpa tänder av sig håret och bränna upp detsamma. Männen göra ej en liknande uppoffring för sin hustru eller för någon annan. När man bor i en ashluslay- eller chorotiby, så hör man särskilt på morgnarna nästan ständigt högljudd veklagan och sång. Det är de döda, som begråtas. Vi äro alla bröder och systrar, säga indianerna. Vi sörja gemensamt. Var säker på, att en riktig mor sörjer djupt sitt döda barn, vare sig hon sitter i ett stenhus i Europa eller i en liten grästäckt hydda vid Pilcomayoflodens strand, liksom barnet sörjer sin bortgångna mor, som strävat och arbetat för detsamma. Det göres hos ashluslay och choroti mycket oväsen med sorgen, men där finnes, därom är jag övertygad, även mycken verklig känsla. Yrkesgråterskor förekomma ej hos dessa indianer.

Ganska litet har det lyckats mig få reda på ashluslay och choroti religiösa föreställningar. De tro, som nämnt, på ett liv efter detta. Någon stor, allsmäktig gud är dem främmande; likväl synes detta begrepp börja komma in. Dessa indianer få på arbetsfälten av chiriguano höra om den religion, om vilken de katolska missionärerna tala, och så meddela de vidare, vad de hört. På så sätt sprids dunkla begrepp om kristendomen även utanför missionärernas direkta verkningsområde. Den mängd av övernaturliga, mäktiga varelser, som omtalas i chané och chiriguanosagorna, som vi längre fram skola göra bekantskap med, återfinna vi ej i dessa indianers berättelser. Allt, vad som omtalas, är ett par mystiska djur. I en sjö ej långt från Guachalla vid Rio Pilcomayo bor sålunda en liten varelse, av choroti kallad »kiáliki», som ser ut som en människa, men är alldeles svart. När äldrepersoner närma sig sjön, gör han dem ingenting. Barn rövar han däremot. Kanske är han indianbarnens »sotare».

En annan chorotiberättelse lyder sålunda: I en sjö fanns en orm, som var tjock som mellan två utsträckta armar. Denne slukade en choroti, men denne dödade ormen genom att sticka honom i hjärtat och grävde sig ut. Utav hettan i ormens mage blev han alldeles röd och hade intet hår på huvudet. När han kom hem, kände hans hustru ej igen honom. Han berättade då, huru han slukats av ormen. Ett mystiskt djur är det som äter på månen, när det är månförmörkelse. Detta kallar choroti »sóoli» och ashluslay »sutlásh». En meteor förebådar dödsfall.

I det föregående har jag återgivit en chorotisaga om världsbranden och eldrovet. Det är den enda kulturmyt, jag har från dessa indianer.

Såsom jag redan nämnt, har jag däremot från de choroti kulturellt närstående mataco samlat en del sagor eller kulturmyter, som jag här skall återgiva. De äro berättade av matacoindianen Na-yás från Rio Bermejo och översatta av Chetsin av samma stam.

Sagor berättade av matacoindianen Na-Yás.

Eldrovet. Alla överskrifterna på sagorna äro uppfunna av mig för att ungefär angiva innehållet.

Det berättas, att jaguaren bevakade elden, innan mataco hade eld. Det berättas, att man gått att fiska. Alla mataco hade gått att fiska, och det berättas att marsvinet gått att besöka jaguarerna, tagande en fisk med sig. Det berättas, att han ville gå fram till elden. Det berättas, att jaguaren vaktade elden och icke ville giva en liten brand. Det berättas, att marsvinet tagit med sig av elden gömd.Jaguarerna frågade honom, vad han hade med sig. Han sade, att han inte hade någonting. Det berättas, att han begivit sig av. När fiskarena kommo, hade marsvinet gjort upp en stor eld och stekt fiskarna på ett ögonblick. När fiskarena lämnat elden, hade gräset börjat brinna. Det berättas att jaguarerna kommit springande, när de sågo branden, och att de hade tagit vatten med sig för att släcka. När fiskarena återkommo, gjorde de åter upp eld av bränder, de medfört. Sedan hade de åter gått, och sedan dess har elden inte slocknat. Nu fattas icke eld för mataco.

Kvinnan, som gifte sig med hundarna.

En kvinna hade en son och en dotter. Sonen gifte sig med dotternEgendomligt är att i indiansagorna omtalas, såsom vi skola se, ej sällan syskongiften, fastän sådana aldrig numera förekomma hos indianerna. Vi skola här längre ned göra bekantskap med ett par liknande fall. Det är väl knappast tänkbart, att dessa sagor skulle gå så långt tillbaka, att de härleda sig från en tid, då syskongifte var tillåtet. och modern gifte sig med hundarna och försvann. Med hundarna hade hon fem barn. Dessa gjorde en röjning och sådde pumpa. När dottern var ute i skogen, kom hon till röjningen och ville byta till sig pumpa mot prydnader. De svarade, att de voro av samma stam och ej ville byta pumpa mot prydnader, utan de skänkte henne pumpa(zapallo).

Den stora branden.

För länge sedan brann allting, hela Chaco brann. Mataco räddade sig bland den höga säven på flodstranden. Där stannade de mycket länge. När de kommo ut var allt avbränt. Där fanns ingen quebracho, ingen algarobo, ingen enda stock. Först trodde de ej, att det var samma land, men då de efter en tid sågo, att där började växa samma örter som på platser, där man bränt, förstodo de, att det var samma land.

Majsrovet.

KulbältanTolypeutes conurus. vaktade majsfröna. Ett vildsvin hade trängt in i kulbältornas åker och då dessa ej ville ge vildsvinen majs att så, så stal vildsvinet majs och kulbältorna dödade vildsvinet.

*Chuñans*Se sid. 60. *son.*

Kara-karaPolyborus vulgaris. och chuñas hade slagits med de svarta gamarna och flamingos. Kara-karafåglarna hade slagits med pil, chuñas med boleadora, de svarta gamarna och flamingos med pil. De svarta gamarna och flamingos hade fått stryk. De svarta gamarna hade kommit undan utan hud på huvudet och flamingos utan hud på benen. Ingen kara-kara eller chuña hade blivit sårad.

En chuña hade velat gifta sig, men kvinnorna ville inte ha honom, ty han hade så smala, svarta ben. Det berättas, att han lämnat en hög med sperma på marken.

Chuñas kvinnor hade gått att söka frukter och hade hittat sperman. En hade ätit upp densamma och ville inte ge åt de andra. Det berättas, att hon efter tre dagar var havande och efter två dagar till, hade hon fött och ännu visste ingen, vem som hade gjort kvinnan havande. Efter två dagar var gossen stor och ingen visste, vem som var hans pappa. Det berättas, att mången kommit för att se gossen. Det berättas, att han inte ville taga emot leksaksbåge och pil av kara-karafåglarna eller av någon annan. De försökte giva honom pil och leksaksbåge, men han ville inte taga emot. Chuñan hade kommit för att bjuda honom leksaksbåge och pil och gossen tog emot dem. De visste nu, vem som var hans far.

När mataco och de kristna delade världen.

För mycket länge sedan fanns det inga kristna, utan alla både matacoindianernas och de kristnas förfäder levde i ett hus. I detta fanns allting. Där fanns yxor, där fanns verktyg, där fanns hästar, där fanns boskap, där fanns vackra kläder för kvinnorna. De kristnas förfäder togo med sig yxor, verktyg, hästar, boskap och vackra kläder åt kvinnorna och gingo bort, lämnande blott lerkrukor, hundar och annat av det sämsta åt mataco. Därför ha nu de kristna yxor, verktyg, hästar, boskap, vackra kläder åt sina kvinnor och mataco äro fattiga och ha blott lerkrukor, caraguatáväskor och hundar.

Denna moderna saga har här en stor utbredning. Sålunda känner jag den även från Rio Parapiti, där den berättats mig av chané i något olika form.

Räven och tjuren.

Det berättas, att räven sprungit fatt tjuren. Det berättas, att han burit eld framför tjuren. Det berättas, att han sagt, att han skulle skära stenarna av tjuren. Återigen hade han gjort upp eld och hade följt efter tjuren, sägande att han skulle skära stenarna av honom. Återigen hade han följt efter honom och gjort upp eld. Tjuren hade till slut tröttnat, men han hade inte skurit någonting av honom. Det berättas, att han sagt: »Varför skall jag följa honom, jag vill inte skära av honom något», och han hade lämnat rävarna förargade. Rävarna hade gråtit, då de voro hungriga. De gingo att söka tusca och algarobo.

Denna saga är nästan obegriplig. Med att skära stenarna menas väl döda. Sagan bör vara ganska modern.

Ehrenreich har framhållit, huru sagor innehållande främmande element vandrat in i Sydamerika, kommande från Nordamerika. Boas och Bogoras ha förut visatsammanhanget mellan de nordamerikanska och de nordasiatiska sagorna.

Av de här anförda sagorna från mataco är det särskilt en, vilken från den synpunkten är av intresse. Det är den om chuñans son. Den egendomliga avelsen liksom sättet för utforskandet av faderskapet överensstämmer särskilt med osttupi-variationenEhrenreich: Die Mythen etc., sid. 62. av denna saga. Även där ansågs den som far, av vilken gossen mottog pil och båge.

Ehrenreich»»»» 94. har visat huru denna saga, särskilt den peruanska variationen, på ett synnerligen märkligt sätt överensstämmer med en av Bastian upptecknad saga från Siam.

Möjligen visar förekomsten av denna saga hos mataco oss den väg, den vandrat från Peru till osttupi i Brasilien. Huru den kommit från Siam till Peru, är en fråga, som Ehrenreich lämnar öppen. Det kommer väl att bli en hård nöt att knäcka för framtida etnologer.

Skulle det vara något, som särskilt skulle locka mig tillbaka till Rio Pilcomayo, så vore det studiet av dessa indianers religiösa föreställningar. Där finnes mycket, som de ej velat meddela mig. Vad är sålunda hela den mystiska sången vid tuscaölets beredning, som jag ovan beskrivit, annat än religiösa ceremonier. Ibland om nätterna har jag i hyddorna hört sång vid skramlornas takt. Då jag gått för att få vara med, har allt blivit tyst igen. I all vänlighet har man kört ut mig. Varför sätta de så stort värde på den usla lertrumman, ett med vatten halvfyllt lerkärl, över vilket man spänt ett skinn, om den inte vore helig? Mataco vilja ej ge bort trumman, ty då dör någon. Liksom v. Rosen har jag lyckats att från choroti få en dylik trumma, från mataco är det omöjligt. Det synes mig som om det religiösa spelade en större roll hos den inbundne matacoindianenPelleschi ger oss en ganska god inblick i en del av matacoindianernas religiösa föreställningar. Eight months in the gran Chaco, London 1886. än hos den glade, sorglöse chorotiindianen. Villman studera dessa indianers religion, måste man stanna mycket länge hos dem och därtill giva upp all tanke på att göra en expedition, som skall hemföra stora samlingar. Längre fram i denna bok kommer jag att skildra en annan högre indianstams religiösa begrepp, som jag anser mig förstå. Hur intressant hade det inte varit att kunna göra jämförelser med de lägre stående.

VII.

BLAND INDIANER VID RIO PILCOMAYO (forts.)

Konst och industri.

Det finnes ett litet ord, som chorotiindianen ständigt använder, det är és. Ashluslay säga is. Det betyder god, frisk, bra och vacker. När vi bedöma dessa människors industri och primitiva konst, få vi inte heller underskatta dess betydelse. Han eller rättare hon, ty det är i regel kvinnan, som är den, som har någon konstskicklighet, vill att, vad hon tillverkar, skall vara és. Hon är stolt när det är riktigt és. Hon småler av belåtenhet, när hon får höra, att t. o. m. en vit man säger és om hennes alster. Idéerna till ett ornament får hon sedan på olika sätt. Lerkärlstillverkningens teknik har givit henne idén att låta rullarna, av vilka hon byggt upp lerkärlet, på en del av detsamma stå kvar som ornament. Hon smyckar kärlet genom att göra de fingerintryck, hon sett i den mjuka leran, regelbundna. Genom att variera trådarnas antal lyckas hon binda allt mer och mer invecklade ornament på de väskor, hon tillverkar av caraguatábasten, en industri i vilken hon hunnit synnerligen långt. Hon lyckas göra väskorna allt mer och mer és. Främmande ornament på föremål, som kommit till stammen genom handel med andra stammar, giva henne nya idéer. Vad jag velat säga med detta är, att vi ej fåunderskatta den glädje, som även naturfolken ha av att göra eller besitta vackra, ornamenterade saker.

När våra småbarn leka, får ofta fantasien fylla ut detaljerna på en leksak. En träkloss kan vara ett lokomotiv, en annan en lastvagn. Vad som inte finnes i verkligheten finnes i minnet av de mera detaljerade lokomotiv och vagnar, som barnet sett. På samma sätt kan en sådan »hattsvamp», föreställa en mulåsna. Naturbarnets fantasi fyller ut, vad som fattas. Betrakta vi djurdockorna (några avbildade å bild 31), se vi, huru den ena detaljen efter den andra fått falla bort, tills fyrfotadjuret står där enbent och för den oinvigde oigenkännligt. Dessa egendomliga djur har jag fått av chorotimammor, som modellerat dem för sina småNågot utförligare har jag skrivit om dessa dockor i Ymer 1910 H. 2..

Formen har till ytterlighet förenklats, samtidigt som man försett dem med en upplysande, förklarande detalj. De ha inga armar eller ben och rudimentära huvuden, men en noggrant utförd tatuering, vilken visserligen skall sitta i ansiktet och ej på hela kroppen, såsom här på dockorna. Detta betyder ej så mycket. Vad som har varit viktigt är, att den över huvud kommit med. Det är alldeles detsamma som, när bororóindianen ritade K. v. d. SteinensK. v. d. Steinen: Unter den Naturvölkern Zentral-Brasiliens. Berlin 1894. mustascher i pannan. De skulle vara med i den beskrivning, som naturmänniskan med sin teckning gav på denne vite man. Inte på alla dockor har man utfört tatueringen ordentligt, även den förenklas så småningom till blott och bart ett ornament.

Chacoindianerna ha en industri, i vilken de äro utomordentligt framstående. Det är tillverkningen av väskor och skjortor av bladfibrerna av caraguatá.

Den, som vandrat i Chacos torrskogar, minnes säkert för alltid caraguatáväxten, med sina krokiga taggar, minnes hur svårt han haft att taga sig fram, där marken varit tättbevuxen med denna så nyttiga och så obehagliga växt, minnes hur han på den rivit sönder både kläder och eget skinn.

Det är kvinnorna, som tillvarataga caraguatáfibrerna. Jag skall redogöra för, huru jag sett detta arbete utföras hos ashluslay. De bästa fibrerna erhållas av en liten varietet. Först gräves växten upp med en grävstock. Härefter sågas stammen och bladen av med en träsåg på så sätt, att sågen sättes in mellan stortån och nästa tå och växtens stam rives mot sågen. Detta arbete sker ute i skogen. Bladen bäras sedan hem, där bastfibrerna avskrapas med ett musselskal eller med en träkniv. Sedan dessa fibrer buntats och fått torka, så tvinnar man tråd. Därvid användes intet annat redskap än händerna. Man snor tråden mot låret, som gnidits in med aska. Den tvinnade tråden samlas i stora buntar och användes sedan till talrika ändamål. En del av tråden färgas ljusare brun med tusca och

mörkare brun med algarobilloAcacia moniliformis..

Utom av caraguatá fläta choroti och ashluslay rep av människohår. Det är uteslutande kvinnorna, som få släppa till materialet till detta.

Ashluslay- och även chorotikvinnorna äro skickliga väverskor. Det är likväl blott de förra, som förstå sig på att väva vackra ornament.

Hos choroti har jag sett en synnerligen primitiv och intressant vävmetod. Vävstolen bestod av en kvinnas kropp. Bandet, hon vävde, var fäst vid hennes stortå, handen använde hon att slå till med. Hon vävde sålunda bandet, utan något som helst annat redskap än sina egna extremiteter.

Materialet, av vilket kvinnorna väva, är alltid fårull. Det är troligt, att de förr vävde av caraguatá eller av bomull. Denna sistnämnda växt odlas ännu av ashluslay. I annat fall måste vävkonsten ha införts, först sedan dessa indianer fått fåren av de vite.

Kvinnorna här äro ganska skickliga krukmakerskor.Lerkärlen tillverkas efter bland indianerna vanlig metod genom uppbyggning av lerrullar.

Leran blandas alltid först med sönderstött, bränt krukgods, för att kärlen icke skola spricka sönder i bränningen. Till att släta kärlen med användes ett musselskal, en frukt eller ett redskap av trä. Choroti ha ej målade lerkärl. Sådana ser man däremot hos ashluslay. »Färgen» består av en grönsvart kåda av ett träd kallat »palo santo», som man värmer och stryker på kärlet, sedan detta för övrigt är färdigt. Får ett lerkärl en spricka, så lagar man detsamma med kåda. Det blir då åter vattentätt, men kan ej användas som kokkärl. Mycket troligt är, att lagningen är det primitiva, och att man från den kommit på idén att måla kärlen. Av lerkärlen äro vattenkrukorna synnerligen karakteristiska för chacoindianerna. Det är hos ashluslay, som man finner den egendomligaste keramiken.

Arbeten i skinn utföras av såväl män som kvinnor. Det är likväl blott männen, som bereda skinnen. Garvning är här okänt, däremot förstår man att mjuka upp skinnet genom att skära fina skåror härs och tvärs på undersidan. Man gör även skinnet böjligt genom att draga det genom en kluven käpp.

Ashluslay använda mycket mera skinn än choroti.

I hjärtat av Chaco se vi som nämnt talrikt hos ashluslay, toba-pilaga och mataco-guisnay de skinnmantlar, som särskilt äro bekanta från Patagonien och Eldslandet, men ej från det övriga Sydamerika. De användas i Chaco blott av kvinnorna, under det att männen bruka de lättare, vävda mantlarna. Vi kunna lätt tänka oss, huru fordom chacoindianerna, alla, både män och kvinnor, använde skinnmantlar, liksom de dem i flera avseenden kulturellt närstående patagonierna. När de fingo fåret av de vite, började de väva mantlar och skynken av ull. Dessa brukades först blott av männen, tills de hos choroti och andra fullständigt utträngde skinnmantlarna, under det att de hos ashluslay fortfarande användas av kvinnorna.Såsom vanligt hos dessa indianer är det har kvinnorna, som nöja sig med det äldre och sämre. De representera det konservativa elementet i samhället. Såsom vi vite män inte ogärna se, att våra kvinnor äro stilfullt klädda, så tycka indianskorna om att styra ut sina män i grant ornamenterade mantlar, fastän det nog kostar dem mycket arbete.

Korgarbeten äro som nämnt fullständigt okända. Ashluslaykvinnorna binda sittmattor av en vass, på spanska kallad totora.

Männens förnämsta industri är träsnideri. De tillverka rökpipor, visselpipor, stämplar, de träverktyg, jag omtalat i det föregående m. m. Det är också dessa, som skära till och ornamentera kalebasserna. Dessa användas att ha öl i, till skålar att äta på, till askar att förvara småsaker o. s. v. Ganska ofta äro de prydda med linjära, ristade eller inbrända ornament, som äro illa gjorda, men som indianerna påstodo vara »és» (vackra), men inte betyda något.

Hos mataco-vejos har jag likväl fått några förklaringar på liknande figurer, som visa att de inte alltid äro så meningslösa. Kanske äro de det aldrig? Med mycken omsorg laga indianerna en kalebass, när den blivit sprucken. De sy ihop den med caraguatáfibrer och täta sedan med vax. Få saker satte choroti och ashluslay så

stort värde på som de riktigt stora kalebasserna. Aldrig voro indianerna och jag av så olika åsikter om värdet av föremålen, när vi skulle göra en bytesaffär, som när det gällde dessa. En stor kalebass ansågs sålunda mycket mera värd än ett lerkärl av motsvarande storlek. Mycket allmänna äro kalebassaskarna. Locken på dessa lära skäras ut medan frukterna ännu hänga på plantorna och ej äro fullt mogna.

Fjäderarbeten äro hos dessa indianer inga prov på utvecklad konstskicklighet. De fjädrar, som choroti och ashluslay bära i pannbandet, äro ofta hakformigt utskurna. Dessa hak synas mig ej ha betydelse annat än som ornament. Själva förklara de dem blott vara vackra.

Indianen som tecknare.

Från choroti, ashluslay och mataco har jag samlat en del teckningar, som dessa utfört i min anteckningsbok. Det är samma beskrivande teckningar, som vi genom Karl v. d. Steinen, Koch-Grünberg m. fl. lärt känna från Sydamerikas indianer.

Ganska vanligt var att bland choroti och ashluslay finna dem, som icke förstodo alls att rita, utan stod på det stadium som tyskarne kalla »kritzeln», d. v. s. samma stadium som våra barn vid två à tre års ålder. Sågo de sedan andra rita, så imiterade de och tecknade sedan bättre.

Barn tecknade här ibland bättre än de äldre. Sålunda har jag flera jämförelsevis bra teckningar, gjorda av en c:a 7-års ashluslaygosse.

Ytterst lätt taga indianerna intryck av ens egna teckningar, varför man bör undvika att själv teckna i en by, där man ämnar samla sådana. Sålunda brukade jag i min anteckningsbok hastigt rita upp ansikten, i vilka jag ritade in tatueringar och ansiktsmålningar.

Till de allra primitivaste teckningarna brukade indianerna giva högst egendomliga förklaringar. Att den å bilden återgivna teckningen skall föreställa en kvinna, som skördar majs, antager jag, att inte någon av mina läsare kän förstå. Våra små barn se också ofta på sina teckningar mycket, som vi äldre ej äro nog fantasirika att begripa.

VIII.

BLAND INDIANER VID RIO PILCOMAYO (forts.)

Krig och fred.

När jag år 1908 besökte choroti och ashluslay, var förhållandet mellan dessa bägge och mataco synnerligen spänt. Choroti och toba voro ej heller vänner. I vilket förhållande ashluslay stodo till toba, vet jag ej, då jag det året ej besökte de trakter, där dessa stammar gränsa till varandra.

År 1909 var det utrikespolitiska läget förändrat. Choroti och ashluslay hade slutit fred med mataco. Med toba lågo däremot ashluslay i en förbittrad fejd.

Orsaken till krigen mellan dessa stammar är vanligen fisket samt begär efter plundring. En stam stänger av floden, så att fisken icke kan komma upp till den andras fiskeplatser. Denna söker då att riva ned stängslen, någon av stammen blir dödad eller dödas någon på motsidan, varefter kriget är i full gång.

Bägge stammarna draga sig nu tillbaka, så att en obebodd zon uppstår emellan dem. Kriget föres sedan genom överfall och förräderi. Några stora ordnade bataljer synas sällan levereras, och i regel äro de, som dödas, högst få.

En vit man har berättat mig följande historia om ett slag mellan choroti och mataco, som nog är ganska

karakteristisk, om också något skarvad.

I närheten av hans nybygge hade två betydande grupperslagits en hel dag. Det hade skjutits en massa skott, ty en del av indianerna hade eldvapen. På aftonen kom en choroti flyende förbi hans hus.

»Hur har det gått?» hade han frågat.

»Illa», svarade denne.

»Hur många har då dödats?»

»Ingen.»

»Då har ni väl många sårade?»

»Ingen», var svaret.

Man hade tydligen först slagits utom skotthåll. När mataco till slut med stor tapperhet gått litet närmare, hade choroti sprungit.

Det är dock visst inte alla strider, som äro så oblodiga. I den strid mellan ashluslay och toba, som jag omtalat i början av denna bok, dödades tio ashluslay och en toba. Denne senare var en spejare, som skickats i förväg för att rekognoscera. Man använder sig nämligen i krigen talrikt av spejare för att utforska fiendens ställning.

De bästa krigarne lära de äldre männen och gubbarne vara. Ungdomarna hålla sig gärna bakom. På lämpligt avstånd från byarna äro ställningar för utkiksposter byggda. Vid vägkorsningar angiva på visst sätt lagda kvistar o. d. för vännerna, vilken väg de böra taga.

En viktig nyhet sprids genom ilbud från by till by. Flera dagar innan jag kom till den yttersta bolivianska militärposteringen vid Rio Pilcomayo, kommo indianerna till chefen för denna och sade: »Elle (den lilla papegojan) kommer.» De berättade även, huru många man papegojan hade med sig och allt möjligt annat, som han ej förstod, då han ej hade någon tolk och ej visste att jag, d. v. s. papegojan skulle komma.

Såväl choroti som ashluslay som även toba och mataco skalpera sina dödade fiender. En skalp av en tobapilaga, som jag efter mycken underhandling bytt mig till av en ashluslay, är här avbildad (bild 44). Dessa skalper hänga, när det är vackert väder, utanför hyddorna, fastbundna vidlansarna, till segrarens ära. Vid dryckesfesterna spela de en stor roll. Byalag, som ej äro så lyckliga, att någon av deras män tagit en skalp, få låna en sådan från en grannby till sina fester.

När indianerna draga ut i strid, ställa de först till en hejdundrande dryckesfest, där de måla sig kolsvarta och smycka sig med fjäderprydnader, magpansar av tjockt skinn, jackor och mössor av jaguarhud m. m.

Ashluslay uppföra riktiga krigsspel, riktiga fältmanövrer, där man övar sig eller rättare roar sig. De, som föreställa fienden, få alltid stryk. Hövdingarna äro, som nämnt, befälhavare i krigen. Disciplin finnes ingen.

Vapnen i striderna äro pil och båge och klubbor. Genom att linda vänstra handleden skyddar man sig mot bågsträngen (bild 10). En del av ashluslay, som äro beridna, använda lansar. Mataco använda någon gång brandpilar, med vilka de sätta eld på fiendens byar.

Ashluslays värsta fiende är tobahövdingen Taycolique, om vilken jag förut berättat, att han systematiskt beväpnat sitt folk med eldvapen. Jag frågade en gång doktor L. Trigo, som i fem år varit guvernör i bolivianska Chaco och som i denna egenskap haft synnerligen mycket att göra med indianerna, om han bland dem träffat någon betydande, ledande personlighet, någon »stor man». Han svarade, att den ende var Taycolique.

Det sägs bland indianerna, att denna hövding sökt ställa till ett allmänt indianskt uppror mot de vita. Han har haft hemliga konferenser med chiriguanohövdingen Mandepora och chanéhövdingen Vocapoy. Detta var under inflytande av ryktena om ett förestående krig mellan Argentina och Bolivia år 1909.

Fred mellan två stammar slutes så, att till de i striderna dödades anhöriga utbetalas får, hästar och andra gåvor. Bägge stammarna, även segrarna, betala blodskuld till varandra. Freden slutes sålunda egentligen mellan

individen och ej mellan stammarna. När alla individer i stammarnaha sina mellanhavanden uppgjorda, så upphör kriget. Min tolk Manuel Flores, om vilken jag talat i det föregående, har på detta sätt ordnat blodskuldsutbetalningarna mellan mataco och choroti 1908, varefter de levde i fred, om också i en beväpnad fred. Sina fångna barn sökte ashluslay mitt under kriget återköpa av toba mot hästar. Några mataco-guisnay, som levde blandade med toba och syntes iakttaga en egendomlig neutral ställning, tjänade som mellanhand.

En del krig i Chaco äro säkert även utrotningskrig, som icke upphöra förrän den ena stammen blir underkuvad eller utvandrar. Ett sådant krig är säkert det mellan tapiete (yanaygua) och tsirakuaindianerna, om vilket jag får tillfälle att tala i slutet av denna bok.

Tack vare krigen förändras mycket stammarnas utbredningsområden. På så sätt kan man förklara, huru CamposCampos: Expedition Boliviana de 1883. Buenos Aires—La Plata 1888. 1883 funnit stammarna boende alldeles olika mot vad de bodde 1908 och 1909. Kommer kriget mellan toba och ashluslay att fortsätta, är det troligt, att de förra stänga fullständigt bort de senare från floden. Det är även högst viktigt för toba att erövra den bolivianska sidan av Rio Pilcomayo, då argentinarne allt mer och mer söka att tvinga dem till underkastelse.

En strid om floden och fisket har nog i alla tider försiggått här. De starkare stammarna ha bemäktigat sig matkällan Rio Pilcomayo och trängt de svagare inåt norra Chaco, trakter, vilka ännu äro outforskade och där vi troligen skulle kunna finna rester av stammar, som ännu ej äro bekanta ens till namnet.

Handel.

Även fredlig förbindelse finnes mellan stammarna. Vid Rio Parapiti har jag sålunda av tapieteindianerna, som där kallas yanaygua, bytt mig till runda, genomborrade, små skivor av snäckskal. Dessa erhålla dem av ashluslay, somfå dem från en mig okänd stam av ashluslay kallad manslé (möjligen = lengua), som synes bo nära Rio Paraguay och även ha god tillgång på järn, särskilt grytor och vagnsaxlar. Manslé lära gå på vägar genom norra Chaco, som ej följa Rio Pilcomayo, ända till chorotiområdet. De föra med sig järn och snäckskalsskivor och byta till sig djur och mantlar av skinn och ull. Man ser choroti, som ha halsband av dessa små snäckskalsskivor, som äro ända till tio à tjugu meter långa (se bild 25).

Gör man för övrigt en samling av föremål, t. ex. hos choroti, så skall man visst inte tro, att allt, man får, är tillverkat på stället. Redskap, vävnader, väskor av caraguatá o. s. v. bytas i stor skala stammarna emellan. Från Chiriguano få choroti den röda färgen, urucu. För ett litet stycke av denna betala choroti en varm och stor mantel av ull. Av choroti byta i sin tur ashluslay till sig denna eftersökta färg.

Även i paraguayska Chaco är urucu en handelsvara. Enligt BoggianiBoggiani: Compendió de Etnografía Paraguaya moderna. Revista del Inst. Paraguayo 1900. erhålla chamacoco-indianerna den dyrbara färgen från caduvei. Domenico del CampanaDomenico del Campana: Notizie intorno ai Ciriguani. Arch per L'Anthr. e la Etn. Firenze 1902. Sid. 61. omtalar, huru chiriguano tillverka urucu, för avsalu till trakter, där denna buske ej växer.

I Eric von Rosens vackra samling från de choroti, som bodde nära Caiza ej långt från Andernas sista bergkam mot Chaco, finnes en ornamenterad vävnad, som bör vara erhållen genom handel från de långt därifrån boende ashluslay.

Järnet har länge varit en viktig handelsvara i Chaco. Såväl ashluslay som choroti ha enligt egen uppgift först fått detsamma från öster, d. v. s. från Paraguay. Den stam, som vid Rio Pilcomayo sannolikt längst levat, utan någon kännedom om järnet, har varit choroti, fastän de nu mera ha mycket mera verktyg av detta material än ashluslay.

Jag har en gång sett en handelsresande i järn. Det varen choroti, som var på väg till det inre av ashluslay område, med allehanda skrotbitar, spikar m. m. Att döma av hans underhaltiga lager var efterfrågan på varan säkert stor.

Av mycket stor betydelse är handeln med torkad fisk. Choroti liksom även mataco, toba och tapiete föra sådan fisk till chanéindianerna vid Rio Itiyuro och till chiriguano. Denna byta de ut mot majs. Ävenså händer det, att chané och chiriguano föra majs till stammarna vid Rio Pilcomayo, där de göra uppköp av fisk. Man mäter

majsen i stora lerkärl, »yambuy» och i kalebasser. Måtten äro naturligtvis ungefärliga.

Vanlig är även handeln med fibrer av caraguatá, då denna växt, som är så viktig för indianerna till nät, snören, väskor etc., ej förekommer överallt.

Mina bytesvaror spriddes genom indianernas handel sinsemellan vida omkring. I en chorotiby hade jag bytt bort flera granna skjortor. När jag några dagar senare kom längre ned för floden, voro mina grant lysande skjortor det första, jag såg i byarna. De hade redan bytt ägare. I ashluslaybyarna var det inte ovanligt, att en indian bytte till sig hundratals stora synålar. Det är högst troligt, att dessa grosshandlare i synålar sedan använda dem som bytesvaror med indianer, som bo i det inre av Chaco.

En annan handel är den med hästar, får m. m. Ibland äro dessa hästar stulna och det är synnerligen svårt för de vita att kräva tillbaka en stulen häst, sedan den ett par gånger om bytt ägare. Indianerna förstå det orätta i att stjäla, men ej i att köpa tjuvgods.

Denna handel stammarna emellan är naturligtvis av stor betydelse för förmedlandet av allehanda kulturinflytelser. För etnografen är den synnerligen förarglig, då den förmedlar de vitas ombildande inflytande till indianer, som ej varit i direkt förbindelse med några av främlingarna.

Av intresse är att iakttaga, huru indianerna vid byteshandel värdesätta sina tillhörigheter. Dyrbarast äro t. ex. hos choroti halsbanden, filtarna, de mycket storacaraguatáväskorna, näten, kalebasserna och urucufärgen. Choroti och ashluslay ha en fullt naturlig uppfattning av, att det, som kostar dem mest arbete, bör ersättas med de begärligaste bytesvarorna, såsom tyger, knivar o. d. För halsbanden betala de själva får och dessa värdera de synnerligen högt. Att de ej känna det inbördes värdet av de bytesvaror, man bjuder dem, är naturligt. De billiga synålarna värdera de sålunda för högt. När jag enligt indianernas åsikt överbetalat något slag av föremål, så spred sig genast ryktet därom och liknande erbjöds mig överallt. Att minska priset på ett slag av föremål, därför att tillgången därpå var stor, var för indianerna obegripligt och därför svårt. Nästan omöjligt var det att byta till sig vissa föremål, därför att dessa ansågs oumbärliga. Mycket stora caraguatáväskor släppte de sålunda ej ifrån sig, såvida de ej hade flera exemplar, då de nödvändigt behövde dem för insamling av vilda frukter.

Utom i El gran Chaco, har man i Bolivia ej mycket tillfälle att studera handeln mellan stammarna. I övriga delar av östra Bolivia finnas visserligen ännu mycket primitiva indianer, men de äro nästan överallt trängda till de otillgängligaste skogarna och de olika stammarna bo isolerade från varandra.

Besök i främmande byar.

Då två stammar leva vänskapligt med varandra, är det vanligt, att ungdomen kommer och dansar på den andras dansbanor. Många nätter har jag varit på en dansplats, där såväl choroti- som ashluslayungdom samlades. Aldrig hörde jag där ett gräl mellan ungdomarna från de olika stammarna, ännu mindre var jag vittne till något slagsmål. Flickorna från de olika stammarna lära dock slåss ganska grundligt ibland.

När en indian kommer till en främmande by, så fordrar hövligheten, att han skall sjunga hela den första natten vidtakten av en kalebasskallra. Följande chorotisång sjunges vid sådana tillfällen:

anám, aná, tá ayén skíales, átashlé ayén sikiáles, lâm sis, hähuin néå huäsis, ta lâm sis yám, po hayéne sítyusis, sis, hälea huäsis, nä lámes.

Det betyder ungefär: Jag har kommit, jag har kommit, för att se mina bröder. Jag har kommit långtifrån för att se mina barn. Nu äro de bra. De skola icke se fienderna. Nu äro de bra, tillsammans med mig. Jag har kommit för att se mina bröder. Fienderna skola icke döda dem. Här äro de bra.

Min tolk, som kände indianernas seder och bruk, sjöng också hela den första natten, vi voro i ashluslayhövdingen Tonés by, denna sång. Sådan uppmärksamhet från de vitas sida sätta indianerna värde på. Det anse de belevat.

Förhållandet till de vita.

Alla choroti, som leva utmed Rio Pilcomayo, stå sedan några år tillbaka i livlig beröring med de vita, vilka bebo hela deras område. Några få mil från floden leva de dock fullständigt oberoende och de trakter, de där bebo, äro outforskade. Ashluslay upptäcktes först 1883 av Campos och besöktes sedan 1906 av Trigo, som åtföljdes av Herrmann. Inom deras egentliga område vid floden ligger numera en boliviansk militärpostering. Såsom den första vita har jag utforskat en del av deras »Hinterland», som av alla de vägar, jag såg under min exkursion och av de upplysningar, jag fick av indianerna, syntes synnerligen vidsträckt.

I Bolivia har jag aldrig sett indianer behandlas så väl av de vita som vid Rio Pilcomayo. Detta är en enda persons förtjänst nämligen d:r L. Trigos, en man, som förstått att vinna både indianers och indianskors sympati, som alltid behandlat dem som vänner och kamrater, som uppträtt ej såsom hög guvernör, utan såsom en varmhjärtad och fint bildad, förstående människa.D:r Trigo har någon enda gång straffat dem, ty när den vite mannen trängt in på indianernas område, måste det komma till konflikter, men ännu flera gånger har han låtit indianerna gå ostraffade, där de vita nybyggarna energiskt yrkat på exemplarisk bestraffning.

Trigo har erövrat ett stort område i Chaco med tobak, filtar, granna tyger o. d. Han har ej använt kulor och krut annat än i yttersta nödfall.

När en främling kommer till en indianby, dröjer det något innan indianerna visa sin verkliga karaktär. I början förefalla de därför mycket mera inbundna, än de i verkligheten äro. När nyfikenheten och misstänksamheten är över, äro indianerna åter sig själva. Byn genljuder hela dagen av glada skämt, man leker, dansar och har roligt.

Någon gång kunna indianerna vara alldeles uppsluppna och vilda i sina glädjeutbrott. Jag minns sålunda en natt i chorotihövdingen Skogshönans by. Målad och naken, klädd i fjädrar och halsband, dansade jag med mina vänner, under det att hövdingens näst äldsta son spelade »Elle’s» roll i stanleyhjälm, glasögon och ulster, bjudande överallt på tobak. Indianerna vredo sig av skratt. Roligt hade vi tillsammans den natten och många andra också.

Indianerna här äro mycket lättstötta, men när det gäller småsaker, går oviljan lätt över. Svårt är att bedöma, om de äro långsinta i allvarliga saker, men det tror jag likväl, att de äro. De äro mycket egenkära. Ett litet smicker taga de i regel väl upp och en anmärkning mycket illa. När jag sålunda en gång sade åt en chorotiflicka, att hon blivit ful, därför att hon ryckt bort ögonhåren, blev hon mycket förargad på mig. En artighet rörande en klädsam fjäderprydnad eller dylikt togo choroti särdeles väl upp. Ett roligt sätt att reta chorotiflickorna var att berätta om, huru vackra flickor, man sett hos ashluslay.

Föga kan man lita på dessa indianers löften. Ena dagen lova de t. ex. att följa med på en exkursion, andra dagen bryta de ogenerat överenskommelsen.I regel ha särskilt choroti synts mig otacksamma. Så hade t. ex. en choroti flera dagar varit gäst i mitt läger och fått rikligt med undfägnad. Kort därefter kom jag på besök i hans by. Indianen var ej hemma, utan ute på fiske. När han kom hem lastad med fisk, tänkte jag, han skulle skänka mig en fisk, men jag misstog mig storligen på tacksamhet. Jag fick ingenting. I stället begärde han tobak och en hatt av mig.

Liknande har jag varit med om flera gånger och det har ibland gjort mig förstämd. Detta har dock varit dumt. Jag borde ha förstått, att från indianernas synpunkt är den man, som äger ett par mulåsnor lastade med tyger, knivar, nålar, glaspärlor m. m., så kolossalt rik, att han inte bör begära någon gåva av de fattiga indianerna.

Sinsemellan äro de ju så givmilda, att de giva bort, vad de själva skulle behöva. Hur mången gång har det inte hänt, att då jag bjudit en hungrig indian på en tallrik mat, han delat den med alla och själv blivit utan. De av de vita oberörda ashluslay voro mycket gästfriare än choroti och skänkte mig ständigt fisk, majs, algarobo m. m.

När vi kommo till en ashluslayby, som aldrig besökts av vita, fordrade indianerna inga gåvor. Annorlunda är det beklagligen i de byar, där indianerna äro vana att gå till fabrikerna i Argentina. De anse helt enkelt, att det är självklart, att de åtminstone skola bjudas på tobak. Det synes mig nästan, som om indianerna i vissa trakter

uppfatta denna tobaksutdelning såsom en skatt, vilken den passerande vite är skyldig att erlägga.

Av de vita beskylles indianerna för oärlighet. Det kan inte heller förnekas, att de stjäla en del boskap och att ashluslay för ett par år sedan lagt sig till med åttio hästar genom stöld, att de skörda en del majs, som nybyggarna så o. s. v.

Min erfarenhet är dock att indianerna äro ganska ärliga. Från sina vänner stjäl man nämligen ej. Det hände nog ibland att någon t. ex. utan lov lånade mina byxor, min stanleyhjelm eller mina skor, men det var bara för att sprätta en stund och inte för att stjäla.Säkert är även, att de vita beskylla indianerna för en del stölder, som de sinsemellan begå. Jag var sålunda en gång vid en liten nybyggaregård vid Rio Pilcomayo. Ägaren hade blivit sjuk och rest bort. Av en tillfällighet fick jag se, huru de vita tjänarna gingo in i hans förrådskammare, där de stulo socker, konserver och tyg. En ung chorotiindian inbjöds av dem att dela rovet. Med ett föraktligt småleende gick han ifrån dem.

När stölden blev upptäckt, så var det naturligtvis det förbannade indianska packet eller rättare »esos indios c—s», som varit framme igen.

Att indianerna ibland stjäla och slakta en ko, när magen är tom, skall man icke förundra sig över. Det skulle även en vit göra under liknande omständigheter.

De vita taga från indianerna landet bit för bit, de tvinga dem att odla långt ifrån floden, där ingen boskap finnes i närheten och detta utan att giva indianerna arbete. När indianerna förlora sitt land till de vita, är det billigt, att dessa giva dem arbete, så att de kunna tjäna till mat, verktyg, kläder m. m., ty en gång i beröring med de vitas civilisation få indianerna nya fordringar på livet.

Till min ärlighet hade indianerna ett mycket stort förtroende. När jag sålunda var några dagar vid Guachalla militärpostering, brukade ashluslay och däribland många, som jag knappast kände, förvara sina tillhörigheter hos mig. Blott med tolken Manuel Flores och d:r Trigo delade jag detta förtroende.

Trots deras fel äro choroti- och ashluslayindianerna mig mycket sympatiska. Deras opålitlighet, otacksamhet och lögnaktighet skriver jag till stor del på de vitas konto, ty dessa fula sidor tyckas mig mest komma fram vid beröringen med inkräktarna.

Sådana generella omdömen, som jag här givit om en hel mängd människors karaktär, bliva naturligtvis alltid något svävande. Det gäller här som bland civiliserade människor, att individerna äro så olika. Den ene är tyst och inbunden,den andre går skrattande genom livet. Den ene är ytterst fåfäng och den andre är ganska likgiltig för att göra sig gällande. Helst skulle jag vilja skildra varje individ särskilt, som jag närmare lärt känna, men i regel har jag varit allt för kort tid med dem för att våga mig in på individualpsykologien.

Ofantligt lyckligt vore, om d:r Trigos kloka indianpolitik komme att fortsättas i Chaco. Det är inte skyddslagar, som indianerna behöva, utan varmhjärtade och energiska män, som skipa rättvisa med klokhet och tålamod, framför allt tålamod.

Till sist ett par gissningar. D:r Trigo ansåg att choroti äro c:a 4,000. Jag tror ej denna siffra är mycket överdriven, om man även beräknar, att talrika choroti leva inåt norra Chaco.

Hur många äro ashluslay? Moberg och författaren har varit i tjuguen byar, av vilka flera voro mycket folkrika. Beräkna vi, att varje by i medeltal har 200 innevånare, så få vi 4,200 indianer. Troligen finnes det minst lika många byar, som vi ej besökt. En hel del har jag hört talas om i det inre av Chaco. Det skulle därför icke förvåna mig om ashluslaystammen räknade nära 10,000 individer. Det är naturligtvis bara en gissning som grundar sig på att denna stam har en vidsträckt utbredning.

Jag lämnar nu choroti och ashluslay. I facktidskrifterna skall jag återkomma till deras konst och industri, som jag här blott flyktigt berört.

Det finnes säkerligen icke något av den siste mohikanens poesi i mina skildringar, det är icke indianböckernas

hjältar jag här dragit fram, det är helt enkelt ganska vanliga människor. De yngsta älska lek, de unga kärlek, de gamla mat, dryck och tobak. De kämpa såsom andra sin kamp för tillvaron, en kamp, som ofta säkert är hård. Bättre än vi förstå de att hålla ihop, att hjälpa varandra. Därför tycker jag om dem — och jag vore glad, om även läsaren fattat en smula sympati för dem.

IX.

CHANÉ- OCH CHIIUGUANOINDIANERNAS LAND

Liksom jag sökt att giva en bild av choroti- och ashluslayindianernas liv, skall jag också söka skildra chané- och chiriguanoindianerna och mina olika besök hos dem. Dessa indianer stå betydligt högre än Chacos »vildar». Numera leva de till allra största delen beroende av de vita och deras gamla, egenartade kultur försvinner allt mer och mer.

En ganska betydande del av chiriguano äro även numera kristna. Sedan över tre hundra år ha först jesuiterna och sedan franciskanerna med växlande framgång sökt att omvända dem till den allena saliggörande kyrkans tro. Bland chiriguano finnes även fortfarande flera missionsstationer, bland chané däremot ingen.

I chané och chiriguano lära vi känna människor med en viss kultur, ganska olika de indianer vi läst om i de föregående kapitlen. Av intresse är naturligtvis jämförelser mellan de tvenne kulturtyper, vi här möta i Chaco.

Vad som kanske mest kommer att förvåna läsaren, är att tvenne primitiva kulturer kunna bestå bredvid varandra och säkerligen ha bestått i århundraden utan att utjämnas, utan att lära mer av varandra. Detta fastän det här ej finnes några naturliga gränser.

I maj 1908 besökte jag som nämnt chanéhövdingen Vocapoy vid Rio Itiyuro i Argentina nära bolivianska gränsen. Denna är en av de floder, som förgäves söka sig igenomChacos vildmarker. Den rinner upp på Andernas yttersta, urskogsklädda vågor och försvinner i Chacos torrskogar.

Vocapoy låg i tvist med de vita, som inkräktat hans land och icke kunde gilla hans uppfattning, att de voro hans arrendatorer. Han bad mig om råd, huru han skulle kunna få de vita att erkänna indianernas rätt till landet. Jag rådde honom att vända sig till de vitas store hövding, republikens president, och så tog jag anställning som indianernas lantmätare. Med indianerna strövade jag över deras område och gjorde en liten kartskiss, som Vocapoy skulle föra med sig till presidenten. Riktigt gillade indianen ej min skiss, utan ritade de också en karta över landet. Tyvärr vet jag ej, om Vocapoy sedan företog sig den långa resan till den store hövdingens by. Tack vare lantmäteriet vann jag indianernas förtroende.

När jag i slutet av juli 1908 lämnade choroti och ashluslay; begav jag mig över Yacuiba till San Francisco vid Rio Pilcomayo. San Francisco har varit en missionsstation, som franciskanerna haft bland chiriguano, vilken numera är sekulariserad. Ej långt därifrån bo tapieteindianerna, hos vilka jag tillbringade en vecka i augusti 1908.

Från San Francisco begav jag mig över Tarairi och Tihuïpa till Machareti. Dessa tre äro missionsstationer.

I Tihuïpa öppnade jag för några dagar en riktig liten diversehandel. Indianer och indianskor, i synnerhet de senare, trängdes vid min disk. Det var en underlig bod. Kom en indianska dit med pengar för att köpa, blev hon artigt avvisad av bodbetjänten, kom hon däremot med ett vackert gammalt lerkärl, blev hon den lyckliga ägarinnan av granna, eldröda band, örhängen med riktiga »diamanter», ringar med »safirer» eller annat vackert, som hon sedan kunde skryta med vid nästa dryckesfest.

I dessa missionsstationer finnes alltid två byar, en för hedningarna och en för de kristna. För min del trivdes jag alltid bäst i den förra och detta inte blott därför, att där fanns mera vackra, gamla föremål att samla, utan även

därför,ätt man där var vänligare, taktfullare och finare i sitt uppträdande. Missionsbarnen voro påflugna och fräcka.

Vid Machareti är en stor dalgång, i vilken rinner en liten bäck, som antagligen efter ett häftigt, tropiskt regn sväller upp till en brusande flod och förlorar sig i Chacos ödemarker. Helt nära missionen lämnar den de vackert sönderskurna bergen, där överallt små petroleumkällor sippra fram i klippornas springor. Den flyter sedan genom ett kullandskap, som småningom övergår till Chacos väldiga slättområde. Vegetationen i dessa trakter är ej vidare yppig. Skogen, där sådan finnes, är späd, låg, snårig och enformig. Åkrarna synas ge rikligt med skördar och torkan synes sällan vara allt för svår. Ofta härjas dessa trakter av väldiga gräshoppssvärmar. Såsom stora, rödbruna moln har jag sett dessa skadedjur lägra sig över skogarna.

Från Machareti fortsatte vi över Itatiqui, en ganska intressant chiriguanoby i en vattenfattig trakt, till Rio Parapiti.

Denna kommer från Pomabamba och Sauzes, från quichuaindianernas fjäll. När den lämnar dessa, är den under regntiden en brusande flod, som översvämmar sina bräddar. Under torrtiden för den föga vatten. Rio Parapiti slutar även den i Chaco. Under regntiden förlorar den sig i moras, under torrtiden försvinner den i den fina sanden. Det är därför tomt skryt av Rio Parapiti, när den på kartorna stoltserar med att vara Amazonflodens sydligaste biflod. Skogarna längs med Rio Parapiti bestå mest av buskar och låga, finbladiga träd, caraguatá och kaktéer.

Under torrtiden formar vinden stora dyner längs med flodens stränder. Sedan den lämnat bergen, har den ingen biflod. Rio Parapiti är mycket bred men aldrig djup. Under den torraste tiden är dess bädd förvandlad till en sandöken, där vinden leker med den fina flodsanden. När det stormar, så piskar sanden fram över flodbottnen. Vill man över en sådan dag, händer det, att man går torrskodd, men man måste akta ögonen.

Rio Parapiti är fiskrik, men fiskarna äro helt, helt små.Stränderna äro ganska fruktbara, men då de översvämmas under regntiden, gå åkrarna lätt förlorade. Under torrtiden händer det, att allt förstöres av den brännande torkan. Även gräshopporna härja dessa trakter och lämna en dålig ersättning, för vad de förstöra, i sina egna oaptitliga kroppar.

Vid Rio Parapiti bo allra längst uppe på fjällen quichuaindianer, därefter komma chiriguano, sedan nära floden tapiete, även kallade yanaygua, därefter chané och till sist i de okända ödemarkerna tsirakuaindianer.

Mitt första besök vid Rio Parapiti gällde padre Carmelo, som där hade en liten missionsstation bland chiriguano. Jag tyckte riktigt om den munken, han hade en så förtroendeväckande vänlighet. Han hör till de missionärer, som behövas här ute, människor, som vilja och kunna uppoffra sig för andra, som visa alla en lika stor vänskap.

Jag fortsatte nu längs med Rio Parapiti till Isiporenda på flodens norra strand. Mitt emot Isiporenda bo tapiete. Ett besök, som jag gjort hos dem, skall jag skildra längre fram.

Vid Isiporenda träffade jag de första chané eller tapuy, som de här kallas. Jag besökte sedan ett flertal av deras byar. Särskilt gjorde jag bekantskap med några av deras sagoberättare, av vilka Batirayu, den siste store hövdingen Aringuis brorson, blev min gode vän.

Från nedre Rio Parapiti begav jag mig över Charagua, en by nästan uteslutande bebodd av vita, till Caipipendidalen, där jag gästade chiriguanohövdingen Taruiri.

Man kan förundra sig över, att någon människa vill bo i denna skoglösa dal, där man blott finner ett salt- och lortsmakande vatten, men i Caipipendidalen behöver man ej dricka vatten, ty där ger majsen så härliga skördar att det aldrig är brist på majsöl. Caipipendidalens innevånare äro rika och när det är brist i andra trakter, då komma indianerna vida ifrån till dessa stamfränder för att byta bort sina dyrbarheter mot majs.

Det är också en härlig dal för samlaren. Silversmycken,silverskålar, fint snidade musikinstrument och mycket annat rart funno vi i detta etnografens paradis. Stenyxor, ruiner, gravfält från olika folk, visa att Caipipendidalen länge varit högt skattad av indianerna.

Djupt har vattnet skurit sig ner i denna dal. Under regntiden regnar det väl även där.

Från Caipipendi återvände jag över bergen till Charagua genom en dal märklig för sina heta källor och sin skönhet för att sedan fortsätta längs med Anderna i riktning mot S:a Cruz de la Sierra.

Det var i oktober 1908. Ej fullt ett år senare, i juli 1908, besökte jag åter Chaco efter vidsträckta färder på floderna, långt bort till Brasiliens gräns. I en annan bok kommer jag att skildra dessa färder på stora segelbara floder och genom urskogar, överväldigande genom sin yppighet och grönska.

Det var, som sagt, i juli 1909, som jag återvände från S:a Cruz de la Sierra till Chaco. Närmast ställde jag då färden över Rio Grande till Rio Parapiti för att framför allt åter gästa min vän Batirayu.

Rio Grande är Amazonflodens sydligaste biflod. Den kommer från Andernas högsta fjäll och rinner förbi Sucre, vilken stad länge tävlat med La Paz om att vara Bolivias huvudstad. När den lämnar fjällen, är den en brusande, mäktig flod. Längre ned har den ett högst obeständigt lopp, som är ganska litet känt. Norr om S:a Cruz de la Sierra upptar Rio Grande, Rio Piray och förenar sig slutligen med Rio Mamoré. Några få chiriguano bo vid denna flod, även vilda tsirakua och siriono ströva omkring i urskogarna vid densamma.

Mellan Rio Grande och Rio Parapiti är ett högst vattenfattigt område till stor del täckt av alldeles ogenomträngliga snår och låg buskskog, full av caraguatá och kaktéer. Här och där är denna enformiga, dystra vegetation avbruten av kullar och grässlätter.

Utom de vilda tsirakuaindianerna, som göra dessa snår osäkra, finnes där en annan märkvärdighet, nämligenguanacos (auchenia). Det är ganska märkligt att i dessa, ofta av torkan förbrända snår, finna ett sådant djur som guanacon, vilken man blott tänkt sig i samband med Andernas kalla högslätter eller Patagoniens ofta frostbitna pampas. Det vore intressant att kunna avgöra om denna den tropiska urskogens guanaco verkligen är densamma, som den man känner från kallare trakter. Intelligenta vita, med vilka jag talat om saken och som sett bägge, anse likväl, att det är samma art.

Återkommen till Rio Parapiti sökte jag upp Batirayu, med vilken jag redan 1908 blivit intimt bekant och som talade utmärkt spanska.

Ingen indian, som jag känt, har jag kommit så nära som Batirayu. Han förstod att det var av intresse för hans stam, som jag samlade de gamla minnena. Batirayu sökte göra sitt bästa för att förklara för mig sin stams religiösa begrepp. Om aftonen sutto vi i hans stuga vid en cigarrett och han berättade om gamla tider, om trollkarlarna, om hövdingarna, om gudarna. Ibland kom en gammal hövding Bóyra även dit och så fick jag höra många trevliga chanésagor. Långt in på nätterna sutto vi och pratade vid ett flämtande ljus, som jag brukade medföra för att kunna göra anteckningar.

Det vore ett stort misstag att tro att samtalen med dessa män blott var ett intressant studium. Jag hade synnerligen trevligt med dessa fina, taktfulla, ja! varför inte »bildade» människor. Det var en ren vederkvickelse, när man kommit från de ofta platta, innehållslösa vita. Batirayu är också en ovanlig man, ett ämne till en stor man, som blivit dömd till overksamhet.

Batirayu är chanéindian. Dessa indianer tala numera samma språk som chiriguano, nämligen guarani. Det mesta av deras seder och bruk överensstämmer också med chiriguano, av vilka de troligen varit underkuvade. Till sitt ursprung äro de likväl arowaker och äro sålunda de sydligast boende av denna grupp, som har och har haft en vidsträckt utbredning i Sydamerika och på Antillerna.När jag här skildrar chané och chiriguano i ett sammanhang, är det därför, att deras materiella kultur är så likartad.

Jag har likväl alltid angivit, hos vilken stam jag gjort den eller den iakttagelsen; detta gäller särskilt det religiösa, där chané åtminstone vid Rio Parapiti synes ha bibehållit många gamla föreställningar, som äro okända för chiriguano.

Batirayu berättade mig, att det ännu fanns bland chané några, som kunde en del ord av stammens gamla språk. Särskilt vid dryckesfesterna, när de voro fulla, brukade de göra sig viktiga genom att tala sins emellan det gamla

chané-språket, som annars hade karaktär av ett hemligt språk.

I sällskap med Batirayu begav jag mig till den by »Huirapembe», där de indianer skulle finnas, som bäst kunde chané. Det var inte lätt att få någon att yppa hemligheten. Det var egentligen blott de yngre, som visste allra minst, som ville meddela mig något.

Chané.

Chiriguano.

Mojo.

vatten

úné

y

une

majs

sopóro

ahuáti

seponi

eld

yucu

táta

yucu

hund

tamúco

yaúmba

tamucu

chicha (god)

liqui

cángui

itico

råtta

cóvo

angúya

cozo

En gammal gumma, som ansågs kunna utmärkt chané, sade att hon först i dödsriket skulle undervisa mig. Då indianerna på denna lyckliga plats inte besväras av de vita, inte ens etnografer, så var gummans löfte mindre vänligt.

En mängd uttryck använda chané av sitt gamla språk, som äro skällsord, t. ex. karitimisóyti, som de översatte med son av en h—a, barágue på guarani. Invit till coitus kalla de pocóne. Även sånger finnas i behåll på deras gamla språk t. ex. siparakinánoyé, siparakinánoyé, siparakinánoyé, tonéya, tonéya, tonéya. De förklarade sig ej kunna översätta dem.

Från Rio Parapiti besökte jag åter chiriguanohövdingen Taruiri i Caipipendidalen, där jag sökte att köpa upp så mycket jag kunde av gamla smycken och andra dyrbarheter. Utom Taruiri gästade jag även en annan hövding, Yumbay,

en gammal hedersman, som alltid brukade omfamna mig och sedan slå sig för sitt bröst och säga: »Jag är Yumbay.» »Ja, den store, mäktige Yumbay», inföll jag, vilket smickrade den avsigkomne stackaren.

Från Caipipendidalen fortsatte jag över Pipi till missionen vid Ivu. Denna ligger i en torr, ödslig, vattenfattig trakt, nära några mäktiga berg, där det borde vara hemskt att bo. Då kopporna härjade våldsamt i trakten, sökte fader Bernardino med framgång att hindra sjukdomens intåg i missionen genom att vaccinera alla indianer på platsen. Fader Bernardino är en verklig oegennyttig människa, en verklig missionär. Tack vare vaccinen dog ingen i Ivu i kopporna, under det att bland de vita, några få mil från missionen, den hemska sjukdomen härjade fruktansvärt. Det var nästan rätt åt dem. När någon dött i kopporna lades liket på ett bord prytt med pappersblommor och krucifix. Omkring detta söpo de andra svinen sig fulla och drucko obligosNär en person dricker obligo med någon, måste denne dricka i botten., tills det var deras tur att ligga på bordet. Bara i byn Cuevo dogo på kort tid sextio personer av två hundra. Jag har varit och besökt de 140. De voro lika glada som alltid. Brännvin och öl gick åt i massa.

Fader Bernardino fick aldrig äran av sitt verk. Det fick medicinmannen, som förhäxat sjukdomen, så att den ej skulle komma till Ivu. Även de vita nybyggarna skickade ibland efter medicinmannen, för att han skulle fördriva sjukdomen. De trodde inte heller på vaccinen.

Med Ivu som utgångspunkt gjorde jag en exkursion till Iguembedalen för att besöka chiriguanohövdingen Maringay. Det var en trevlig ritt uppför höga bergkammar och ned i djupa dalar genom ett ofta storslaget landskap, härligt i färg. Dessa dalar äro fattiga på skog. Blott där det är en riktigt skyddad klyfta, i vilken en vattenbäck sipprar fram, är vegetationen yppig.

Med den gamle Maringay blev jag snart helt god vän.Gubben var konservativ, höll styvt på gamla seder och ansåg att indianerna, samtidigt som de levde på god fot med de vita, borde bevara sina gamla seder och bruk oförändrade. Hans by var utomordentligt intressant och synnerligen rik på gamla, vackra saker. Den keramik, man där såg, hörde till det allra bästa, jag sett hos dessa indianer (bild 50).

Från Maringay återvände jag över S:a Rosa missionsstation till Ivu. Den förstnämnda har ett underbart läge. Liksom en gammal borg är den byggd på en trång kulle. Nedanför denna ligga långa rader av de gråbruna chiriguanohyddorna, omgivna av låg skog med mimosacéer, kaktéer, små algarobos och andra finbladiga träd. Denna skog är sällan så tät, att man ej lätt kan komma fram utan skogskniven. När jag var i S:a Rosa, var det torrtid och allt förbränt. Regnet trollar säkert även här fram grönska ur den torra marken. Det händer dock, att regnet uteblir så länge, att indianerna ej få någon majs och det betyder — hunger.

Från S:a Rosa ser man vida ut över bergen och Boyuovis stora slätt, över det land som varit chiriguano fosterland, där de vid Curuyuqui kämpat sin sista strid mot de kristna, som anse sig ha rätt att bestjäla alla svagare folk.

Efter exkursionen till Maringay lämnade jag chiriguano och chané land och gjorde mitt andra besök hos choroti och ashluslay, en färd, som jag redan har skildrat.

Det område, som chiriguano- och chanéindianerna bebo, är verkligen vidsträckt. Det har en växlande natur allt ifrån yppiga urskogar till ytterligt vattenfattiga, vegetationsarma dalar och slätter. Delvis är det ganska bergigt, men chiriguano och chané äro inga bergsfolk. De hålla sig nere i dalarna och klättra ej upp på toppar och högslätter såsom quichuaindianerna.

Djurlivet i dessa trakter är fattigt, mycket fattigt skulle man kunna säga. Ett jägarfolk skulle aldrig kunna bo där. En eller annan råbock, något vildsvin, några få strutsar är allt man ser av storvilt. Fågellivet är även fattigt. Sjöarna äro ytterst få och ej större än att vi i Europa skulle kalladem pölar. Vid Rio Parapiti ser man ganska talrikt vita hägrarArdea. berömda för sina dyrbara fjädrar. Av skogsfåglarna lämna blott hönsen »pavas»Penelope. något bidrag till grytan. En eller annan stornäbbad »tucan»Rhamphastus. ser man ibland. Feta duvor, gödda med majs, leva ofta i massor i indianernas åkrar. I Rio Pilcomayo är fisket rikt, i småfloderna äro fiskarna små och dåliga. De indianer, som bebo dessa trakter, måste vara åkerbrukare och majsodlare äro de i allra högsta grad. Majs, det är för dem mat, dryck, glädje, allt!

Några äventyr har jag ej att berätta från dessa indianer. Vem som helst kan utan svårighet resa bland dem. Etnografens största sorg är, att han inte kan samla allt gammalt och intressant, han ser där. Det är så svårt att föra med sig allt.

Ännu finnes i Chacos vildmarker en chiriguanohövding Cayuhuari, i vars by ingen vit man varit. Den skall ligga vid en stor sjö. Där beta stora hjordar av hästar och kor och majsladorna äro alltid fulla. Där äro indianerna rika, ty där finnas inga vita. Så berättas det åtminstone.

Cayuhuari, som bor i Chaco allt sedan upproret 1890 har en vit, rövad kvinna till sonhustru. Man säger att han jämte toba besökt sockerfabrikerna i norra Argentina. Han hade sin sonhustru med sig. Ägarne av fabriken erbjödo sig att rädda henne från indianerna. »Jag vill ej lämna dem», sade hon. »Där borta hos dem har jag mina barn.» Det svaret hedrar henne.

Chiriguanoindianernas seder och bruk ha skildrats av flera författareDen allra mesta litteraturen finna vi citerad av Domenico del Campana: Notizie etc. 1. c., av vilka de flesta varit missionärer, så att vi veta mycket mer om dem än om choroti och ashluslay.

En del, av vad jag här berättar om dessa indianer, är icke nytt, om också sett i ny belysning. Åtskilligt, särskilt vadbeträffar det religiösa, är likväl olika missionärernas skildringar. Vad jag samlat i den vägen är från chané och missionärerna känna bäst chiriguano.

Vad jag finner osympatiskt i en del av missionärernas skildringar från indianerna är, att de synas sträva efter att måla ut deras fel i allt för mörka färger, för att deras »civilisatoriska arbete» skall verka så betydande som möjligt. Det synes mig, som missionärerna ej förmådde skildra indianernas religion objektivt.

När jag läst om, huru missionärerna skildra sin egen erövring av chiriguanoindianernas land, så har jag ej tyckt om, att blott höra talas om de förras mod och de senares grymhet. Jag förnekar ej, att missionärerna varit tappra, men jag beundrar ännu mer chiriguanoindianernas frihetskärlek och mod. Har det varit allt för svårt för munkarna, ha nästan alltid soldater kommit dem till hjälp. Det är inte bara tack vare »kärlekens religion», utan tack vare kulor och krut, som indianerna underkastat sig missionärerna. Vägen till den allena saliggörande kyrkan har ej sällan varit dränkt i blod.

X.

FRÅN CHANÉ- OCH CHIRIGUANOINDIANERNAS LAND

Indianen som geograf.

Finns det en enda beboelig plats på den sydamerikanska kontinenten, som icke upptäckts av indianerna?

Denna fråga vågar jag besvara med nej. På Andernas högsta fjäll finna vi indianer, i norra Chacos torra snårskogar finnas indianer, i de djupa urskogarna i östra Bolivia bo och ströva indianer omkring, de ogästvänliga öarna omkring Eldslandet bebos av indianer, på pampas i Argentina hava många indianer fordom levat.

Vilken kolossal tid ha icke dessa människor behövt för att upptäcka varje bäck, varje pöl, varje klippa, varje skogsdunge på den sydamerikanska kontinenten. I fyra hundra år har den vite mannen med alla sina stora hjälpmedel sökt att utforska Sydamerika, dock återstår för honom mycket mera, än man vanligen tror. Han känner i det inre Sydamerika alla de större floderna och stråkvägarna, men ofantliga äro ännu de områden, där aldrig en vit man satt sin fot. Indianerna känna eller hava åtminstone känt varje vrå.

Den tid, som åtgått för att upptäcka denna kontinent och anpassa sig till växlande klimat, växlande växtvärld och djurvärld har säkert varit mycket, mycket lång. Det visar också de hundratal av indianspråk, som äro kända från Sydamerika.Det område, varje indian i regel känner till, är ej stort, men de känna det väl. Jag har, såsom jag redan här har skildrat, gjort med ashluslayindianerna en vandring i skogarna på c:a 250 km. Det var i deras eget land och de kände det fullständigt. Enstaka individer av indianerna känna även, tack vare handeln, något av vänskapliga grannstammars land.

Ständigt har jag frågat indianerna, vilka stammar de hört talas om och bett dem räkna upp dem. Detta gjorde de gärna, men de stammar de misstänkte, att jag inte kände till förut, låtsade de inte om. Onödigtvis ville de icke utvidga den vite mannens kunskaper om landet. Detta är orsaken till, att det ofta är ytterst svårt att bland indianerna få en vägvisare. Den, som för den vite mannen till en by, som han icke känner till förut, är en usel förrädare, vars liv bör tagas. Choroti uppgiva alltid, att i det inre av deras land, från Rio Pilcomavo räknat, där ännu ingen vit varit, finnes inga människor. Ashluslayindianerna blevo högst förvånade, när jag för dem beskrev tsirakuaindianernas karakteristiska tillhörigheter och nämnde för dem om yanaygua. Att den vite mannen kände till dessa stammar, var för dem högeligen svårbegripligt.

Mycket vidsträckta äro icke indianernas kunskaper om den kontinent de bebo. Sålunda känna inga indianer söder om S:a Cruz de la Sierra dem, som bo norr om denna stad. Rio Paraguay är märkligt nog bekant för chanéindianerna. Stammarna där kände de ej. Där skulle bo, sade de, en stor hövding. De frågade mig, om jag var denne hövdings utsände, om han hade skickat mig, för att samla alla minnen från gamla tider, för att de ej skulle förfaras, utan bevaras hos honom. Det var den store hövdingen i Paraguay, en gammal sagoberättare åsyftade, när han till mig höll ett avskedstal, som började sålunda: »Nu kan du hälsa din store hövding, att du sett oss och vår fattigdom ...»

Indianernas orienteringsförmåga är mycket omtalad. Säkert är, att indianen har en mycket uppdriveniakttagelseförmåga i naturen, men hans orienterings förmåga är ej så märkvärdig. Med guarayuindianerna i östra Bolivia har jag vandrat c:a 200 km. i djup, stor skog, som de ej kände, där vi ofta fingo hugga oss fram steg för steg med skogsknivarna. De förde mig, då solen ej var synlig för moln, ofta fullständigt vilse, vilket jag förstod av min kompass. För en vit man, som direkt från stadslivet kastas in i vildmarken, är indianens förtroende med naturen märkvärdigt. När man själv blir van vid detta liv, ser man på saken annorlunda.

Avståndet från en plats till en annan angiva alla indianer genom att visa, huru mycket solen bör hinna flytta sig, tills man kommer fram. Är det långt, säger indianen, huru många gånger man måste göra nattläger, innan man är framme. Lång eller kort väg äro ju hos oss på olika håll så olika begrepp. Vad vi i staden kalla långt, kalla vi ofta på landet nära. För indianen äro i regel vägar långa, som för den vite mannen synes korta. Urskogens indianer sakna den marsch förmåga, vi finna hos fjällindianerna.

Varje kulle, varje slätt, varje däld har indianen givit namn. Chané sade, att för länge sedan, när allt folket var på stränderna av Parapitifloden och fiskade, så kom en stor ande (añatunpa) till häst och gav de olika ställena namn. Denna flod skall heta Parapiti, (där det dödas), detta ställe Amboró o. s. v., sade añatunpa. Bland namnen på

chanébyarna märkas Húirayúasa (fåglar mötas), Aguaráti (vit räv), Aguarátimi (liten vit räv), Yóvi (grönt vatten), Ouivarénda (där det finnes chuchioArundo saccharoides.), o. s. v. Denna sistnämnda växt, vars blomstänglar så många indianstammar i Sydamerika använda till pilskaft, är numera utrotad av boskapen vid Rio Parapiti. Chané, som fordom gjorde sina pilar av chuchio, odla nu ett slags vass, som de liksom andra chacoindianer använda till pilskaft. Andra orter äro uppkallade efter hövdingar såsom Tamachindi, Tamané och Corópa.En by kalla de Yahuanau. Där var fordom ett träsk, på vars stränder små svarta varelser (yahuanau) brukade sola sig. En del chanéortnamn äro oöversättliga, ett känner jag, som är oanständigt. Säkert är, att de indianska ortsnamnen ofta äro mycket gamla, då de hänsyfta på växter, sjöar eller träsk, som ej mera existera. I Caipipendidalen vid Parapiti finnes en by, som heter Tapiirenda. Dalen bebos numera uteslutande av chiriguano och ingen av dessa minns, att där levat några tapii (chané), såsom ortnamnet anger.

De högre stående indianernas ortsnamn bevaras av de vita, även sedan de blivit herrar i landet. Sålunda ha nästan alla av dem bebodda orter inom chiriguanoområdet guaraninamn såsom t. ex. Charagua (namn på av vattnet egendomligt utskurna klippor), Carandaiti (där det växer palm). De lägre stammarnas ortnamn bevaras däremot ej av de vita. Sålunda känner icke någon vit till mataco och chorotinamnen på olika platser vid Rio Pilcomayo. De vitas nybyggen kallas där efter helgon, bolivianska statsmän och upptäcktsresande. Blir en sådan stam som t. ex. choroti utrotad, så lever intet av dess språk kvar i ortnamnen. Detta är viktigt att komma ihåg för ortnamnsforskare.

Tack vare förbindelsen med de vita utvidgas indianernas, geografiska kunskaper mycket. De gå allt längre vägar för att söka arbete och få se mycket land, om vilket de förut icke haft en aning.

Indianen som historiker.

Skulle vi söka att skriva choroti och ashluslay historia, kunde vi ej gå långt tillbaka i tiden. Först under de sista årtiondet se vi dem närmare omtalade i litteraturen. Chiriguano känna vi däremot redan från deras strider med den store härskaren, Inca Yupanqui, från tiden före Amerikas upptäckt. Om hans försök att erövra deras land berättar Garcilasso de la VegaGarcilasso de la Vega: The Royal Commentaries of the Yncas. Vol. I—II. Hakluyt Society. London 1869 och 1871.. Hans beskrivning av chiriguano

såsom en ytterst lågt stående, människoätande ras är säkerligen grundad på hans egen fantasi. I bergsdalarna finnes ännu en tradition bevarad om dessa strider.

Under den spanska tiden har chiriguano område erövrats steg för steg, fastän de tappert försvarat sig under århundraden. Så sent som 1890 gjorde en del av dem ett sista uppror, men besegrades som nämnt i slaget vid Curuyuqui på Boyuovis slätt. Omkring femtusen indianer hade samlats där och kämpade en hel dag med de vita den ojämna striden mot eldvapen. Man hade börjat på morgonen och på kvällen, när det mörknade, var striden ännu oavgjord. Situationen var högst obehaglig för de vita, då deras ammunition var nästan slut. Indianernas moraliska mod var dock tyvärr brutet. Under natten lämnade de i tysthet sina förskansningar.

Ett mycket viktigt kapitel i dessa indianers historia är även missionärernas långvariga och ihärdiga arbete att på relativt fredligt sätt erövra indianernas land. Detta finnes utförligt behandlat i litteraturen.

Det är dock inte dessa indianers historia såsom vi känna den genom litteraturen, jag här skall tala om, utan om indianen som historiker.

När man talar med indianerna, är det icke mycket de veta om sin egen historia, deras tradition går ej långt tillbaka i tiden. Chané vid Rio Parapiti berättade mig, att de först bodde vid övre Rio ParapitiDetta bekräftas av Viedma: Descripcion geografica y estadistica de la Provincia de Santa Cruz de la Sierra. Coleccion Pedro de Angelis. Buenos Aires 1836. Tom. III, sid. 180—181. varifrån de fördrevos av en stor hövding. En del stannade, där de nu bo, andra begåvo sig genom Chaco till Rio Paraguay, vilken flod som nämnt ej är okänd för dessa indianer. Vid Rio Paraguay finnes också arowaker.

Först bodde chiriguano vid nedre Rio Parapiti, varifrån chané fördrevo dem. Detta är möjligen »officiell historia», ty snarare är det chiriguano, som jagat ut chané från de bördiga dalarna vid övre Rio Parapiti.Batirayu

berättade mig, vad han visste om chanéindianernas vid Rio Parapiti historia. Den siste store hövdingen var Batirayus fabror, Aringui. Denna förde mycket indianer av sin stam för att arbeta i Argentina. Hans företrädare var Yambáe. Före honom innehades hövdingevärdigheten av Ochoapi. Under hans tid började de vita tränga in i landet. Denne hövding skildras såsom en märklig man, som sökte att införa de vitas seder och bruk bland sina indianer. Bekant är Ochoapi för sina vidsträckta resor och för att hava förföljt trollkarlarna. Han lär ha varit i Buenos Aires. Före denne innehades hövdingevärdigheten av Chótchori. Under dennes tid hade de vita ännu icke kommit till nedre Rio Parapiti. Här tager traditionen slut. De här nämnda hövdingarna voro av en släkt, men regentlängden går ej från far till son.

Från Chané vid Rio Itiyuro skulle jag också kunna berätta litet historia, men jag vill ej trötta med för mycket namn. Även där går ej traditionen långt tillbaka i tiden, tre generationer, det är allt.

I dessa indianers sagor, av vilka jag här längre fram återgivit flera, få vi ej veta något om dessa folks historia. Inga historiska händelser synas där vara ombildade till sagor. De ha helt andra motiv.

Det är verkligen ganska märkligt, att hos dessa indianstammar, deras historia glömmes, namnen på deras hövdingar glömmas under det att sagorna säkerligen, om också i förändrad form, århundraden bevarats från generation till generation. För sagornas höga ålder talar framför allt deras stora geografiska utbredning.

Sagans gestalter och deras upplevelser tilltala fantasien och kommas ihåg och beskrivas för andra. De historiska personligheterna och händelserna glömmer man.

Söker man i chané och chiriguanohemmet, ser man bevarade många saker, som numera äro ur bruk, men vilka de vörda som minnen från forna tider och ofta inte vilja göra sig av med. Vackra, runda visselpipor, »huiramimbi»,ser man sålunda, som säkert gått i arv från generation till generation. De användes förr vid krigstågen. Gubben Maringay hade allt möjligt i behåll från den gamla tiden. Det beredde mig ett stort nöje att rota i gubbens gömmor. Gärna skulle jag velat köpa något av honom, men jag var smått generad att bjuda pengar för hans minnen.

Instuckna i väggen fann jag en bunt vackra, alldeles nedrökta, gamla pilspetsar. »Skulle du inte vilja sälja mig dem», sade jag tveksamt till min gamle vän. »Du skall få tre till skänks», sade Maringay. Efter den avsnoppningen, lät jag honom bevara sina kära saker.

En gång red jag från Vocapoys by för att söka upp en chanégubbe, som hade en vacker, gammal dräkt. Efter någon tvekan visade han mig den. Han hade den omsorgsfullt inlagd i ett annat tyg. Liksom en entusiastisk museiman tager fram en gammal klenod vecklade han ömt upp den. Man såg riktigt, hur kär den var honom. Sälja den ville han inte, fastän jag bjöd honom ett mycket högt pris.

Detta att älska de gamla minnena — det visar att dessa indianer ha en viss kultur. Detta gäller dock blott de gamla männen, de unga äro ej mera så, de sälja allt utan tvekan. Vad bry de sig om en nött, gammal festdräkt, om de i stället kunna få en röd, fladdrande halsduk och byxor med rock. Det är pantalongernas segertåg över världen, som även nått dessa dalar och slätter.

Chiriguano och chané föra numera inga riktiga krig med andra indianstammar. Det händer likväl någon gång att chané vid Rio Parapiti göra tillfälliga strövtåg mot tsirakuaindianerna. Ashluslay påstodo även, efter vad min tolk berättat mig, att tobahövdingen Taycolique hade åtskilliga chiriguano med sig, när han 1909 gjorde ett infall på deras område.

Batirayu berättade, att chané fordom förde hem huvuden av dödade fiender, som sattes upp på torgen i byarna vid festerna.

XI.

FRÅN CHANÉ- OCH CHIRIGUANOINDIANERNAS LAND (forts.)

Vardagslivet i chané- och chiriguanobyarna.

I regel har jag trivts riktigt bra i chané- och chiriguanobyarna. Livet i dessa byar är ganska likartat. Skildrar man en, har man så gott som skildrat dem alla.

Liksom alla övriga indianer, jag här besökt söder om S:a Cruz de la Sierra i Bolivia, leva dessa indianer i byalag. Några av dessa byar äro rätt stora och bebos av ett par hundra personer. Ofta ligga många byar helt nära varandra. Hyddorna ligga i regel ordnade omkring ett torg, där man ibland planterat flaskträd, som under regntiden giva skydd. Torgen tjäna till samlings- och lekplats. Hyddorna äro fyrkantiga i motsats till choroti- och ashluslayhyddorna, som äro runda och ha i regel dörren, som är riktad inåt byn, på gaveln. De äro byggda av rör eller träribbor och med tak av gräs. Ej så sällan äro de rappade med jord.

Allt mer och mer förändra likväl chané och chiriguano sina hyddor under inflytande av de vita och det finnes redan många indianer, som bygga dem identiska med deras.

Sin ursprungliga indianska form ha inga hyddor här. De äkta chiriguanohyddorna (de ursprungliga chanéhyddorna känner man ej) voro mycket stora, ända till hundra personer bodde i samma hus, och hela byn bestod blott av några få,stora hyddorAnnua de la Compañia de Jesus. — Tucuman y Perú — 1596. Relaciones geográficas de Indias. Madrid 1885. Tomo II sid. CIV. . Dessa motsvara tydligen de stora familjehus, som äro bekanta från Brasilien och som jag i Bolivia blott sett hos chacobo, en panostam vid Lago Rojo-Aguado.

Redan på ViedmasViedma: 1. c. tid under slutet av 1700-talet synas de dock ha övergivit den ursprungliga hustypen och byggt sig smärre hyddor.

I många byar hör till varje hydda en eller ett par majslador, där majs, pumpor o. d. förvaras. Dessa lador äro byggda på pålar och äro kanske ett minne från en tid, då chiriguano och chané eller någondera bodde i sumpiga trakter. Till varje lada hör i regel en stege. Någon gång äro ladorna sammanbyggda med boningshuset till ett tvåvåningshus. Sådana hyddor har jag sett nära Machareti och vid Yatavéri ej långt från Ivu. Ej så sällan stå ladorna ute i åkrarna långt från boningshusen.

Det är snyggt och fint i dessa byar. Hyddor och torg sopas dagligen och soporna brännas. Chané och chiriguano tycka om, att ha det fint omkring sig.

Utrymmet i hyddorna är icke dåligt. I regel bor i varje hus blott en familj, som även någon gång består, utom av övriga familjemedlemmar, av döttrarnas män, vilka under förlovningen och i början av äktenskapet bo hos svärmodern. Utanför hyddan är den stora eldstaden (bild 65), där majsölet kokas och även ibland maten. Inne i hyddan är även en eldstad, där man kokar och dit man kryper för att värma sig under kalla nätter och dagar.

Många nätter har jag sovit i dessa hyddor. De äro i regel fria från ohyra, vilket man icke kan säga om alla andra indianers bostäder eller om de vitas hus. Bädden består endera av en säng av ett slags bamburör eller ligger man på golvet på en vassmatta eller en hud. Hängmattor ser man även i hyddorna, men de äro inte mycket allmänna. I det tropiska Sydamerika har hängmattan sitt hemland, menden försvinner mot söder och på fjällen, ty där är det för kallt att använda den.

Här och där ser man en eller annan i trä skuren sittpall (bild 55) av en form, som vi särskilt känna till från de brasilianska indianerna.

Längs väggarna i hyddan stå alltid massor av lerkärl av alla dimensioner. Där äro de, som äro så stora, att en man skulle kunna krypa in i dem. Där äro grytor, där äro rotskålar, där äro fina målade kärl, som komma fram vid festerna och där är skattkrukan, i vilken mor förvarar alla familjens dyrbarheter och minnen. I den ligger, om huset är »förmöget», kläder, smycken, skålar av silver och halsband av turkos och crysolit och mycket annat smått och gott.

I hyddans tak hänga på krokar och hänghyllor kläder och matvaror, medicin och annat. Där förvara också männen sina pilar och bågar, sina trummor o. d. I lianslingor bruka majskolvar vara upphängda.

Det är hemtrevligt i chané- och chiriguanohyddan i synnerhet en kväll, då alla krypa intill den sköna, värmande elden och språklådan öppnas, då gubbarna berätta sagor, då mammorna lägga ungarna, då unga par sitta avsides och smekas.

Ganska tidigt är det tyst i byarna. Det snattrades inte hela natten, som i en choroti- eller ashluslayby. Ungherrarna och de ogifta unga flickorna springa inte omkring för att ligga hos varandra. De sedesamma chané- och chiriguanoflickorna vaktas av sina mammor, gå inte ut på någon odygd och taga inte emot herrbesök. Det förekommer inga nattsexor som hos choroti eller ashluslay. Man sover nämligen om nätterna i dessa byar, d. v. s. om man inte arbetar med majsölbrygden till någon fest.

Mycket tidigt om morgonen väckes man i nästan alla byar av klagosånger. Det är alltid någon, som förlorat någon släkting, som högljutt begråter densamma. Har någon nyss dött, är det hemskt i byarna för den, som är morgonsömnig.

I den allra första morgongryningen stiga kvinnorna upp,något senare männen och dagsarbetet börjas. Det första kvinnorna göra är, att de gå och hämta vatten och taga sig ett bad, ett riktigt uppfriskande bad.

Vattenkrukorna bära de på olika sätt. Vid Rio Itiyuro bära chanékvinnorna dem på axeln, vid Rio Parapiti i ett bärnät (bild 54). Det senare bruket är även det vanligaste bland chiriguano. På huvudet bära blott de kvinnor krukorna, som leva med de vita och som antagit deras seder och bruk.

Arbetsfördelningen mellan könen.

Liksom hos choroti- och ashluslayindianerna ha i regel även här varje kön sitt bestämda arbete, såsom vi se av nedanstående tabell:

Tabell, som visar arbetsfördelningen mellan män
och kvinnor hos chané och chiriguano.

Män

Kvinnor

Fiske ....

+

+Kvinnorna fiska i regel på grunt, männen på djupt vatten.

Jakt ....

+

Åkerbruk, röjning ....

+

sådd ....

+

+

skörd ....

+

+

Matlagning ....

+Deltaga någon gång i beredandet av jaktbytet.

+

Vedbärning ....

+

+Hos chané vid Rio Parapiti.

Vattenbärning ....

+

Beredning av rusdrycker ....

+

Insamling av vilda frukter och rötter ....

+

Lerkärlstillverkning ....

+

Träarbeten ....

+

Nätbindning ....

+

Repflätning ....

+

Mattflätning ....

+

Hängmattebindning .....

+

Läderarbeten .....

+

Vapentillverkning .....

+

Sirning av kalebasser .....

+

Husbygge .....

+

Vid Rio Parapiti samlade chanékvinnorna materialet till taket, d. v. s. långt gräs.

Vävning .....

+Blott hos Maringay.

Spinning av tråd .....

+

Bandflätning .....

+

Boskapsskötsel .....

+

+

Syning .....

+

+

Korgarbeten .....

+

Dagsverken åt de vita .....

+

+Obetydligt, egentligen blott vid Rio Parapiti.

Jämför man denna tabell med den sid. 75, skall man finna att den tunga vedbärningen och husbygget hos de högre stående chané och chiriguano nästan överflyttats från kvinnorna till männen. Märkligt är, huru vissa industrier, t. ex. lerkärlstillverkningen, till vilken primitiv indianstam man än kommer, är kvinnoarbete. På samma sätt siras kalebasserna överallt av männen, liksom de utföra allt arbete i trä. Att här även kvinnorna fiska, beror därpå, att en del av dessa indianer leva vid vattenfattiga floder, där man blott fiskar småfisk och där fiskarenas mod och styrka ej sättes på några prov.

Näringar.

Fiske och jakt spela för chané och chiriguano ingen betydande roll. De äro såsom jag förut framhållit

åkerbrukare, framför allt majsodlare. Av majs leva dess indianer så uteslutande, att all annan föda spelar för dem en mycket underordnad roll. Ett undantag göra de chané, som bo vid Rio Parapiti, vilka odla mera sötpotatis än majs, som i deras land ger utmärkt skörd.Följande växter odlas av chané och chiriguano:

Sötpotatis.

Majs.

Zapallo (Cucurbita pepo Lin).

Kalebassfrukter.

Bönor i flera variationer.

Bomull.

Urucu.

Tobak.

Tuna (t. ex. vid Yatavéri). Opuntia.

Hirsch.

Mandioca (sällsynt).

Vassrör till pilskaft (vid Rio Parapiti).

Varken vanlig potatis eller banan plantor har jag sett i dessa indianers odlingar. Sötpotatisen är, enligt Batirayus uppgift, införd i sen tid från de vita. Tobaksodlingen är obetydlig. Chané och chiriguano äro ej några stora rökare. Mest röka de cigarretter i majsblad, sällan pipa. Hos dem behöver man aldrig röka skift.

Det är ganska anmärkningsvärt, huru olika indianstammar äro begivna på tobak. Aymara och quichua, som tugga coca, röka mycket sällan. De tycka ej, att det är gott. Ej heller chacobo och atsahuaca, tvenne stammar, som jag under mina resor lärt känna, rökte. När jag bjöd en chacobo en cigarrett, så drog han ett par bloss, satte röken i halsen och slängde sedan bort densamma. Chacobo odla likväl tobak. De använda den uteslutande som läkemedel. När en chacobo fått en »boro», en fluglarv, »Dermatomya», under huden, så täcker han fluglarvens ingång med tobakspulver, varefter han efter några timmar kan klämma ut larven död. Choroti och ashluslay äro passionerade rökare. Hos dem är det en av livets högsta njutningar. Dessa motsatser äro ganska egendomliga.

Chiriguano och chané ha vidsträckta odlingar, vilka i motsats till choroti och ashluslay röjningar i vildmarken äro väl skötta. Fordom använde man spadar av hårt trä med vackraskaft. Nu äro dessa ur bruk, och järnspadar ha kommit i bruk överallt. Åkrarna ligga ej sällan långt ifrån byarna, såsom t. ex. i Caipipendidalen. Detta beror därpå, att tillgång till vatten ej finnes hela året om, där åkrarna äro anlagda.

Skörden förvaras som nämnt i lador, som äro byggda på pålar för att skydda den i någon mån för råttor, fukt etc. Dessa lador ser man överallt utom hos chané vid Rio Parapiti.

Åkrarna äro väl inhägnade, med snårformigt byggda staket, som ofta äro mycket svåra att taga sig över. Gödsling av åkrarna förekommer ej. Däremot låter man en utarmad åker ligga i träde.

Tiden för sådden bestämmes efter sjustjärnornas, »ychu», ställning. När dessa gå upp över horisonten mycket tidigt på morgonen är det såningstid. Viktigt är det att ha sått, när regntiden börjar.

Det är männen, som röja och så. Vid skörden hjälpa alla, både män, kvinnor och barn till. Hos chané i Itiyurodalen sådde männen majsen, d. v. s. de skötte de större odlingarna, under det att kvinnorna voro trädgårdsmästare och odlade pumpor, bönor o. d.

Chané och chiriguano äro inga stora jägare. Kanske jagade man mera förr. Deras jaktvapen äro pil och båge. Till vildsvinsjakt användes klubbor, till strutsjakt användes förr boleadoran, »churima» (bild 18). Snaror och fågelnät förekomma även. Jägaren brukade förr bära en dräkt av läder, tillskuren efter europeiskt snitt och tydligen

imiterad efter spanjorernaRedan Viedma omtalar denna dräkt, sid. 181.. Denna fick ej hänga i huset. Förr fick ej heller hos chané vid Rio Parapiti kött kokas i huset, utan detta skulle ske ett stycke från detsamma. Pojkarna äro naturligtvis stora småfågelsjägare. De använda någon gång liksom även männen lerkulsbågar.

Man har jakthundar, som särskilt passa för vildsvinsjakt.I en chanéby vid Rio Itiyuro såg jag, huru man målat alla hundar med ett rött kors på huvudet. Detta var för att de ej skulle bli bitna av en galen hund, som huserade i närheten. Det var verkligen ganska lustigt att se dessa hedniska chané med korstecknet skydda sina hundar mot rabies.

Batirayu berättade, att när chanémännen gå på jakt, få de ej sova natten förut hos sina hustrur.

Fisket drives något olika i de olika floderna.

I Rio Itiyuro fiskas nästan uteslutande av kvinnorna och barnen. Där finnes också bara småfisk. Jag såg där tre fiskemetoder. Mete, fiske med kalebass och fiske genom att dämma upp dammar. Krokarna vid metet äro böjda nålar, som man fått från de vita. Flöte och sänke användas ej.

Fiske med kalebass tillgår på följande sätt. I strömmen stickes ned i botten flera lövruskor, som ge skugga och framför var och en av dessa ställes en kalebass med sur malen majs i (avfall från ölbrygden). Fisken samlar sig i kalebasserna, som då och då vittjas av kvinnorna. Dessa smyga sig fram till kalebassen, sätta handen hastigt för mynningen och lyfta upp densamma, varefter de tömma innehållet i gropar på flodstranden.

Ett annat sätt att fiska, som brukas mycket i nämnda flod, är att dämma upp avlånga dammar i sanden, i vilka fisken samlas. Fisken fångas, sedan man tömt ut vattnet ur dammarna. Ibland låter man dammen sluta i en backränna, som sluttar ned i en håv, ur vilken fisken ej kan komma ut.

Allt det fiske jag sett i Rio Itiyuro, skedde under solvarma dagar under torrtiden.

I övre Rio Pilcomayo fiska chiriguano med krokar erhållna av de vita, med nät liknande choroti dyknät, fastän mindre, och genom att skjuta fisk med pil och båge, en konst som mig veterligen är okänd för de indianer, som bo längre ned för floden. De pilar, som användas till fiske, ha två eller flera spetsar.

I Rio Parapiti såg jag chané och chiriguano fiska mednät av en typ, som kallas dyknät. Vid fiskskytte använda chiriguano där pilar med många, fina spetsar.

I dessa sistnämnda floder är det alltid männen, som fiska på djupare vatten med nät och med pil och båge, under det att kvinnorna nöja sig med att fånga småfisk i uppdämningar, där floden är halvtorr.

Ej så sällan företaga indianerna långa färder för att fiska. Sålunda bruka chané någon gång under torrtiden besöka de sumpmarker, »madrejones», i vilka Rio Parapiti förlorar sig.

Det är märkvärdigt att folk, som fiska så mycket som indianerna, känna till så få slag av fiskredskap. I min skildring av choroti och ashluslay gjorde vi redan bekantskap med denna fattigdom.

Moberg och författaren tyckte en gång vid Rio Pilcomayo, att vi skulle lära chorotiindianerna något av vår erfarenhet i fiske och så tillverkade vi en ryssja, som vi voro mycket stolta över och som sattes ut i förvissning, att den på morgonen skulle vara full av fisk. Bråte av allt möjligt slag var allt, vad vi fångade. Det var inte utan, att indianerna grinade en smula åt oss.

Orsaken till fattigdomen på fiskredskap är inte brist på idéer hos indianerna, utan en annan. Det är helt enkelt mycket få fiskmetoder, som passa i dessa vatten. Ställa ut ett nät över natten kan man ej göra, ty kommer det en palometafisk i nätet, så skär den sig genast lös med sina knivvassa tänder. Krokfiske tröttnar man också snart på, där det finnes av detta slags fiskar, ty de bita av krokarna lika lätt som revarna, om de ej äro av särdeles gott material. I dessa tropiska vatten multna även fiskredskapen fortare än hos oss, och det är därför ej lämpligt att ställa ut dem i vattnet över en hel natt.

Chiriguano och chané ha inga farkoster. De äro däremot utomordentliga vadare, och det är ingen lätt sak att vada i floderna här under regntiden. Har man en av dessa indianer till hjälp, kommer man dock över, så vitt det är

möjligt.

Såsom en egendomlighet kan jag berätta, att jag underhela min resa aldrig sett en infödd vit eller mestiz fiska. Det är inte fint att äta färsk fisk i Bolivia. Vid Rio Pilcomayo åto officerarna på militärposteringarna nästan aldrig den läckra, färska, laxliknande fisken från floden, utan föredrogo lax i burk från Alaska. Då denna är ganska ålderstigen när den kommer till Bolivia, så smakar den otäckt. Krokfiske är också den enda fiskemetod, de vita lärt indianerna.

Chiriguano och chané ha av husdjur blott hundar, som de ej fått genom de vita. Dessa hundar synas mig numera mycket uppblandade med främmande blod. De ha alltid namn, t. ex. tirupotchi (gammal klädnad), chapikáyu (gula ögonbryn). I regel ha chiriguano och chané mindre hästar, åsnor, kor, får och getter än choroti och ashluslay. Höns och svin ha de däremot mera. Någon gång ser man även ankor, pärlhöns och kalkoner. I vissa trakter, såsom t. ex. i Caipipendidalen, där indianerna äro rika, ha de likväl mycket boskap. Vad de hava, söka tyvärr de vita på allt sätt att lura av dem. Det är sålunda inte ovanligt, att en vit man eller käring kommer med några kaggar alkohol till en by och lämnar den med ett par av indianernas bästa kor. De vita bli rikare och indianerna fattigare.

Menageriet av tämda djur från skogen, som man ser i de mera primitiva indianernas byar, finnes ej hos dessa indianer. En och annan papegoja, som talar litet guarani, är likväl ej ovanligt att finna i hyddorna.

Matlagning.

Det snusk, som möter en i matlagning och ätning hos choroti och ashluslay, finner man ej hos chané och chiriguano. Födan är däremot sorgligt enformig. Det är majs i alla möjliga former, kokt majs, rostad majs, majsbröd bakade i askan, majsmjölvälling och ångkokt majsmjöl. Det sistnämnda tillagas i en ångkokningsapparat.

Kött kokas med majs till soppa eller rostas. Det sköljes alltid väl, innan det lägges i grytan. Fisken rostas överelden i klykor eller i majsblad. De små fiskar jag sett tilllagas på detta sätt, rensades först vid ätningen. Har man mycket fisk, torkas en del för framtida behov.

Även en del vilda växter ätas, särskilt under bristtider. Till maten användes salt, som numera köpes från de vita. Förr hämtade man det från bergsaltbrottet vid San Luis på vägen från staden Tarija till Chaco eller beredde man salt ur salthaltig jord, »yukiu». I en skål med vatten lades den saltmängda jorden. Denna fick sjunka till botten och det salta vattnet användes. Kvinnor och män äta var för sig. I hemmet går det i regel så till, att först äta männen och sedan kvinnorna och barnen. Indianerna vilja ha matro. Det är därför högst oartigt att tilltala dem under denna viktiga sysselsättning.

De äta, vad jag sett, ej ur den gemensamma grytan, utan var och en på sin skål. Efter måltiden skölja de mun och tvätta händerna, i det att de spotta ut sköljvattnet över fingrarna.

Det syntes mig, som om här skulle iakttagas verkliga måltider, av vilka den första intages på morgonen, den andra mitt på dagen och den sista i solnedgången.

Har man överflöd på mat i ett hus, bjuder man även i grannhusen. Man visar en besökande indian stor gästfrihet. Han behöver ej gå bort, utan att få majsöl eller mat. I chanéhyddorna vid Rio Parapiti satte indianerna alltid fram en skål sötpotatis åt mig, när jag kom in på besök.

Chané äta ej åsna, mulåsna, häst, hund, räv, gamar och apor. Däremot anses puma och jaguar matnyttiga.

När kvinnorna i byarna ej koka mat, brygga öl eller sköta sina små, äro de dock alltid flitiga. Åtminstone de äldre bland dem ser man aldrig sysslolösa. De spinna, de göra lerkärl, de väva. Jag har lärt mig beundra dessa kvinnor, beundra deras kärleksfulla omsorg om barnen, deras flit och deras omtanke om hemmet, deras konstfärdighet och deras smak.

Männen lata sig däremot ganska grundligt. De ta i etttag ibland, men så låta de också ofta arbetet vara för att

dricka majsöl. Dryckesfesterna, som jag skall skildra här nedan, tycka nog både männen och kvinnorna om, men det är de senare, som ha det mesta besväret med anordningarna.

Spel.

Någon gång ser man männen spela. Det vanligaste spelet är numera taba, som spelas med språngbenet av en ko och som dessa indianer lärt sig i sockerfabrikerna. Även tärningsspel är inte ovanligt, att de numera känna till. Reglerna för detta spel tyckes vara deras egna, eller rättare eget uppkok på de vitas.

»Daro», såsom chiriguano efter spanskan kalla tärningsspelet, spelas av två personer med av dem själva tillverkade tärningar. I Tihuïpa antecknade jag följande regler för detta spel.

Alla övriga kombinationer äro = 0. Den, som först har tio streck, vinner. Strecken markeras på marken.

Av egna hasardspel ha de två slag. Det ena är detsamma, som vi lärt känna å sid. 61 från choroti och ashluslay. Chiriguano kalla detta spel »chúcaráy», chané »chunquánti»Jämför Erland Nordenskiöld: Zeitsch. für Ethn. 1910, H. 3 o. 4..

Det andra spelet, som är bekant för både chiriguano och chané, har jag ej sett hos andra indianer. Det kallas tshúcareta och spelas med en hög pinnar, som på ena sidan äro konvexa och på den andra plana eller konkava (bild 56).

Först lägges en pinne (máma) ut, så att den pekar mot den, som skall kasta. Vi antaga, att den lagts så, att den konvexa sidan är uppåt. Falla två eller flera pinnar i kors över varandra med den konvexa sidan uppåt och utan att ovanpå beröras av någon pinne med den plana sidan uppåt, så tillfalla dessa den kastande. Hade máma lagts så, att den plana sidan lagts uppåt, hade blott de, som med den plana sidan uppåt bildat kors, räknats.Man slår varannan gång och var och en lägger ut máma godtyckligt. Den, som fått mest pinnar, har vunnit.

När man blott har fyra pinnar kvar, lägges ingen máma ut, utan man kommer överens, om de konvexa eller plana (konkava) skola gillas.

Någon gång ser man kvinnorna spela ett kägelspel, av chiriguano i Tihuïpa kallat »itarapóa» och av chané vid Rio Parapiti »tocoróe».

I Tihuïpa spelade man på följande vis. Man lade upp två rader av majskorn, två och två på varandra såsom käglor på fyra à fem fots avstånd. Två spelade växelvis, i det att de försökte att slå ned den andres majskäglor med ett klot av sten. Den, som först slagit ned alla den andres majskäglor, hade vunnit.

Vid Rio Parapiti spelade man med tre käglor på vardera sidan. Avståndet mellan de bägge spelandes käglor var en famn. Varje kägla bestod av en avfröad majskolv och skulle avståndet mellan dessa vara ett handspann (det störreLängsta möjliga avståndet mellan tummen och lillfingret.. Bollen, man använde, var av bränd lera och ihålig, med små skramlande bollar inuti.

Indianbarnens liv.

Till skildringen av livet i byarna hör också att tala om barnen. Barnen leka, men hjälpa också de stora. De uppfostras såsom choroti- och ashluslaybarnen. I glad frihet tillbringa de sitt liv, utan stryk och utan hårda ord.

Chiriguano- och chanébarnen ha flera lekar och leksaker, vilka man aldrig ser de vitas barn använda i Bolivia, och som synas mig alla vara äkta indianska.

Indianbarnen spela först och främst de spel, jag redan omtalat från de äldre. Av spelen från choroti och ashluslay känna de det hockeyliknande bollspelet, som chiriguano kalla »táca». Hos chané har jag ej sett det spelas. Som målbruka de använda gropar och någon gång slå de även bollen med rackets. Det är här ett gosspel. Ett utomordentligt vackert och svårt spel är »tóki», som jag sett spelas av gossarna hos chané vid Rio Parapiti. Det spelas av två, fyra, sex eller flera personer i två lag. Bollen, som är av massivt gummi, kastas först upp i luften av en av de spelande, som sedan studsar den med huvudet till motsidan, där den åter skall stötas tillbaka med huvudet. Det är förbjudet att vidröra bollen med handen. Det parti, som fem eller tio gånger allt efter

överenskommelse förfelat bollen, har förlorat.

Tókispelet omtalas i en av chanéindianernas sagor (se sid. 195). I denna saga se vi, huru svårt chané förr hade att få tag i gummi till bollarna, som måste komma vida ifrån, då gummi ej finnes i Chaco. Numera få de gummibollarna från S:a Cruz de la Sierra. Jag har blott sett »tóki» spelas av gossarna. Fordom spelades det icke blott av männen, utan även av gudarna. Tókispelet är särskilt bekant från chiquitosindianernaErbauliche und angenehme Geschichten. Wien 1729, sid. 55..

Även d'Orbignyd'Orbigny: Voyage. Partie Historique Tome 2. Sid 594—595. talar om detta vackra spel från Chiquitos. Vid Rio Guaporé har jag sett det spelas av chiquitanotalande gummiarbetare, vilka voro mycket skickliga i att taga bollen med huvudet. Även låga bollar, som kommo tätt intill marken, uppfångade de på samma sätt, liggande på magen.

Spel med gummibollar, tyckas ganska sent ha blivit bekanta för spanjorerna. Detta framgår av den förvåning med vilken GumillaGumilla: El Orinoco Ilustrado, Madrid 1745, sid. 190. omtalar dem. Märkvärdig är, säger han, bollen liksom sättet att spela med den. Bollen är stor och tillverkad av en trädsaft, som de kalla caucho, vilken vid en lätt stöt studsar så högt, som en man är lång.

Gumilla berättar att indianerna vid Orinoco spelade medhöger axel. Träffade bollen någon annan kroppsdel, förlorade den spelande en poäng. Han beundrade mycket deras spel, då de tio, tolv, ja flera gånger kastade bollen på detta sätt av och an, utan att den vidrörde marken.

Ett annat trevligt spel är »sóuki», som jag sett spelas av chanégossar vid Rio Parapiti. Det spelas av två gossar med majskolvspilar. Först kastar den ene gossen sin pil i marken, sedan den andre, som söker att komma så nära som möjligt. Kommer han ett handspann (det större) eller närmare ifrån motståndarens pil, så vinner han en poäng, d. v. s. får ett streck på marken. Den, som först har sex poäng, då den andra har ingen, har vunnit. Var och en spelar med ända till tre pilar. Poängen räknas så, att blott, vad den ene har mer än den andre, är giltigt.

»Huirahuahua» är ett spel, som blott spelas av de mindre chanégossarne vid Rio Parapiti. Det spelas av två gossar med var sin pinne. Den ene kastar sin pinne, så att spetsen slår i marken och den studsar så långt som möjligt. Sedan kastar den andre. Den, som kastat längst, får ett streck på marken. Den, som först har åtta streck, när den andre står på noll, har vunnit.

»Parama»-spelet har jag sett spelas av chiriguano i Caipipendidalen. Det spelas av två. En knapp eller något dylikt lägges på en sten som mål, varefter man kastar med runda brickor av krukskärvor. Knappen skall slås ned, och den som kommit närmast densamma, har vunnit ett streck. Spelet fortsättes till den ene har fem eller flera streck allt efter överenskommelse.

Chané- och chiriguanobarnen ha även flera leksaker. Av dessa är »moumou» märklig. Med den åstadkommes, om tråden först tvinnas och sedan spännes, ett surrande ljud.

Nu har jag säkerligen riktigt tråkat ut mina läsare med indianska spel och leksaker. Kanske har jag stannat för länge vid detta ämne, som mycket intresserat mig under resan, då det blivit så litet studerat i Sydamerika. Liksomhos choroti och ashluslay har jag gärna lekt och spelat med gossarna. Det har varit ett sätt att komma indianerna in på livet, att vinna förtroende.

Liksom choroti- och ashluslaybarnen ha barnen hos chané och chiriguano sällan ledsamt, liksom dessa äro de snälla och goda barn. Det är oftast riktigt muntert på lekplatserna i byarna. Detta gäller hedningarna. De barn, som råkat i munkarnas våld, se dystra och inbundna ut, de ha börjat få smaka på det, som lärs den vite mannens barn, uppfostran och begynnande civilisation. »Du skall... Du skall icke...»

Spelen och leksakerna äro av stort intresse ur antropo-geografisk synpunkt. Ett flertal av dessa återfinna vi ej utanför Chaco och närgränsande trakter i Sydamerika. Däremot finna vi dem i Nordamerika.

På grund därav har jag dragit den slutsatsenSe även Erland Nordenskiöld: Zeitschrift für Etnologi, 1910. H. 3 o. 4. att spelen och leksaker äro relikter från en tid, då det kulturella utbytet mellan Nord- och Sydamerika var

större än nu eller rättare spår av en kulturström, som utgående från norr gått ända ned i Argentina. En märklig likhet råder även mellan de typer av tobakspipor, som man finner i sydligaste Sydamerika och i Nordamerika. Den trefotskeramik, jag funnit vid mina grävningar i östra Bolivia, i Mojos, tyder även på inflytande från norr.

Vardagsdräkten.

I de byar, där de vitas inflytande ej trängt ut de gamla dräkterna, bära chané- och chiriguanokvinnorna ett säckformigt plagg, »tiru» (bild 58). Detta kan bäras på olika sätt, såsom vi se på fotografierna. Förr tycktes tirun ej ha haft den form, den nu har. ViedmaViedma, 1. c. sid. 181. säger att chiriguanokvinnorna blott hade ett stycke tyg om höfterna. Det ärsäkert under inflytande av de »moraliska» kristna, som dräkten utvecklat sig till att bli mera »anständig».

Av inhemska prydnader ser man halsband av turkos- och crysolitpärlor och av svarta frön.

Enligt egen uppgift finna indianerna stenpärlorna i jorden, där det finnes gamla boplatser och gravar. Mestizerna i Tarijadalen, som finna ganska mycket av dessa pärlor i sina åkrar, sälja dem dyrt till chiriguano och chané. Förr betalades ett halsband av dessa pärlor med en häst.

Håret bära chané- och chiriguanokvinnorna halvlångt, benat mitt i pannan och någon gång hopbundet med ett tand i nacken eller om huvudet.

Männen bära numera alla den europeiska dräkten. I arbetet ser man dem likväl ej sällan uppträda blott i ett stycke tyg, som skyddar könsdelarna. Hos chané vid Rio Parapiti voro mantlar liknande dem, vi lärt känna från choroti och ashluslay ganska vanliga. De äldre männen, samt även de yngre i chiriguanobyarna vid övre Rio Pilcomayo, bära håret långt, virat kring huvudet och sammanhållet av ett i regel rött eller blått band. Framtill är håret klippt, så att de ha pannlugg och en lugg framom vardera örat. Allt mer och mer börjar det dock bli vanligt att männen kortklippa håret för att bli lika fina som de vita. På fotterna bära de, såvitt de vandra i stenig eller taggig mark, liksom kvinnorna sandaler.

Dessa indianer måla sig ej mycket i vardagslag. Ibland ser man en eller annan kvinna rödmåla sig i ansiktet. De vita påstå, att det betyder, att hon är giftaslysten eller lysten efter sin man, om hon är gift. Jag vågar likväl ej säga, att detta är sant. Ett eller annat rött streck i ansiktet måla kvinnorna dit även i vardagslag eller klistra de helt enkelt en blomma på vardera kinden. Männen måla sig även någon gång röda i ansiktet och på kroppen. Såsom en stor sällsynthet har jag sett ett par chiriguanokvinnor, som voro tatuerade på armen (bild 59). I Caipipendidalen hadechiriguanokvinnorna det avskyvärda bruket att svärta sina annars sunda och vita tänder. Viedma omtalar att chiriguanomännen brukade måla sina tänder blå.

Renlighet.

Chané och chiriguano äro synnerligen renliga. De börja som nämnt morgonen med ett bad, varefter de ofta bada flera gånger under dagens lopp. Denna renlighet är märkvärdig hos stammar, som ofta bo, där det är särdeles ont om vatten såsom t. ex. i Caipipendidalen. Bad kunna de där aldrig taga under torrtiden, men i stället tvätta åtminstone kvinnorna varje morgon kroppen riktigt grundligt.

Den motsats, som här finnes i de olika stammarnas renlighetsbegär, synes mig kunna förklaras genom deras vandringar. Choroti, ashluslay och mataco, vilka ännu delvis kläda sig i skinnmantlar liksom eldsländarna och patagonierna, synas mig ha invandrat i Chaco från de kalla pampas i söder, där det varit ruskigt och otrevligt att tvätta sig. Chiriguano och chané komma från norr, från de fuktvarma urskogarna, från de stora floderna, där det alltid varit svalkande och skönt att bada. När de nu leva under samma klimatiska förhållanden, så ha de förra bevarat sin smuts och de senare sin renlighet.

Im Thurn Im Thurn: Among the indians of Guiana. London 1883. berättar att indianerna i Guiana bada genast efter maten, utan att det bekommer dem illa. Detsamma har jag ofta iakttagit här.

Huvudet champonera chiriguano och en del chané med fröna av »nyántéra», vilka de mala. Till samma ändamål använda chané vid Rio Parapiti barken av roten av mistol, »yúag». Även naglarna, inte minst tånaglarna skötas

med omsorg. Till att kamma ut håret bruka de kammar skurna i trä eller hopbundna av rörspjelor.

Sitt tarv göra chané och chiriguano aldrig helt nära hyddorna. Särskilda avträden har jag likväl aldrig sett hos några indianer och inte hos många vita i Bolivia heller.

Chiriguano och chané akta mycket sina kläder. De hålla dem rena och laga dem, när så behöves. Varje kön tvättar och lagar själv sina saker. Mannen syr här fullt lika bra som kvinnan.

Jag har här talat om alldagslivet hos dessa indianer. Här nedan skall jag skildra de viktigaste händelserna i deras liv, deras samhälle, deras fester och deras industri m. m. för att till sist övergå till saga och religion.

XII.

UR CHANÉ- OCH CHIRIGUANOINDIANERNAS LIV (forts.)

Från moderlivet till graven.

Strängt arbeta chané- och chiriguanokvinnorna även under havandeskapet, ända tills de skola föda. I Vocapoys by var en havande kvinna, vilken jag skänkte en duva, som jag skjutit. Vocapoy upplyste mig då helt upprörd, att en havande kvinna ej får äta duva. När chané- eller chiriguanobarnet kommer till världen, förorsakar det bestämt icke mycken smärta åt sin mor. Dessa kvinnor äro friska och föda lätt såsom alla indiankvinnor, som föra ett sunt levnadssätt och som aldrig burit åtsittande kläder. De ligga ej heller i barnsäng, det får ungens pappa göra i stället. Återigen möta vi detta egendomliga bruk, »couvade», som är bekant från så många indianstammar. Flera dagar skall mannen ligga och hålla diet. Hos chané vid Rio Parapiti får han de första dagarna blott äta kokt majs och mjölvälling samt sedan även sötpotatis. I flera dagar får han ej äta kött. Äter han t. ex. kött av get, så skall han dö bräkande som en sådan. Chiriguanoindianen Taco berättade mig, att han fått sin stora mage, därför att han ej iakttagit detta viktiga bruk. »Fem dagar borde jag ha legat och hållit diet», sade han.

Bruket av couvade har, som bekant, en mycket storutbredning i Sydamerika. Hos de stammar, jag lärt känna, förekommer det med säkerhet utom hos chiriguano och chané hos choroti, gúarayú och chacobo. K. v. d. SteinenK. v. d. Steinen: Unter den Naturvölkern Zentralbrasiliens. Berlin 1894., som utförligt talar om detta bruk från Rio Xingu, säger, att det troligen är bekant för alla brasilianska stammar. Det synes däremot, som om bruket av couvade vore okänt från quichua och aymara, d. v. s. från fjällkulturen i Bolivia och Peru. Detta är en av de många viktiga motsatser, som finnas mellan fjällens och urskogens indianer.

Gúarayúindianerna i nordöstra Bolivia sade mig, att om en man går på jakt, strax efter sedan hustrun fött, och t. ex. skjuter en papegoja, så kan han döda sitt barn. Under första dagarna av livet följer nämligen barnets själ fadern.

Mycket sällan födas hos chané och chiriguano barn före äktenskapet. Jag tror, kanske misstager jag mig, att dessa indianers kvinnor i regel äro kyska, innan de gifta sig. Vid Rio Itiyuro fanns bland c:a 500 chané blott ett barn, som var fött av en ogift kvinna. Vanskaptta barn födas mycket sällan. Sålunda finnas, efter vad jag sett och efter vad Batirayu uppgivit, i hela Parapitidalen bland 1,500 à 2,000 chané ingen blindfödd, ingen vindögd, ingen idiot och blott en med vanskapta extremiteter samt fyra dövstumma. Starkt stammande indianer har jag ej observerat.

Jag vet ej, om de vanskapta barnen vanligen dödas även hos dessa indianer, men det är troligt. Ej heller vet jag, om fosterfördrivning förekommer. Säkert är, att dessa sunda kvinnor sällan föda barn, som ej äro välskapta. I Parapitidalen fanns likväl, som nämnt, en gosse med vanskapta extremiteter. Ena höftbenet var alldeles för kort och den ena armen var även förkrympt. Denne behandlades med synnerlig vänlighet av alla och man uttryckte högljutt sitt gillande, då jag gav honom några små gåvor.

När barnet börjar gå, får det ett namn. Detta giver ejfadern eller modern utan deras föräldrar. Hos chané vid Rio

Parapiti har jag antecknat några namn. Är det en gosse, kallas han t. ex. yatéurembi (läpp av fästing), huásucaca (guanaco), tátunambi (bältöra), yánducúpe (strutsrygg), vacainyáca (kohuvud), aguárachivi, (rävurin), derésa paravéte (dina fattiga ögon). Är det en flicka t. ex. árasaypoti (guayavablommaPsidium guayava.). En hel del namn äro oöversättliga. Till detta namn kommer ej sällan ett öknamn. Chanéhövdingen Boyra (boy-orm) kallade sålunda yúruhuasu, vilket betyder stormun. Gubben Boyra var också en storpratare, som var mycket svag för allt, som var lite oanständigt.

Ovanligt länge får barnet även här dia och i regel dröjer det flera år, innan modern åter föder. Kanske fosterfördriver hon också litet såsom chorotikvinnorna, för att familjen ej skall bli för betungande.

I missionsstationen i Ivu sökte jag göra upp litet statistik över antalet överlevande barn i 127 chiriguanoäktenskap och fann då, att i 10 äktenskap var det intet barn, i 27 ett, i 35 två, i 29 tre, i 13 fyra, i 9 fem och i 4 sex. Dessa siffror äro dock ganska osäkra. De visa likväl, att man här har ett slags tvåbarnssystem såsom hos många andra indianstammar.

Corrado Corrado: El Colegio Fransciscano De Tarija y sus misiones Quaracci 1884. S. 526—527. påstår med bestämdhet att barnamord förekomma bland chiriguano. Det göra de även i förtvivlade fall hos oss, varför det exempel, Corrado anför, inte har något att betyda. Frågan är den: förekomma barnamord och fosterfördrivning såsom en av stammen accepterad institution såsom hos choroti?

Chané- och chiriguanobarnen uppfostras som, nämnt även de i frihet. Under lek tillbringas barndomsåren. Småningom börja barnen hjälpa till med litet av varje, såsom att bära vatten och ved, binda husdjuren, fiska o. s. v.

Flickorna lära sig av modern att spinna, väva, göra lerkärl koka majsöl m. m. De lära allt genom imitation. Gossarna förfölja småfåglarna omkring byn och lära sig på så sätt att hantera vapnen. Barnen följa föräldrarna till fisket och åkern. Gossen följer fadern på jakt och känner sig riktigt stolt och duktig, när han får knoga hem det »gemensamma» jaktbytet. Barnen se och lära. Det är roligt att hjälpa far och mor.

Huru olika är ej barnauppfostran i missionerna, vilken är grundad på spioneri och angivelse.

Moderlösa barn antagas av släktingarna. Ej sällan ser man även här äldre tanter smeka andras barn.

Då flickan får sin första menstruation, sättes hon in i en avbalkning i hyddan, i ett slags skåp. Hennes hår kortklippes och hon får först komma ut, när det växt halvlångt. Åtföljd av modern får hon gå ut och göra det nödvändigaste, bada etc. Mellan första och andra menstruationen skall flickan hålla diet. Hon får äta kokt majs och mjöl. Detta bruk kallas av chané »yimundia».

I en chanéby, Aguaráti, såg jag en flicka, som satt i ett sådant skåp. Hon satt och spann. Jag tittade in i skåpet, vilket visst var mycket illa gjort, ty samma dag försvann både flickan och hennes skåp.

P. ChoméP. Chomé, sid 320. Samma pater talar även om bruket av couvade hos dessa indianer, sid. 321. Lettres édifiantes. T. XXIV. berättar redan om detta bruk hos chiriguano. Han säger, att indianerna tro, att det är en orm, som stuckit flickan.

När flickan kommit ut ur denna fångenskap, är hon färdig att gifta sig.

När chanégossen var ungefär tio å tolv år, genomborrade en särskilt däri förfaren man hans underläpp. I hålet stacks en liten träpinne.

Gossen fick ligga en dag. Hans farfar kom och rev djupa sår på hela hans kropp, för att han skulle blivamodig i strid och en god jägare. På morgonen, medan vattnet ännu var riktigt kallt, förde han honom att bada, för att han skulle bli en riktig man.

Under en dag fick fadern icke äta, för att gossen icke skulle bli pratsjuk. Detta visar att dessa indianer ej tycka om pratsjuka människor.

När gossen blev äldre, bytte han ut träpinnen mot en större och när han blev man, kunde han stoltsera med en stor

knapp, »tembeta» i underläppen (bild 51). Denna skulle vara av trä, i vilket turkos- eller crysolitbitar voro insatta med vax. Bland chané och de flesta chiriguano ha numera blott de gamla tembeta. Hos chiriguanohövdingen Maringay, som vördar gamla seder, där borras hål i underläppen på alla gossar. Maringay hör till de gamla, som säga föraktligt: Den »ava», den man, som ej bär tembeta, han ser ut som en »cuña», en kvinna. Att kalla män för kvinnor, det är att skymfa på chiriguanovis. Dessa, som äro »ava», säga om chané, som bruka ha små tembeta, »cuñareta», kvinnor.

Numera tillverkas de flesta tembeta av de vita i bergstrakterna av tenn och glasbitar. Bland dem, som tillverkat sådana, märkes italienaren Pablo Piotti. Hans verk ha till och med kommit över till europeiska muséer, utan att någonsin ha varit i en indianhaka. Fordom hade chiriguano även tembetas av genomskinligt harts P. Chomé: Lettres édifiantes. T. XXIV, sid. 317..

När chiriguano- eller chanégossen vill gifta sig, skickar han till flickans föräldrar allt möjligt jaktbyte. Vocapoy berättade mig att utanför deras hus, lägger han ved. Användes veden, betyder det samtycke. Finner han veden orörd, är han avvisad. Har han haft lycka med veden, anhåller han om flickan hos hennes moder. Denna svarar då, att hon icke kan veta, om han blir en bra man, som kan skaffa mat åt sin hustru. För att visa detta får han tjäna ungefär

ett år hos den blivande svärmodern. Äktenskapet är sålunda här ett slags köp.

På samma sätt som chané- och chiriguanomännen fria i våra dagar, friade de för två hundra år sedan.P. Chomé 1. c. sid. 319.

Natten före bröllopet sover gossen med sin flicka. Detta firas med dryckesfest utan andra ceremonier än mycket majsölsdrickning. De nygifta lyckönskas. I regel bo de unga fortfarande en tid kvar i svärmoderns hus.

Det synes mig som om äktenskapen i regel äro lyckliga. I chanéhövdingen Vocapoys by hade jag tillfälle att iakttaga flera nygifta par. Smekmånadens lycka syntes mig oförställd, och de unga hustrurna arbetade strävsamt för sina män. Hos indianerna som andra folk finnas dock kvinnor av olika karaktär. Där voro de, som hela dagen arbetade för sina hem och andra som syntes mig mera vara för att roa sig.

Syskongifte är förbjudet. Kusiner få däremot gifta sig (åtminstone hos chané). Detta är däremot, som nämnt, ej tillåtet hos choroti liksom ej heller hos mataco.

Bland chané och chiriguano finnas de, som ha flera hustrur. Detta gäller inte ungdomarna, utan de äldre, särskilt hövdingarna. Vocapoy har fyra hustrur, utplanterade i olika byar. Taco påstås ha sju, Maringay har två, som bo tillsammans. Gubben Mandepora (bild 62), lär också ha ett flertal. Dessa äldre, höga herrar övergiva ofta sina hustrur och skaffar sig nya, unga och vackra.

Utom i dessa fall synes skillnaden i ålder mellan makarna i regel ej vara mera än några få år.

Talar man med missionärerna om de sedliga förhållandena bland indianerna, särskilt chiriguano, måla de dem i svarta färger. De kristna indianernas sedliga vandel misstänker jag också vara ganska dålig, men i de dalar, där den vite mannen ej fördärvat indianerna, har jag aldrig sett att allmän kärlek skulle förekomma såsom hos choroti.

Typisk för gamla goda seder är Maringays by och där syntes råda en sedlig stränghet, som jag ej någonstädes sett maken till. I dessa rent hedniska byar hände det aldrig, att någon av expeditionens medlemmar blev bjuden en flicka, vilket däremot förekom på missionsstationerna.

Följande omdöme giver jesuiten Pater Ignace Chomé om chiriguano i ett brev av 1735 Chomé 1. c. sid. 318., från en tid då de ännu voro ganska oberörda av de vitas civilisation, ett omdöme, som jag här vill ordagrant återge.

»Ce qui m'a fort surpris, c'est que dans la licence où ils vivent, je n'ai jamais remarqué qu'il échappât à aucun homme la moindre action indécente à l'egard des femmes, & jamais je n'ai oui sortir de leur bouche aucune

parole tant soit peu déshonnête.»

Äktenskapen hos chiriguano skildrar likväl denne jesuitpater såsom mycket lösliga.

Med giftermålet börjar för dessa indianer livet på allvar. Det består av arbete och majsölsdrickning. Om arbetet har jag redan berättat något, här längre fram skall jag skildra deras dryckesfester.

Indianens och indianskans liv går fortare än de vitas. I regel är det mycket svårt att riktigt bedöma en indians ålder, då man icke har några bestämda tal att hålla sig till. Maringay berättade mig, att han var den äldsta av sin stam. Ingen jämnårig till honom levde mer. De vita sade, att Maringay var över hundra år. Detta är dock överdrivet. Såsom nygift, 16 à 20 års yngling, besökte Maringay presidenten Belzu i Sucre. Denne regerade mellan 1848 och 1855, varför den hundraåriga Maringay tydligen ej är mer än ungefär 80 år. En åttioårig indian är sålunda den äldsta av sin stam. Bland indianerna ser man nästan alltid att den, som har fullvuxna barnbarn, är mycket bräcklig och gammal och står på gravens rand. Indianer och indianskor utvecklas fort, men de åldras också fort. Vid c:a 50 år är

indianen en gubbe, vid 70 en s. k. hundraåring. Im Thurn Im Thurn 1. c. sid. 190. anser även, att indianerna ej bli gamla. Han tror, att de sällan bli mer än 40 à 50 år.

Maringays hår var lätt gråsprängt. Nästan vitgulhåriga indianer och indianskor finnas, men de äro sällsynta (bild 66). En skallig indian har jag aldrig sett. Såsom äldre bliva deras ansikten starkt fårade. Ej sällan bli de blinda på gamla dagar, däremot mindre ofta döva.

Hos choroti och ashluslay äro ibland de gamla riktigt avskyvärda att skåda, smutsiga, utmärglade och surögda bruka de vara. Så äro de ej hos chiriguano och chané. Dessa indianer förstå att åldras vackert, och även de gamla hålla sig rena och fina.

Blir chané- eller chiriguanoindianen svårt sjuk, tillkallas såsom hos andra indianer medicinmannen.

Chiriguano och chané skilja på två slag av medicinmän. som de kalla »ipáye» eller »ipáyepótchi». De förra äro goda och häva förhäxning, de senare kunna både häva förhäxning och förhäxa.

På skämt frågade jag en gång en chiriguano, om fader Bernardino i Ivu var »ipáye» eller »ipáyepótchi». Artigt nog svarade indianen »ipáye». Missionärens ställning bland indianerna är medicinmannens, han övertager dennes makt och inflytande.

I det föregående talade jag om, huru de vita i trakten av Ivu tillkallade en indiansk medicinman för att driva bort kopporna. Det händer också, att de tro, att de blivit förhäxade av indianerna. En nybyggare, Gutierrez, hade piskat en indian. Denne förhäxade honom så att han blev sjuk. Det lät som en grodas kväkande i hans mage.

Genom rökning söka medicinmännen reda på förhäxaren. Huru därvid tillgår, har jag ej sett. Förhäxaren dödas, om han eller hon blir upptäckt.Här nedan skall jag även tala om medicinmännens förbindelse med de stora andarna.

I medicinmannens uppträdande och metod synes icke råda någon olikhet hos choroti och ashluslay och hos chané och chiriguano. Det är samma utsugning av främmande genom förhäxning i kroppen inkomna föremål. Hos de senare äro medicinmännen mera hemlighetsfulla än hos de förra. Kanske har beröringen med de vita gjort, att de själva börja tvivla på sin konst.

En olikhet råder däremot i de vanliga läkemedlen. De förstnämnda indianstammarna hämta i regel sina läkemedel ur växtriket. Man kokar dekokter på vissa örter. Chané och chiriguano använda däremot utom vissa örter animala läkemedel. Sålunda använda chané vid Rio Itiyuro fett av häger för bölder, vildsvinsfett för feber, jaguarfett för benvärk och tucannäbb för kvinnoblödningar. Chané vid Rio Parapiti brukade fett av struts mot bröstvärk, av iguanaödla mot conjunctivitis, av höna mot allt, av majsöl mot förkylning. Fetten har jag uteslutande sett användas till utvärtes bruk.

Märklig är chanéindianen som aseptiker. Sålunda har jag flerfaldiga gånger sett dem sköta sår efter en högst

modern metod, nämligen med kokt vatten. Det är annat än, när de vita använda svinexkrement och färsk urin av människa med salt för samma ändamål. Orsaken till, att dessa indianer förstå sig på en så modern metod, är säkerligen deras stora renlighet. De äro vana att ständigt tvätta sig. Att de kommit på idén att koka vattnet, beror troligen därpå, att de velat döda makroskopiska djur i detsamma. Till att ombinda såren använda chané ibland friska blad.

Skulle, trots medicinmannens ansträngningar, förhäxningen ej kunna hävas och chané- eller chiriguanoindianen dör, så begraver man honom eller henne i ett stort lerkärl under hyddan. Innan den döende är riktigt död eller strax efter döden vikes denne ihop, så att knäna komma upp under hakan och armarna läggas i kors över bröstet. Vid RioParapiti har i många år levat en chanéindian, som en gång varit hopviken, men som räddades av en vit man, innan han blev nedstoppad i gravurnan. Den döde sättes påklädd i kärlet med en vattenkalebass i knäet. Vattnet skall den döde ha med sig, när han går omkring på bergen, sade chanéhövdingen Vocapoy åt mig. Kärlet nedgräves i hyddan, och över detsamma stjälpes ett annat kärl som lock.

Vid Tatarenda nära Yacuiba hörde jag, att man efter en begravning bränt ned hyddan. Detta är dock ej det vanliga. Däremot brukar man rymma ut hyddan en tid efter begravningen för att sedan åter flyttta dit. Så gjorde man t. ex. i en chanéby vid Rio Itiyuro, i vilken jag varit strax efter en begravning.

Det är de stora majsölskärlen, som användas till likkistor. Vid brist på lerkärl händer det även, att man begraver på annat sätt. I en chanéby, Copéri, vid Rio Parapiti begravde man sålunda, kort före jag kom dit, ett barn i en hud under hyddan.

På sina döda släktingars gravar framleva dessa indianer sitt liv, och ofta är det så fullt i hyddan, att efterbegravning i gamla krukor blir nödvändig.

»Den kristne släpar bort sina döda långt från hemmet. Vi indianer, som hysa större kärlek för dem, vi bevara dem i våra hem.» Det var ungefär, vad Vocapoy sade mig en gång, när vi talade om hans stams egendomliga begravningssätt.

Blir en chiriguano dödad av en jaguar, begraves han med huvudet nedåt, för att han ej skall gå igen såsom ett sådant djur. Denna föreställning om jaguaren, som varit människa, är särskilt utbredd bland quichua, där detta märkliga djur, som nämnt, kallas uturunco (jämför sid. 16). Tjuter räven om natten nära byn, kommer någon att dö.

När mannen dör, skall hustrun kortklippa håret. Har hon tyckt mycket om honom, gör hon det två gånger. Först när håret växt långt igen, gifter hon om sig. Dör hennes far eller mor, skär hon håret kort, dör hennes barn, broreller svåger, skär hon av det halvlångt. Med långt hår menas, att det rör vid axlarna. Min fråga, om även männen skära av håret vid sorg, möttes med skratt. De nöja sig med att nagga av något av det allra längsta. Männen få ej gifta om sig förrän ungefär ett år efter hustruns död.

När kvinnan har sorg, bär hon inga av sina prydnader. När jag var hos Maringay, hade hans sonhustru förlorat sitt lilla barn. Under det att de andra kvinnorna i byn buro talrika halsband, bar hon icke en enda prydnad. Hon deltog ej heller i några fester.

De indianer, som missionärerna kristna, tycka inte alltid om, att de måste begrava sina döda på kyrkogården. De vilja åtminstone gärna, att den döde skall få vatten med sig i graven.

Man lämnar icke så lätt gamla, nedärvda föreställningar för att byta ut dem mot nya.

XIII.

UR CHANÉ- OCH CHIRIGUANOINDIANERNAS LIV (forts.).

Fula ord, homosexualitet, självmord skamkänsla m. m.

I de vitas språk finnes som bekant ett antal ord, som äro förbjudna att användas i hyggligt sällskap. Vissa kroppsdelar kunna personer av samma kön blott nämna med latinska namn, under det att personer av olika kön i regel ej alls tala med varandra om dem. Ett ord kan anses fult, under det att ett annat ord på samma föremål kan användas när som helst. Orsaken varför ett ord är förbjudet, är säkerligen ofta svår att utröna.

K. v. d. SteinenK. v. d. Steinen: 1. c. sid. 65. och Koch-GrünbergKoch-Grünberg: 1. c. Band I. Sid. 133. ha framhållit, att bland indianerna vid Xingu och Rio Negro tala även kvinnorna alldeles öppet om könsdelarna såsom något alldeles naturligt. På samma sätt är det hos de indianer, som jag lärt känna. När jag frågade efter ord, som rörde de allra intimaste saker, så lämnade även kvinnorna, ja de unga flickorna, på det allra naturligaste sätt upplysning därom.

Det finnes likväl även här ord, som äro förbjudna. Sådana ord äro hos choroti »ametché», som är ett skymfordoch »ictivähi», som betyder homosexuellt könsumgänge och »huéle», som betyder onani och »tévi» hos chané och chiriguano, som ha samma betydelse som ictivähi. Det onaturliga i könslivet är även här så skamligt, att det ej är passande att tala därom.

Det finnes även indianer, som aldrig vilja tala om dylika ämnen. Så beskaffad var t. ex. chiriguano, som jag hade med mig under min första exkursion nedför Rio Parapiti. Han låtsade till och med, som om han aldrig hört talas om dylikt. När jag frågade honom, om homosexualiteten hos hans landsmän, så ställde han sig dum och sade ungefär: »Bruka de vita sådant?»

Bland indianerna finnes likväl även såsom hos oss dem, som äro alldeles särskilt roade av att draga mycket mustiga historier. Sådan var chanégubben Bóyra, han som hade öknamnet yúruhuasu, stormun. Ju värre saker han berättade, ju roligare hade gubben Bóyra. Ibland berättade han så, att till och med min vän Batirayu, som brukade tolka för mig, vad han sade, blev riktigt generad. Chiriguanogubben Yambási var en annan, som kunde berätta om alla möjliga svinerier.

Bóyra berättade om, huru rävguden, Aguaratunpa och iguanaödlan, Téyuhuasu stodo i ett homosexuellt förhållande till varandra. Bóyras berättelse var så utomordentligt realistisk, att jag omöjligt kan återge den här. Han berättade även om, huru räven gifte sig med en skogshöna Penelope. »Kése-Kése», som också var en man.

Aguara (räven) kom en gång till skogshönans hydda.

»Hur står det till broder?» sade räven.

»Bra, kom och sätt dig broder», sade skogshönan.

Räven satte sig. Skogshönan hade mycket jordråttor »augúyatúto» upphängda, som han dödat.

»Vill du äta jordråtta?» sade skogshönan.»Ja», sade räven och åt en. Han begärde sedan en till, en till o. s. v.

Till slut bad han att få taga hem två till sina barn. Skogshönan gav honom dem. Räven, som inte hade några barn, åt upp dem också.

»Har du kvinna?» sade räven.

»Nej, jag bor här med min syster», sade skogshönan.

Räven gick därefter sin väg. När han kommit till en växt »supua», hängde han upp sin penis och tog ned en frukt och satte den, där penis suttit. Supua ser nämligen ut som en vulva. Räven tog sedan ut tembetan och täppte till hålet. Han kom sedan till ett hus, där några kvinnor bodde.

»Vilja ni byta med mig tiru (kvinnodräkt), halsband och hårband mot en häst?» sade räven.

»Var har du din häst?» sade kvinnorna.

»Den skall jag komma med i morgon», sade räven. Han fick då tiru, halsband och hårband, vilket han allt satte på sig och begav sig en annan väg till skogshönans hus. När han kom dit, var ingen hemma. Han satte sig i

hängmattan. Efter en stund kom skogshönan hem.

»Varifrån kommer du?» sade skogshönan.

»Från min far», svarade räven. Räven kokade nu två jordråttor och åt upp dem. Sedan kokade han två till och åt upp dem. Sedan kokade han två till och åt upp dem.

På kvällen frågade räven skogshönans syster: »Var skall du ligga?» »Här», sade hon.

»Då lägger jag mig där bredvid dig», sade räven. Ett stycke därifrån lade sig skogshönan. När systern somnat, sträckte räven ut handen och tog i skogshönans hand. Denna kom nu och lade sig bredvid räven.

»Är du gift?» sade skogshönan.

»Nej, min mamma har inte velat gifta bort mig», svarade räven ... Utlämnat såsom över måttan realistiskt.Räven sov nu två nätter hos skogshönan och blev havande. Efter en tid födde räven.

En dag kommo där några fåglar förbi. »Giv mig båge och pil, skall jag skjuta», sade räven. »Inte kan du skjuta, som inte är man», sade skogshönan.

»Jag är man», sade räven och tog bågen och pilarna och gick sin väg. När han kom till »supua» tog han ned sin penis och satte den på sig igen.

Det har berättats mig om en chanéindian från Yacundai vid Rio Parapiti, som brukade driva omkring i främmande byar såsom snyltgäst. Till slut tröttnade indianerna på detta, och när han en gång var riktigt full, skändade några chiriguanoindianer i Caipipendidalen honom. Han begav sig efter denna skymf till nedre Rio Parapiti. När man där fick reda på, vad som hade hänt honom i Caipipendi, hängde han sig förtvivlad över skammen.

Märkligt nog anses det bland indianerna ej för någon skam att vara den aktiva i ett homosexuellt förhållande, däremot föraktas den passiva djupt. Han betraktas som kvinna. Detta är orsaken till att en del hänsynslösa vita straffa oförbätterliga indianer — med lavemang. En sådan kränkt indian försvinner för alltid. Det anses att han begår självmord. Medelst »tévi» straffar en chané sin hustru för otrohet och övergiver henne sedan. Chanépojkar har jag sett leka »tévi».

Enligt WestermärckWestermarck: Ursprung und Entwickelung der Moralbegriffe. Band II. Leipzig 1909. är homosexualiteten mycket utbredd bland Amerikas indianer. Uppfattningen, att det är skamligt, är visst inte alltid så utpräglad, som hos de här omtalta indianerna.

Onani har jag ej hört talas om hos chané och chiriguano. Det lär däremot bedrivas hos choroti av de män, som förbigås av kvinnorna vid dansen.

Perversiteter i förhållande mellan män och kvinnor,

vilket var vanligt i det gamla Peru, synes ej förekomma här. Primitiv däggdjursställning vid coitus lär vara vanlig hos chacostammarna.

Mataco gav mig en rot, som de använde som afrodisiacum.

Förhållandet mellan människor och djur är i indianernas sagor så intimt sammanflätat, att man icke alltid kan avgöra, när man menar det ena eller det andra. De sagor, som skildra kärleksförhållanden mellan människor och djur, äro inga skildringar av bestialitet, som synes vara okänt hos dessa indianer.

Skamkänslan är hos dessa folk ganska olika utvecklad. Den synes mig vara mycket beroende av klädedräkten. Inga av de indianer eller indianskor, jag här talat om, anse, såvida de ej äro alldeles fördärvade eller civiliserade, det opassande att visa överkroppen. Chiriguano- och chanékvinnorna äro mycket blygare än choroti och ashluslay för att visa könsdelarna. De senare ville likväl högst ogärna kläda av sig alldeles nakna för att fotograferas. De förra vågade jag ej ens föreslå något sådant.

När man satt vid elden i hyddan om kvällen och var bekant med familjen, syntes de likväl alla ganska ogenerade.

Choroti och ashluslaymännen äro mycket oblyga. Männen bland chiriguano och chané däremot mindre. Det är mycket vanligt att chiriguano- och chanékvinnorna kasta vatten stående, konverserande i ett sällskap, låtande urinen rinna nedför benen, vilket kan synas vara mindre snyggt. Männen gå däremot avsides för att uträtta detta behov.

Könsakten försiggår som nämnt hos ashluslay ofta i närvaro av åskådare. På chorotidanserna måste man i mörkret akta sig för att ej snava över de älskande paren. Något sådant ser man aldrig hos chiriguano eller chané. Då många ligga i samma hydda, ser man likväl även hos dem mycket, som alltid måste ses, när man har inneboendesystem. Det är inte minst därför, som könslivet icke ens för de små barnen har några hemligheter.Tydligt är, att samlivet med de vita ökar skamkänslan. Indianskorna bliva till och med generade för att visa brösten. Moralen minskas, samtidigt som skamkänslan tilltar.

Detta borde kanske alla de tänka på, som sy kläder åt små nakna hednabarn.

Många av mina läsare tycka kanske, att detta kapitel i min bok ej borde ha varit med. Det synes mig likväl riktigt att tala något om avvikelserna på det könsliga området. Det bidrager till förståelsen av de människor, som jag här skildrar. Naturligtvis har jag ej här kunnat tala om all den realism, som mången gång kommit fram under pratet vid lägerelden. När våra dagliga tidningar, vilka väl äro avsedda för allmänheten, tala om vad som helst, så behöver man ju ej i en reseskildring vara alltför pryd.

När det gäller den naturliga sidan av könslivet, tänka och se indianerna livet så olika mot vad vi i regel göra. Allt det fördärv, som finnes i det civiliserade samhället, möta vi ej hos dessa människor, men åtskilligt finnes redan där. Vad särskilt homosexualiteten beträffar, visar som bekant förhållandena hos naturfolken, att orsaken till detta onda ligger mycket djupare än i vår övercivilisation.

XIV.

UR CHANÉ- OCH CHIRIGUANOINDIANERNAS LIV (forts.).

Hövdingar och lagar.

Hövdingarna hos chané och chiriguano hava en helt annan ställning än hos ashluslay och choroti. De hava en betydande makt. Bland hövdingarna märkas de stora hövdingarna, som rå över flera byar och byhövdingarna, som blott rå över en by eller en del av en sådan. Av stora hövdingar, som jag känt, märkas gumman Vuáyruyi, vilken är hövding över chanébyarna vid Rio Itiyuro, Taruiri som rår över större delen av Caipipendidalen, Mandepora (bild 62), vilken fordom haft betydande makt i och omkring Machareti och Maringay i Iguembedalen.

Numera bära hövdingarna inga andra värdighetstecken än silverbeslagna käppar. Enligt Corrado buro de fordom en stor hårtofs på huvudet »yattira», samt gröna stenar, som hängde vid öronen. Vid festerna och danserna hade de rättighet till att bruka »yandugua», en stång prydd med ett väldigt knippe strutsfjädrar och »iguirape», en med egendomliga figurer snidad stav. Av dessa har jag blott lyckats förvärva yandugua. De övriga har jag ej ens sett.

Hövdingevärdigheten synes i regel vara ärftlig. Dock fordras duglighet och förmåga att lägga sina ord väl för att bli hövding.Vocapoy meddelade mig sitt stamträd, vilket jag här återger, då det är ganska lärorikt och jag vågar tro, att det kan intressera läsaren att studera ett indianskt stamträd.

Vocapoys stamträd.

Vi finna sålunda att den egentliga överhövdingen vid Rio Itiyuro är en kvinna. Jag har besökt gumman Vuáyruyi. Med stor värdighet tog hon emot mig, liggande i sin hängmatta. Då gumman är gammal och svag, är det Vocapoy, som regerar och söker, så gott han kan, skydda de sina mot de vita, som fullständigt lagt beslag på

deras land. Jag frågade Vocapoy, varför Vuáyruyi, som är en kvinna, blivit hövding. »Hennes fader Hinu Parawa lärde henne tala», sade Vocapoy. Det anses sålunda av dessa indianer högst viktigt att ha ordet i sin makt för att kunna regera. Dessa människor kunna skatta klokheten mer än styrkan. Ingen blir hövding, utan att vara en äldre man. Vuáyruyis man var ej hövding, utan blott »prinsen-gemålen». Byhövdingarna tillhöra också Hinu-Paravas släkt.

Taruiri är ej heller den riktiga överhövdingen utan representerar han en yngre släkting, som anses oduglig, på grund av att han ständigt är berusad. Taruiri härskar i Caipipendidalen, där hans område ännu är fritt, men väl snartkommer att inkräktas av de vita. I Ivu finnes en chiriguanohövding, som även är medicinman. Det är det enda exempel, som jag här känner på teokrati.

Hövdingefamiljerna bilda bland chiriguano och chané ett slags aristokrati. Flera gånger har jag hört indianer skryta över sina fina släktförbindelser. En chiriguano, vilken en längre tid åtföljde mig som tolk, var ytterst angelägen att pränta i mig, att han var släkt med de mest omtalade överhövdingarna.

Liksom författaren till denna bok brukar presenteras som son till Adolf Nordenskiöld, så brukade indianerna på liknande sätt föreställa sina »store mäns» söner.

Till och med litet fusk i anträdet har jag en gång kommit på. Det var en chané, som påstod sig härstamma direkt från den store Hinu Parava, vilket icke lär ha varit sant.

Vill man finna vackra saker från gamla tider hos dessa indianer, skall man främst söka hos hövdingefamiljerna. De bevara de gamla klenoderna.

Allt mer och mer börja de vita myndigheterna att utnämna hövdingar. Man kan sålunda i en trakt finna en hövding, som stödes av de vita och en legitim.

Hövdingarna ha stor makt och bli alltid, vad jag sett, åtlydda, detta i motsats till förhållandena hos choroti och ashluslay. De äga jorden (åtminstone i vissa trakter), men icke för egen räkning, utan åt stammen. Behöver man bärare i en chané- eller chiriguanoby, får man dem av hövdingarna och man ser ej indianerna vägra att utföra, vad hövdingen befaller.

På samma gång som hövdingen har stort inflytande, arbetar han på samma sätt som de övriga indianerna. Vocapoy t. ex. släpade själv hem den tunga veden till majsölskoket och hans hustru fick koka och sopa som de andra kvinnorna. Tack vare exemplet från de vita ha dock numera några av de mest civiliserade och rika indianerna såsom Taco tjänare ur sin egen stam, men detta är ej ursprungligt.Det är däremot, såsom jag på annat håll framhållit, ej ovanligt, att mataco-vejos och tapiete arbeta åt chiriguano och chané.

När vi i Vocapoys by kommo hem från jakten och delade med oss av vårt byte åt hövdingen, tog hans hustru emot allt. Därefter såg jag henne gå omkring i husen och bjuda grannarna på vad hon fått.

Man kan här icke tala om fattiga och rika i samtna by, om också en början finnes till ett adelsstånd. Fattiga eller rika byar finnas däremot. Enstaka jämförelsevis rika indianer finnas, men det är sådana som Taco, vilka leva såsom de vita.

Hövdingen är domare och var förr härförare.

Vocapoy sade mig, att dråp straffas så, att dråparen dömes att arbeta ända till ett halvt år åt den dödades familj. En tjuv får ända till femtio spöslag och skickas till en annan by, för att han ej skall bli dödad. Enligt Vocapoy är hövdingens förnämsta uppgift såsom domare att förhindra blodshämnd genom att sända bort förbrytare, så att de ej bliva mördade. Han påstod att fader-, moder- och barnamord voro okända i hans trakt.

Enligt Batirayu, vilkens uppgifter äro mera tillförlitliga än Vocapoys, sysselsatte sig överhövdingen bland chané vid Rio Parapiti icke med andra brott än mord, förförande av annans hustru och förhäxning. Mord med förgiftad chicha »bád-dyási» förekom förr bland chané. Mördarna och förhäxarna brändes. Den, som förförde en annans hustru, berövades alla sina ägodelar. För övrigt ordnades stöld, och andra brott genom duell. Om någon hade

stulit, så kallade den förorättade liksom även tjuven ihop sina släktingar och man stred på den öppna platsen i byn.

Allt mer och mer gripa de vitas myndigheter även in i indianernas rättsförhållanden.

I krig med andra stammar förde hövdingen befälet, liksom de gjort i de uppror indianerna företagit mot de vita.

Enligt Vocapoy äger hövdingen jorden åt stammen.Batirayu sade, att äganderätten till jorden ordnas så, att var och en odlar, där man finner för gott. Jord, som redan odlats, anses ha ägare, även då den i åratal legat i träde. Sålunda går även åker i träde i arv.

Arven inskränkas för övrigt betydligt därigenom, att de döda taga med sig en del av sina dyrbarheter i graven.

Liksom bland ashluslay och choroti är också äganderätten här väl utbildad och kvinnorna äga även, vad de bruka och tillverka. Liksom hos de nämnda stammarna är även här givmildheten mycket stor, om den också, tack vare »civilisationen» och missionen, är mindre utpräglad.

Chiriguanosamhället, vi känna ej det ursprungliga chanésamhället, har haft en mycket fastare organisation än samhället hos choroti och ashluslay. Chiriguano har varit ett erövrande folk, som troligen underkuvat chané och som modigt och med framgång kämpat mot inkas och som länge motstått de vitas invasion. Hade hövdingarna ej varit många utan en, hade säkert mångdubbelt flera vitas liv krävts för att erövra chiriguanolandet, än som nu behövts. Tyvärr ha under de vitas strider med indianerna, nästan alltid några hövdingar kämpat på fiendens sida mot sin egen stam. Under det sista upproret, som avgjordes genom striden vid Curuyuqui, hade de vita en hjälptrupp på ett par tusen indianer, tillsammans med vilka de bekämpade deras stamfränder.

Liksom allt annat i indianernas liv förändrar sig, när de vita erövrat deras land, så omvandlas också de sociala förhållandena. När Vocapoy, Maringay, Mandepora och några till ligga i lerkärlen under hyddorna, då är det slut, då ha dessa indianer inga andra lagar än de vitas, inga andra myndigheter än deras fogdar. Bland chané vid Rio Parapiti finnes som nämnt ingen överhövding mer. Batirayu har blivit erbjuden denna värdighet, men han vill ej vara de vitas dräng, därtill är han för stolt. »Det är icke som i gamla tider», sade Batirayu till denne underlige vite, som sökte indianernas vänskap och förståelse.

XV.

DRYCKESFESTERNA HOS CHANÉ OCH CHIRIGUANO.

Berättar en chané eller chiriguano en saga, börjar den ofta så här: »För länge sedan var en stor dryckesfest.» Berättar han någonting, som hänt, om en släktings sjukdom eller dylikt, säger han: »Det var före eller efter den festen.» Det är också vid dessa fester, som man ser och hör det mesta, som finns kvar av dessa indianers gamla kultur. Då komma de vackraste lerkärlen fram, då ser man dräkter från forna tider, då tagas stensmyckena fram ur skattkrukan.

En husmor här hemma är stolt, när hon kan bjuda sina gäster på vackert duktyg och vackert porslin. Så tänka också chané- och chiriguanokvinnorna. Vid festen vill varje kvinna att i hennes hus skall majsölet bäras fram i vackrare lerkärl än hos grannkvinnorna och serveras i kalebasser, som äro elegantare sirade, än någon annan har.

Därför tänka kvinnorna innan varje fest på att tillverka lerkärl och männen på att sira kalebasser. Det är också en märklig samling av lerkärl man ser i chané- och chiriguanobyarna. I synnerhet en del kvinnor förstå att måla dessa med utmärkt skicklighet och elegans. Man ser nästan aldrig tre krukor, som äro fullkomligt lika. Var och en söker att uppträda vid festen med något originellt, att måla något nytt och vackert. När det gäller den liniera ornamentiken, förstår man att variera de gamla ornamenten, menman förstår inte eller vill inte göra sig fri från dem och bryta nya banor. Indianskan är konservativ i sin konst, och det är blott, när hon tager sina motiv direkt

ur naturen och målar djur, som hon förmår att göra sig fri från förebilderna från mors och mormors dagar. Det är långt ifrån alla kvinnor i byarna, som äro konstnärinnor. Där finnas de, som naturen givit konstens gåva jämte riktiga klåpare. Vem kan måla lerkärl såsom chiriguanohövdingen Maringays ena hustru? De äro vida berömda i dalarna och alla försöka att byta sig till hennes verk. Inte minst jag har beundrat hennes säkra, smakfulla konst. Chanéhövdingen Vocapoys hustru (bild 67) är ej heller någon klåpare.

Där indianerna äro rika, d. v. s. ha stora majsskördar, är keramiken vacker. Där man är fattig och kampen för tillvaron är hård, har man icke mycken tid över till konstnärligt arbete. Det måste vara glädje och fest, för att konsten skall trivas i indianhemmet.

Den yngre generationen, fruktar jag, kommer att föredraga tyskt porslin och emaljerade kärl och så kommer även chiriguano- och chanékonsten att höra till det myckna vackra och fina, som försvinner för den vite mannens brutala civilisation. I många byar måste man redan leta bland skräpet i hyddhörnen för att finna kärl, som äro målade med säker hand och med naturlig smak. Det värsta är dock, när de vita börja tycka om indianernas lerkärl. Då blir det masstillverkning. Åt de vita duger vad som helst, åt dem behöver det varken vara vackert eller välgjort. De önska icke det smakfulla och enkla, utan det granna och besynnerliga, »curiosidades», såsom kreolen säger. Det är detta besynnerliga, som våra museer måste akta sig för, då det ger en oriktig föreställning om det rent indianska.

Det är kvinnorna, som brygga ölet till festen. Detta skall vara av majs (helst gul eller vit sådan) och det är blott hos de fattiga chané vid Rio Parapiti, som man ofta får nöja sig med sötpotatisöl. Finnes algarobo, bryggesäven öl av denna frukt. »Det är gott och rusar så behagligt», säger indianen.

När majsskörden är rik, då är det glädje i byarna, då finns det mat och dryck i hemmen. När majsskörden slår fel, då är det ingen glädje, utan magarna äro tomma och festplatsen är tyst. När ladorna äro fulla av majs, är indianen stolt och övermodig och struntar i de vita och i förtryck och sorger. När ladan är tom, då är han undergiven och dyster.

Sedan majsen burits av kvinnorna från ladorna och männen knogat hem ved och kvinnorna vatten, börjar brygden. Först males majsen i stora mortlar. Natt och dag hör man, huru de flitiga kvinnorna stöta i dem. Den stötta majsen sållas och blandas sedan med vatten i väldiga lerkärl, där den får koka. Därefter tages en del ut och tuggas och blandas väl med spott. Detta hälles sedan till det övriga, som sedan det silats får jäsa i stora öppna kärl vid svag värme. Med stora spadar av trä eller med skaftade skulderblad rör man om i grytorna. Det är varje kvinnas stolthet att brygga gott öl, »cangui», och att brygga mycket. De äro också rastlöst flitiga. Hela dagen ser man dem arbeta, och även på natten syssla de med sina kok och sin malning. Ingen familj får undandraga sig att bereda cangui.

Det synes eder kanske snuskigt det där med spotten. I början tyckte jag det också, men snart blev jag så förhärdad, att jag tyckte mer om cangui berett på indianvis med spottjäst, än mera civiliserat tillagad sådan, såsom de vita bruka.

Kännare, inte blott indianer, lära vara av samma åsikt som jag. Viktigt är dock att cangui serveras kallt, ljumt är det äckligt. Det är, om det stått länge, något rusande, dock ej såsom algaroboöl.

Det går helt ceremoniöst till vid canguidrickningen. Främst sitta männen på bänkar och pallar (bild 55) och bakom dem kvinnorna på marken. De äldre damerna få de bästaplatserna. Värdinnan bär fram cangui i sina finaste lerkärl »yambuy» och ställer dem framför gästerna (bild 50). Den som får ett kärl med cangui framför sig, måste servera. Detta gäller även hövdingarna. Till och med jag har serverat på indianbjudningar. Det är ej ovanligt att männen servera kvinnorna och tvärtom. Man fyller upp cangui i sirade kalebasser, som man i tur och ordning bjuder omkring. Var och en är skyldig att dricka i botten. Den, som vägrar, är oartig och obildad. Det är ej passande att servera sig själv. Vill man vara artig mot den, som serverar, dricker man först ur sin skål, fyller den sedan själv och bjuder den serverande. Dricker man allt, man blir bjuden på, då blir man indianernas vän. Vägrar man, fatta indianerna misstroende till en. En gammal chanégubbe sade också en gång till mig: »Du är en

hygglig kristen, redan på morgonen dricker du majsöl med oss.» När Moberg kom hem från jakten, lastad med byte, då trängdes de unga och vackra kvinnorna omkring den lyckliga jägaren för att lyckönska honom med en kalebass majsöl. Vad var skogens besvärligheter mot drickandets, ty den kvinna, vars skål han lämnat orörd, den glömde icke oförrätten. Det kan även här vara farligt att dricka cangui, om man har fiender, ty vem vet, om icke någon blandat i ölet av ens egna exkrement eller hår, så att man blir förhäxad och dör. Sådant händer i dessa byar.

Vid festerna komma ofta drag av indianhumorn fram. Ett skämt är t. ex. att låtsas bjuda omkring cangui i en upp- och nedvänd kalebass, ett annat är, att bedja någon spela flöjt på ett missbildat rör.

Numera användas blott dansmasker av chiriguano och chané under karnevalen, de kristnas stora fyllerifest. De, jag sett, äro skurna av flaskträdet och ha form av människoansikten.

Mycket olika åsikter råder bland indianerna, huruvida maskerna här äro ursprungligt indianska eller ej. Vocapoy sade, att idén till dem ursprungligen kommit från de vita.Batirayu påstod sig däremot som gosse vid Rio Parapiti hos chané ha sett masker olika de nuvarande, som brukades vid flera större fester. Han ansåg att maskerna varit använda av chané, innan de vita kommo in i landet. Man hade då även skallror av frukter omkring benen och fjäderprydnader av papegojfjädrar på huvudet.

Chiriguano och chané förstöra alltid maskerna efter karnevalen. Endera brännas de eller kastas de i floden. Chané kalla maskerna »añañya».

Märkligt är, huru stor roll karnevalen numera spelar som fest bland indianerna. Detta beror säkert därpå, att då sprids genom de vita massor av brännvin och i regel få de indianer, som arbeta åt dem, några dagars ledighet.

Till festerna komma ofta gäster vida ifrån. Där uppträda alla i sina finaste kläder och smycken, nymålade och fint kammade. Det mesta av det gamla i dräkt och smycken har dock redan försvunnit. Kvinnor i hemvävda dräkter med halsband av crysolit och turkos ser man dock ännu. Silverdiademet och silvernålarna, som höra till festdräkten, har jag dock aldrig sett i bruk. Männens blå dräkter med bröstsmycke av silver ser man mången gång gömda i hyddorna hos de gamla, men till festerna användas de ej. Hos chané i Itiyurodalen har jag sett indianerna dansa vid en canguifest. Omkring en »yambuy» med cangui stodo några av de gamla männen två och två sjungande en entonig sång, trampande takten med fötterna. Kvinnorna gingo långsamt i takt till sången ett kvarts varv utanför männens krets av och an.

Hos chané och chiriguano tränger den vite mannens dräkt ut allt gammalt och vackert, och av mina många gamla hövdingevänner bland dessa indianer är det blott Maringay, som ännu föraktar de vitas lump.

Brännvinet tränger allt mera in hos dessa indianer och de ceremoniösa, godmodiga majsölsfesterna förvandlas till råa fyllor.Jag glömmer aldrig en natt i Vocapoys by. Männen hade gått till de kristna för att dricka brännvin. När de kommo tillbaka, föllo hårda ord och knivarna kommo fram. Brännvinet hade krävt blodsoffer, om inte de modiga kvinnorna med bränder från majsölskoket kastat sig mellan de stridande männen, för att, sedan de skiljt dem åt, föra bort dem under lugnande smekningar.

XVI.

UR CHANÉ- OCH CHIRIGUANOINDIANERNAS LIV (forts.).

Konst och industri.

Chiriguano och chané äro stammar, vilkas konstindustri står ganska högt. Besöker man en av de vita nybyggarnas hyddor i dessa trakter, skall man icke finna mycket alster av inhemsk industri, icke mycket av egen kultur. Jag vet rakt ingenting, som dessa människor kunna, som kan tävla med indianernas keramik och

vävnadsteknik. Säkert är, att ju mera indianerna »civiliseras», ju mindre förmå de konstindustriellt. Av de vita lära de icke mycket annat än att tillverka brännvin och att supa upp detsamma. Den indianska konstindustrien här försvinner så småningom, ju mera indianerna komma i beröring med de vita, den ombildas däremot ej mycket. Den förblir till stor del rent indiansk ända till sin slutliga undergång. En industri är dock numera i händerna på de vita, det är metallindustrien. De silversmycken t. ex., chiriguano och chané använda, tillverkas av smeder i byarna i bergstrakterna. Den halvvita eller quichuaindianska befolkning, vi finna i fjällen väster om chiriguano- och chanéindianernas land, är ganska konstskicklig. Särskilt står där vävnadstekniken högt. Från väster hava chiriguano och chané säkerligen lärt sig åtskilligt.

Sålunda finna vi den för chiriguano karakteristiskaserérevisselpipan i samlingar från Perus kustSerére förekomma fortfarande hos lengua, ashluslay, chiriguano, chané, churápa och yuracare. ; nålen att fästa kvinnodräkten med är till formen typiskt peruansk, likaså hårutdragaren av silver, av vilken jag dock ej har något exemplar. Mannens festdräkt synes mig också ha peruanskt snitt. Möjligt är dock, att inflytandet från Peru först efter spanjorernas erövring av högslätten gjort sig gällande bland chiriguano.

BomanBoman: Antiquités de la Région Andine. Tome 1—2. Paris 1908. har visat att chiriguano eller rätta guárani-stammen, till vilken dessa indianer höra, förr utbrett sig mycket längre mot söder än nu. Han har där funnit de för dem så karakteristiska gravurnorna.

Chanéindianernas materiella kultur i Itiyurodalen skiljer sig icke mycket från chiriguano kultur i allmänhet. De chané, som bo mera askiljda vid Rio Parapiti, ha däremot en fullt självständig keramik, som vi ej återfinna hos chiriguano. Jämföra vi för övrigt industrialstren hos chané och chiriguano, finna vi icke större olikheter, än vi finna i de olika chiriguanobyarna.

Gör man en samling lerkärl t. ex. i Iguembedalen och en annan i Caipipendidalen, vilka bägge dalar bebos av chiriguano, kan man inte undgå att finna, att ehuru keramiken är till ornamentik och form starkt besläktad, den även lokalt varierar. Om den individuella variationen har jag redan talat (sid. 172).

Av de olika industrierna står hos chiriguano och chané särskilt keramiken högt (se bilderna). De äro även skickliga vävare och sirare av kalebasser. Korgtillverkning förekommer, men mest i norra delen av deras område. Fjäderarbeten tillverkas icke numera. Av caraguatábast tillverkas blott rep och fisknät och vid Rio Parapiti hängmattor och bärnät. De för chacostammarna så karakteristiska väskorna av detta material tillverka aldrig chiriguano eller

chané, men förvärva dem däremot ibland genom handeln stammarna emellan.

Hos chané vid Rio Itiyuro har jag följt kruktillverkningen. Leran males och blandas med sönderstött, bränt krukgods, för att kärlen ej skola gå sönder i bränningen. Lerkärlen byggas upp på vanligt indiansätt av rullar. Till att släta dem användes ett musselskal eller en majskolv utan frön, samt en smal bambupinne. Majskolven ger parallella, fina riporAv liknande ripor på lerkärl, som man finner vid arkeologiska grävningar, kan man se, att de, som tillverkat lerkärlen, haft majs. Detta har jag observerat t. ex. på lerkärl från Quatro Ojos i Quebrada del Toro i norra Argentina. . Bambupinnen användes även vid tillverkningen att mäta med för att få riktiga proportioner. Därefter torkas kärlen en dag i skuggan, innan de brännas. I regel har man blott ett eller par kärl samtidigt under arbete.

De grövre kärlen liksom alla kokkärl ornamenteras blott med fingerintryck och pålagda lerslingor. De finare kärlen målar man (bild 67).

Med en pensel av agutihårDasyprocta. målas ornamenten i vitt, rött, mörkbrunt och svart. Den vita färgen är en jordart (kaolin), de övriga beredes av skiffer och sandsten. Man målar på fri hand och ornamenten komponeras ur minnet och ej efter modell. Ved, majskolvar och koexkrement samlas omkring kärlet. Bränslet antändes och det får brinna med kraftig eld ungefär en kvarts timme eller något längre, om lerkärlet är stort.

Såvida kärlet är målat, fernissas det med kåda, »taraviruti», som samlas från en mimosacé och med kåda av palo santo. Det förra ger en gul glans, det senare ser ut som grönsvart glasyr.

När man tillverkar en gryta, döper man den, innan den hunnit kallna, for att vattnet i den skall koka fort.

I Maringays by målade man en del kärl med enblandning av urucu eller annan färg och ett växtfett. Hur detta senare beredes, har jag ej varit i tillfälle att se.

Chiriguano- och chanékvinnorna äro skickliga väverskor. Materialet i de indianska vävnaderna är i regel bomull samt någon gång även fårull.

Då massor av tyger införas till indianerna genom de vita, försvinna allt mer och mer de inhemska vävnaderna. Hos chané i Itiyurodalen såg jag sålunda inga vävstolar och voro inhemska vävnader mycket sällsynta.

I regel äro alla vävnader från dessa indianer utan ornament, eller ha de högst enkla sådana. Flickorna i missionerna läras av munkarna att brodera allehanda blommor, såsom rosor, violer o. d. Detta göra de utmärkt väl. Karakteristiskt nog fortsätta indianskorna, sedan de lämnat syskolan aldrig med dessa ornament. Riktigare vore, om missionärerna förstodo att lära indianbarnen ornament, som ansluta sig till deras fantasiliv. De skulle då få se, att resultatet av deras arbete bleve ett helt annat.

Några chanékvinnor hade för ett par generationer sedan lärt sig väva en del ornament av en quichuakvinna, och fortfarande ser man dessa på åtskilliga chanévävnader. De voro stiliserade djur och människor. Växtornamentiken gör föga intryck på indianskorna. Djur- och människofigurerna tilltala deras fantasi och de lära dem vidare till sina barn.

Chiriguano- och chanémännen äro skickliga att sira kalebasser. De snida även vackra visselpipor. De förstå att garva läder, vilket de troligen lärt av de vita.

Av plastiska framställningar av djur och människofigurer ser man ej mycket hos dessa indianer. Lerkärlen ha någon gång djurform. Chanékvinnorna vid Rio Parapiti formade klumpiga, små dockor av vax åt barnen. På några av lerkärlen äro djurfigurer målade. Ett kärl från Rio Itiyuro har jag bytt mig till, som är prytt med trädfigurer. Någon gång ser man lerkärl i form av frukter.

Teckningar föreställande människor och djur har jagsett på väggarna i några chanéhyddor och på ett par chiriguanokalebasser från Caipipendidalen.

Av korgarbetena äro sållen så omtyckta av de vita, att de spridas genom handeln långt utom chiriguano- och chanéområdet. För övrigt tillverka chané och chiriguano ej mycket korgar. Massor av korgarbeten hos indianerna finna vi först, där de parbladiga palmerna börja, och detta är vid S:a Cruz de la Sierra.

När vi göra en samling från chiriguano och chané, få vi inte glömma, att de, tack vare handeln stammarna emellan, få mycket saker från mataco, toba, choroti och tapiete; i annat fall få vi en fullständigt oriktig uppfattning av den stora skillnaden mellan de här nämnda chacostammarnas och chiriguano och chané, materiella kultur.

Vi böra bl. a. erinra oss följande, när vi jämföra chiriguano och chané materiella kultur med choroti och ashluslay, som vi även här beskrivit. Chiriguano och chané göra korgarbeten — choroti och ashluslay aldrig. De förra förstå att måla lerkärlen före bränningen — vilket är obekant för de senare. Chiriguano och chané tillverka aldrig väskor av caraguatá o. s. v. Jämföra vi för övrigt samtliga arbetsalster från chané och chiriguano med dem från ashluslay och choroti, skola vi finna, att det allra mesta är fullständigt olika. Vissa saker såsom serére- och huiramimbivisselpiporna (bild 27) ha chacoindianerna sannolikt lärt sig att tillverka av chiriguano, men detta är jämförelsevis obetydligt.

Vi se här, huru tvenne kulturer existera, hundratals år helt nära varandra, utan att utjämnas.

Följer man Rio Pilcomayo nedför fjällen, möta vi först quichuakulturen, så kommer chiriguano och chané och så den chaquensiska kulturen, som ganska likartad omfattar mataco, toba, choroti, ashluslay samt lengua m. fl. stammar i Chaco Paraguay. Dessa tre kulturer äro fullständigt olika.

XVII.

UR CHANÉ- OCH CHIRIGUANOINDIANERNAS LIV (forts.).

Saga och religion.

Det var en gång en gammal indiangubbe, som om kvällarna brukade sitta vid elden i hyddan och berätta om gamla dagar, om djur, människor och gudar. Lyssnande samlade sig ungdomen omkring honom. Gubben berättade och berättade. Med mun, ögon, händer och fötter berättade han.

En efter annan av de unga lämnade likväl snart lyssnarekretsen och gick att sova. Till slut satt gubben ensam kvar vid den slocknande elden och berättade för sig själv om rävgudens och bältagudens äventyr.

Denne gubbe står för mig som representanten för gamla traditioner, för en kultur, som försvinner. De unga höra på en stund. Snart tröttna de. De ha nya intressen. De ha börjat dansa med i den stora dans, som kallas den kristna civilisationen, där det mest dansas kring guldkalven.

Jag har också suttit som lyssnare och låtit tolka för mig sagorna. Det är inte utan, att gubbarna tyckt om mig, för att jag har visat så stort intresse för deras gamla minnen. När jag nu återger dem, hoppas jag, att läsaren har överseende både med mig och mina gamla vänner, med mig, därför att jag inte kan berätta dem lika bra som gubbarnaoch med gubbarna, därför att de tycka om allt, som är litet frivolt.

Sagorna giva oss en inblick i indianernas föreställningar om livet efter detta och om gudarna. Dels genom dem, dels genom de förklaringar, som indianerna givit mig, kunna vi förstå deras religion. Vi få där höra talas om världsundergången och eldprovet, om besök i dödsriket och framför allt om gudarnas äventyr, om huru de lurade varandra och människorna, om deras strider och laster.

Mycket litet av morallära finnes i dessa sagor. De, som där handla, äro ofta »tunpa», d. v. s. de besitta krafter, som äro övermänskliga, det är allt.

Tack vare beröringen med de vita äro sagorna icke fria från främmande element. Det mesta är dock rent indianskt.

1. *Världsundergången och eldprovet.*

Berättad av chanéindianen Batirayu från Rio Parapiti.

Det var en gång i gamla dagar en mycket fattig man, som drev omkring i skogarna och som icke hade någon bostad. När han kom till byarna, körde man bort honom och hetsade hundarna på honom. När mannen såg, att man icke ville tillåta honom att bo i någon by, gjorde han sig en hydda, »tocay»Tocay är en hydda, i vilken jägaren ligger gömd för att därifrån med snara eller pil fånga fåglar.. Där kommo allehanda vackra fåglar till hyddan och de flesta blevo snart så tama, att han kunde fånga dem. Mannen tänkte: »Går jag med dessa granna fåglar till en by, tager man kanske emot mig.» Han tog så fåglarna med sig och gick till byarna. Alla tyckte att fåglarna voro vackra, men ingenstädes ville de låta honom stanna. Mannen gick tillbaka till sin hydda. En dag kom AñatunpaStor ande (se sid. 189). till honom i skepnad av en vacker fågel.

Vad är det för en märkvärdig fågel, tänkte mannen. Añatunpa sade, att han kommit för att hjälpa honom och så gav han honom ett par vingar.

»När du kommer in i byn, skall du röra på vingarna och då kommer det att åska», sade Añatunpa. »Vilja de ändå inte låta dig stanna, skall du lyfta upp vingarna.»

Mannen gick till en by, där det var stort dryckeslag. Man ville icke taga emot honom. Han rörde på vingarna och det åskade. Man trodde, att det var medicinmännen, som åskade, varför man ej brydde sig om honom. Åter rörde han på vingarna och det åskade. Man trodde fortfarande, att det var medicinmännen, som åskade, varför man ej

brydde sig om honom. Till slut, när han såg, att man ej ville låta honom stanna, utan körde bort honom, lyfte han upp vingarna, som han haft gömda. Då kom en storm, som förde bort alla utom två gossar och en flicka.

Dessa, som nu voro ensamma, skulle koka mat, men de hade ingen eld. De hade pumpa och majs, men kunde inte rosta den. Då kom en gammal gubbe, solen, till dem med en brand. Han rostade en pumpa och åt, men när han gick, tog han åter elden med sig. Han ville ej giva dem därav. Nästan gång gubben kom tillbaka, beslöto de att stjäla eld av honom. Då han rostade en pumpa vid den medförda branden, slog en av gossarna till denna med en påk, så att glöden stänkte omkring. Gubben samlade hastigt ihop dessa. Ett helt litet glöd funno de likväl under en pumphalva, som legat på marken. De gjorde upp eld. Huapi (vävarefågel?) sade till dem, att de skulle bevara elden väl, så att den aldrig gick ut. Han sade dem också att om elden slocknade, skulle de riva eld med »tatay»Elddon av träpinnar..

Den yngsta brodern tog nu sin syster till kvinna. Den äldre hade ingen kvinna. De lade en pumpa i en litenhängmatta och vaggade den. Pumpan växte till en flicka, som fort växte till kvinna. Denna tog den äldre brodern till kvinna. Från dessa tvenne par härstamma alla chané.

2. *Världsundergången och eldprovet.*

Berättad av chanéhövdingen Vocapoy.

En yngling hade begivit sig ut i skogen och hade i en göl fått se bilden av en vacker flicka, som han följde. Han stannade hos henne en lång tid, en månad, och hans mamma började redan tro, att han var död och skar av sig håret. Hon trodde, att han blivit ormbiten eller något dylikt. En dag kom dock sonen hem och berättade, att han funnit en vacker kvinna, som han gift sig med. Modern sade då åt honom att hämta henne och bryggde en massa majsöl, för att ställa till en stor välkomstfest.

Ynglingen kom hem med sin flicka och hon var vacker och väl klädd. Under festen förvandlades hon och blev mycket ful. Detta anmärkte hennes svägerska och hon blev ond och lämnade dem och gick tillbaka, därifrån hon kommit, samt lovade att hämnas. Hon sade dock, att man först skulle sätta en gosse och en flicka i ett stort lerkärl. En bror och en syster sattes i ett lerkärl tillsammans med frön av majs, pumpa och bönor, varefter krukan täcktes väl till. När detta skett, började det regna alldeles förfärligt och hus och allt täcktes av vatten. Krukan flöt dock upp. Alla människor och djur dränktes i det stigande vattnet. Länge flöt lerkärlet omkring och gossen och flickan började redan bli stora. Vattnet sjönk sedan, men när de skulle stiga ut, var marken likväl träskig och de fingo vänta tills det torkade upp.

När de kommo ut ur lerkärlet, sådde de majs, pumpa och bönor av de frön, de hade haft med sig. Dessa mognade på en halv månad. De hade ingen eld. På avstånd sågo derök. Det var »Tosté»En annan chané berättade mig, att det var från den svarta gamen, som grodan stal elden., en vadare, som skriker på flodstränderna, som hade eld. När de närmade sig röken, försvann den likväl längre bort.

Grodan lovade, att han skulle röva eld åt dem. Han hoppade till Tostés lägereld och satte sig där, skakande av köld för att värma sig. Då och då krafsade han glöden närmare liksom för att värma sig bättre, och när ingen såg det, stoppade han en liten brand i munnen och hoppade därifrån.

Kommen till gossen och flickan gjorde han upp eld och sedan dess ha chanéindianerna eld. Systern och brodern, som nu blivit stora, gifte sig med varandra och hon blev havande. De byggde en hydda. Flickan fick barn. När dessa barn blevo stora, gifte de sig med varandra. Från deras barn härstamma alla chané. Från den äldsta gossens barn härstamma hövdingarna.

Det kan ju synas egendomligt, att jag funnit tvenne alldeles olika sagor, som behandla samma ämne hos samma folk. Detta förklaras därigenom att chané är en sprängd stam, som ej mer har en egen, självständig kultur.

Den förstnämnda versionen är sannolikt deras egen, under det att de lånat den andra från chiriguano. Domenico del CampanaDomenico del Campana: 1. sid. 22. omtalar, att dessa sistnämnda ha en flodsaga, i vilken två barn på liknande sätt räddades i ett lerkärl.

Choroti och mataco berätta om, att världen gått under genom eld, chané vid Rio Parapiti genom storm och chiriguano och chané vid Rio Itiyuro genom vatten.

De förstnämnda leva också i trakter, där stora pampasbränder äro vanliga, vid Rio Parapiti blåser ofta svåra stormar och chiriguano ha troligen kommit från trakter, där stora översvämningar äro vanliga.

Att dessa världsundergångssagor intimt höra ihop mednaturen i det land, där de uppstått, är såsom EhrenreichEhrenreich: 1. c. sid. 30—31., Im ThurnIm Thurn: Among the Indians of Guiana. London 1883. 1. c. sid. 375. m. fl. framhållit säkert. Ehrenreich säger, att en sådan antropomorf uppfattning av solen som här i den första sagan är sällsynt i Sydamerika.

Om besök i Aguararenta (rävarnas by).

Batirayu berättade mig följande, om vad chanéindianerna vid Rio Parapiti tro om livet efter detta och dödsriket. Aguararenta (aguara = räv, tenta = by) är den by, där de döda, aña, bo. Den ligger i öster. Om nätterna äro de döda där i människoskepnad, om dagarna gå de omkring som rävar, råttor och andra djur eller gå de in i en trädstam. Varje natt är det stort dryckeslag i Aguararenta. Alla chané, barn, kvinnor och män komma dit. Även förhäxare (ipáyepótchi) och mördare komma till nämnda by. Ingen straffas i chanés dödsrike.

Även levande hava besökt Aguararenta och berättat om, vad de där sett. Ett par sådana berättelser skall jag här återgiva. De giva oss en god inblick i indianernas föreställningar om livet efter detta.

Flickan, som följde sin man till Aguararenta.

Berättad av en chanéindian i Aguarati (vit räv) vid Rio Parapiti.

En flicka skulle gifta sig med en man, men han dog. Hon hade tyckt mycket om honom. På morgonen, dagen efter sedan han dött, medan det ännu var mörkt, stod hon och stötte i morteln utanför föräldrarnas hus. Då kom någon och tog i mortelstöten.

»Vem är det?» frågade hon.»Det är jag», sade han. Det var hennes döda man. »Vill du följa mig?»

»Ja», sade hon, då hon tyckte mycket om honom.

Han begav sig nu iväg åt det håll, där solen går upp. Hans ansiktte var övertäckt, för att hon ej skulle se det. Hon följde efter. De gingo genom skogen, de gingo över pampas och åter genom skogen. På dagen sov han och på natten var han vaken.

När fadern saknade sin dotter, gick han för att söka upp henne. Han följde hennes spår. Framför dessa gick ett rävspår. »Aña ha tagit min dotter», sade fadern. Till slut fann han henne död vid vägen. Han gjorde henne dock levande igen och förde henne med sig hem. När de gingo över pampas, sågo de en räv stryka omkring. Följande dag dog hon. Fadern grät. Då kom den vite kondoren, »Ururuti», och sade att han inte skulle jämra sig. Ururuti tog honom på ryggen och flög med honom till Aguararenta.

I Aguararenta sov man på dagarna och var vaken på nätterna. När fadern kom dit, drack man majsöl. Ururuti förde honom till hans svärsons hus. Han tilltalade sin dotter, men hon svarade honom ej. Hon såg ej ut som människorna. Åter tilltalade han henne, men han fick intet svar. Han gick då till Ururuti, som förde honom hem. Varken han eller hans hustru begräto den döda dottern.

Följande dag dog fadern.

Version 2. Berättad av Batirayu. Det var en kvinna, vars man hade dött. På natten kom han till henne i skepnad av en man och sov med henne. Han bad henne följa med sig till sin by, Aguararenta. Hon följde honom. När de kommo nära byn, hörde hon sång och dans. Hon gick med sin man till torget, där det var stort dryckeslag. Hon såg där många döda, som hon kände. De döda voro dock rädda för henne och höllo sig på avstånd. Hon stannade kvar tills det blev morgon. Då försvunno alla hyddorna, och hon befann sig på en slätt full av rävspår. Hennes manförvandlades till en råtta (angúya). Hon stannade kvar hela dagen sittande på stammen av en algarobo. När det blev mörkt, kommo åter människorna och där blev åter stort dryckeslag. På morgonen sade de döda:

»chéahata húirasécuera (jag går som trädstam), chéahata augúyara (jag går som råtta), chéahata kárakárara (jag går som gam), chéahata águarára (jag går som räv), chéahata ándirára» (jag går som läderlapp) o. s. v. Hon återvände hem. Hennes man sade, att han skulle komma för att hämta henne. Efter tre dagar var hon död. Hon hade följt sin man till Aguararenta.

Chiriguanohövdingen Maringay berättade mig om en man, som somnat vid vägen. På natten kom hans döda hustru till honom och han sov med henne. När han vaknade, var hon försvunnen. Vad han i sömnen upplevat, tänkte han sig, såsom något verkligen passerat.

Hos chané och chiriguano är tron på livet efter detta liksom hos andra indianer grundad på drömmar. De träffa i drömmen en död, de besöka i drömmen dödsriket. Det är likväl oriktigt att säga, att indianen tror på ett liv efter detta. Han *vet* att ett sådant finnes, ty levande ha sett de döda, ha älskat med dem, ha druckit majsöl med dem, ha sett dem förvandlas till rävar, råttor, trädstammar o. d.

Gudasagor och djursagor.

»De döda äro aña», sade Batirayu. Bland dessa finnas flera, som äro Tunpa (vilket bäst översätttes med stora), som besitta övermänskliga krafter.

Störst bland Añatunpa är Yamándutunpa. Andra av de stora äro Mariutunpa och Tipaytunpa. Chiquéritunpa, som uppträder i ett par av de här återgivna sagorna, är den, som åstadkommer åskan. Chicundápa tjuter om nätterna, när det skall bli krig. Dessa Añatunpas gripa in imänniskornas liv, särskilt ha trollkarlarna förbindelse med dem. Batirayu berättade sålunda att till Tsuhuandico, en stor trollkarl, som nu är död, kommo Añatunpas om natten och drucko majsöl med honom. De sade honom, när det skulle regna, när någon skulle bli sjuk, om det blev missväxt o. s. v. Batirayu berättade även, att Angúya, en släkting till Aringui, den siste store hövdingen, brukade bjuda Añatunpas på tobak, när de voro hos Tsuhuandico. Añatunpas drucko blott helt litet majsöl. När de kommo, såg man dem ej, men det hördes liksom klirrandet av sporrar.

Dessa trollkarlar hava en oerhörd makt, de kunna förhäxa, ty sjukdom och död har sin grund i förhäxning. Bland chané är Tambápui den störste trollkarlen. Han är sonson till Tsuhuandico och son av Yapandáy, som även var en stor »ipáye».

I sagorna uppträda aldrig Yamándutunpa, Mariutunpa och Tipaytunpa. Det är Aguaratunpa (rävguden) och Tatutunpa (bältaguden), som där spela den största rollen. Aguaratunpa har tembeta (se sid. 153). De ha mänskliga passioner, och i synnerhet är rävgudens historia en skildring av allehanda knep och brott. Bältaguden är något bättre och är också förmer.

Vocapoy berättade mig, att han känt en gammal man, som sett en Tunpa i bergen. Den var en handsbredd hög och var välklädd. Vatten rann från dess kropp.

Fullt och fast trodde Batirayu på Añas och Añatunpas existens, på deras förbindelse med trollkarlarna och på dessas makt. Att Aguararenta existerar, därom var han även övertygad. Till sanningsenligheten av sagorna om Aguaratunpas och Tatutunpas äventyr och upplevelser, som jag här nedan skall återgiva, stod han skeptisk.

I dessa indianers religion existerar sålunda först och främst en kärna av sanning, som de tro på. Därtill komma de äventyr och bragder, som de berätta vid lägerelden omgudarna, som åtminstone de intelligentare, de tänkande bland dem själva uppfatta som sagor.

Det är dessa sagor, som jag här nedan skall återgiva.

Begreppet om någon stor, allsmäktig gud är främmande för chané. Numera känna de likväl alla direkt eller indirekt något om kristendomen, varför föreställningen om en stor gud börjar att komma in. Vocapoy, som ej var kristen, berättade mig sålunda en gång, att chané trodde på en stor gud, Tunpa.

Batirayu sade sig ej tro på någon gud, såsom de kristna beskriva honom. Han förundrade sig över, att de kristna förtryckte de fattiga och begingo så mycken dålighet, då de lärde att de brottsliga straffades med helvetet. »Hur

kan man veta, hur det ser ut i himmelen, då icke någon, som varit där, kommit tillbaka till jorden», sade Batirayu.

»Och så säga de, att vi skola få vingar», sade han och skrattade hånfullt.

Enligt missionärerna tro chiriguano på ett högsta väsenJämför Domenico del Campana 1. c. sid. 39., Tunpahéttevae, den verklige guden. Namnet låter redan misstänkt. Jag står mycket skeptisk till att detta är ursprungligt. När jag talade med missionärerna om indianernas religion, häpnade jag över deras okunnighet. De förakta indianernas föreställningar och anse, att det ej lönar mödan att taga närmare reda på dem. De lyckas aldrig frigöra sig från den katolska föreställningen att indianerna, vilka liksom vi härstamma från Adam och Eva och bland vilka San Tomas predikat, ej minnas något av sin »ursprungliga tro».

Tvenne av de Tunpa, som uppträda här i sagorna, ha djurnamn, Aguaratunpa (rävguden) och Tatutunpa (bältaguden). I sagorna finna vi ett intimt samband mellan människor och djur.

Batirayu sade: »Alla djur ha varit människor.»

Om världens skapelse, om huru rävguden, Aguaratunpa fick reda på algaroboträdet och om huru han fångade den vita kondoren, Ururuti.

Berättad av tvenne chanéindianer vid Rio Parapiti.

Det berättas, att i början var där en Tunpa. Han gjorde jorden med himmelen och alla stjärnorna, solen och månen. Det berättas, att denna jord icke hade någonting, att den var alldeles bar. Tunpa satte då dit alla slag av frukter för att föda de fattiga, såsom caraguatá och mangára. Det berättas, att där var en algarobo, mor till alla träd. I detta träd fanns allehanda frukter. Detta träd hade förökat sig i hela världen. Därefter kom Tunpa, tog moderträdet med sig och lämnade avkomman här. Det berättas, att Tunpa gjorde förfäderna till oss och även de vitas förfäder. Åt avaAva = chiriguano. och chané gav Tunpa en träspade och en lång, snidad käpp, som kallas »carúmpa», pil och båge, ett får, en get, en höna och en hund, för att de skulle föröka alla dessa djur och för att de skulle föda sig med dessa verktyg. Åt de vita gav han gevär, en häst, ett sto och en ko samt alla möjliga verktyg av järn, för att de skulle arbeta med dessaDetta är säkert ett modernt tillägg till sagan. Detsamma finna vi i en här återgiven matacosaga..

Det berättas att dessa träd, som hade blivit kvar efter moderträdet, vaktade den lilla viscachanLagostomus., »Tacumbocumba». Riktigt väl hade hon vaktat dessa träd, icke ett frö hade hon låtit föra bort. Hon hade prövat blommorna, men funnit dem beska, ända tills de gåvo frukt. När de hade mognat, sådde hon fröna. Av dessa frön hade träden mångdubblats. När de åter hade mognat, sådde hon dem igen. Följande år hade de alla givit mogen frukt.

Aguaratunpa hade kommit till Tacumbocumbas hus. Denna var en gammal gumma. Hon bjöd Aguaratunpa av dessa frukter, som hon vaktat och han tyckte, de voro mycket goda. Han frågade henne, vad det kallades. Hon sade, att dessa frukter kallades »mä».

När hon bjöd på frukterna, satte hon sig bredvid Aguaratunpa, för att han icke skulle taga ett enda frö med sig. Aguaratunpa gömde i en ihålig tand ett av de minsta fröna. När han slutat att äta, räckte gumman honom vatten för att skölja munnen, så att inte ett enda frö skulle bli kvar. Med fingret undersökte hon Aguaratunpas mun, men kunde inte finna ett enda frö. Åter frågade Aguaratunpa gumman, vad trädet hette och tog avsked. Nämnande trädets namn, fortsatte han sin väg. Icke långt bort ramlade Aguaratunpa, glömde namnet på trädet och återvände till gumman för att fråga. Därefter fortsatte han sin väg. Återigen ramlade han, återigen glömde han namnet och åter vände han tillbaka till gumman för att fråga. Då sade hon: »Du har tagit med dig något frö», och så undersökte hon ännu en gång hans mun, men kunde ingenting finna. Därefter fortsatte Aguaratunpa mycket långt, tills han kom till en öppen slätt. Där sådde han det algarobofrö, han hade med sig. Sedan drog han vida omkring. Efter ett par år kom han tillbaka och fann algaroboplantan redan stor. Han plockade av några blad och tuggade dem. De voro beska. Åter drog han vida omkring. När han kom tillbaka blommade algarobon. Han tog en blomma och tuggade den. Den var besk. Åter drog Aguaratunpa ut i världen. När han kom tillbaka till sin

algarobo, fann han den full med mogna frukter. Han tog upp en, som ramlat till marken, och smakade på den. Den var söt och god. Han sökte nu efter någon, som ville vakta trädet åt honom. Han frågade först en skalbagge, »Nyákira», men denne ville inte. Så frågade han »Húiran», en liten svart fågel, men denne ville inte heller. Då frågade han en annan skalbagge »Tikitikiru»Antagligen en cerambycid. och denne lovade att vakta trädet. »Kommer någonoch vill stjäla frukterna av din algarobo, så skall jag sjunga: »Tikitikiru, tikitikiru, ko mä séramátata, tiki, tiki», sade han. Aguaratunpa hade inte gått långt, så hörde han: »Tikitikiru, tikitikiru, ko mä séramátata, tiki, tiki.» Aguaratunpa skyndade tillbaka. »Här har varit (Tuáta) loppan, (Yatéu) fästingen och (Isáu) bladskärarmyran och de ha stulit frukterna av din algarobo», sade Tikitikiru. Fästingen hade haft ett stort bärnät med sig för att bära frukterna i och bladskärarmyran hade klättrat upp i trädet för att bita av dem. Aguaratunpa skyndade efter dem. Först hann han upp myran. Han trampade den på mitten. Därför äro alla myror så smala om livet. Sedan tog han upp fästingen och trampade mitt på den, så att den blev alldeles platt. Till sist fick han tag i loppan och trampade på den, men slant med foten, så att han klämde till den från sidan. Därför äro alla loppor smala och hoptryckta. Tikitikiru lämnade nu algarobon åt Aguaratunpa, för att han skulle vakta den själv. Han spände upp sin hängmatta och lade sig att vila. På en gren såg han ännu en frukt, som tjuvarna lämnat kvar. Aguaratunpa kallade då på vinden och den skakade på grenen, där algarobo frukten satt, så att den föll ned. Mitt i ögat på Aguaratunpa föll frukten. Rävguden var nu död.

Snart kommo alla gamar för att äta av Aguaratunpa. De skickade kolibrin, »Chinu», för att hämta sin stora hövding, den vita kondoren, Ururuti, för att denne skulle äta av Aguaratunpa.

»Akta eder, han är inte död, han låtsas bara vara död för att fånga vår stora hövding», sade en av gamarna, »Kara-kara».

»Visst är han död», sade flugan »Mbéru» och kröp in under svansen på rävguden och ut genom ena näsborren, in genom den andra och så ut under svansen igen.

»Han är inte död», sade Kara-kara.

»Han är död», sade flugan och lade ägg i Aguaratunpasögon, så att de blevo fulla av maskar. När den vita kondoren kom, närmade han sig Aguaratunpa för att äta.

»Akta dig, han är inte död», sade gamen.

»Han är död», sade flugan och kröp åter in under svansen på Aguaratunpa och ut genom ena näsborren, in genom den andra och så ut under svansen igen.

Den vita kondoren började nu äta av Aguaratunpa. Denna rusade då upp, tog honom till fånga och band honom med en kedja av silver.

»En hjord av hästar vill jag giva dig, om du giver mig friheten», sade den vita kondoren.

»Jag har så mycket hästar, att jag ej behöver flera», sade Aguaratunpa.

»Jag skall giva dig stora åkrar, om du giver mig friheten», sade den vita kondoren.

»Jag har så mycket åkrar, att jag inte behöver flera», sade Aguaratunpa.

»Jag skall giva dig mina bägge döttrar till hustrur och ett hus att bo i, om du giver mig friheten», sade den vita kondoren.

»Jag behöver inte dina döttrar, ty jag har hustrur i alla byar», sade Aguaratunpa.

»Jag skall fylla ett helt hus med skålar av silver, »cagua», och skänka dig, om du giver mig friheten», sade den vita kondoren.

»Jag har så mycket silver, jag behöver», sade Aguaratunpa, »och jag har fångat dig för att döda dig. Kan du skaffa mig den vita gummibollen, »toki», att spela med, skall jag dock skänka dig friheten», sade Aguaratunpa.

Bunden vid en lång silverkedja flög Ururuti för att hämta den vita gummibollen. När Aguaratunpa fick den,

återgav han den vita kondoren friheten. Strutsen, »Yándu», och flädermusen, »Andira», spelade boll. Den ena kastade bollen, fångade den med huvudet och stötte den till den andra, som i sin tur uppfångade den med huvudet och stötte den tillbaka (jämför sid. 143). När bollen flöggenom luften uppfångade den vita kondoren densamma och försvann. Aguaratunpa skickade nu en fågel »Tavatan» att hämta den svarta gummibollen och hela byn spelade. Med strutsen spelade Aguaratunpa. Mitt under spelet bytte han ut bollen mot en sten och kastade den. Strutsen fångade den med huvudet och föll död ned. När den åter blev levande, hade den tillplattat huvud liksom nu alla strutsar. Med den svarta gummibollen försvann flädermusen.

Nu är det slut.

Om Tatutunpas och Aguaratunpas giftermål.

Saga berättad av chanéindianen Agilera vid Rio Parapiti.

Det berättas, att där var en gång en stor hövding, Chiquéri och där voro även Tatutunpa och Aguaratunpa. De levde alla långt, långt borta. Längst bort levde den store hövdingen. Denne hade låtit kalla Tatutunpa för att giva honom sin dotter till hustru. Tatutunpa kunde många konster och Aguaratunpa kunde också många konster.

Tatutunpa begav sig i väg. Han gick helt långsamt och stannade på många platser. Där han gjort eld, växte högt gräs. Två à tre dagar efter sedan Tatutunpa lämnat sitt hus, kom Aguaratunpa och frågade, vart Tatutunpa hade gått. Man sade honom, att Tatutunpa hade gått till den store hövdingen. Aguaratunpa följde nu efter honom och träffade honom icke så långt borta. Innan de kommo fram, funno de vid vägen en växt kallad »ihuahuasu»Jämför sid. 47.. Aguaratunpa sade åt Tatutunpa, att han skulle gå och plocka av frukterna för att de skulle äta. Han gick in i skogen under växten. Innan Tatutunpa hade hunnit röra någon av frukterna, skakade Aguaratunpa på växten, så att de alla föllo på Tatutunpa. Denne, som varit ung och vacker, blev nu enögd och gammal. Aguaratunpa var nu den, som var yngst och vackrast av dem bägge. De fortsatte till den storehövdingens hus. Tatutunpa hade ett halsband, som Aguaratunpa, innan de kommo fram, lurade honom att skänka sig.

Den store hövdingen trodde att Tatutunpa, som var gammal och ful, var Aguaratunpa och att denne var Tatutunpa. Han gav sin vackraste dotter till hustru åt den förre. Åt den senare gav han en dotter av allra fulaste slag och enögd som denne.

Aguaratunpa började arbeta för att röja åker och så. När han arbetade, band han väl upp sitt långa hår. När han kom hem från arbetet, var han alldeles smutsig. Tatutunpa gjorde ingenting. Han låg hela dagen bredvid sin kvinna och visslade i sin runda träpipa. När hans svärmor såg, att han icke arbetade, sade hon: »Denne man tänker icke alls på sin familj.»

När han hörde detta och visste, att Aguaratunpa redan hade arbetat mycket, frågade han sin hustru, om hennes fader icke hade någon gammal åker, som han kunde få odla. Svärmodern sade då till sin dotter: »Varför frågar den där mannen efter en åker, som är så lat? Bättre vore att Aguaratunpa frågade, han som håller på att arbeta.»

Tatutunpa gick med sin käpp och sin hustru till hövdingens gamla åker. Han gick mitt ut i den stora, öde åkern, grävde upp litet jord, lyfte upp en jordkoka och kastade upp den i luften. Jordkokan föll på marken och gick sönder i många bitar. »Den här jorden duger icke», sade han, och frågade sin hustru, om det icke fanns på annat håll en stor slätt, som de kunde odla. Hon sade, att det fanns en stor slätt. De begåvo sig dit och gingo mitt ut på slätten. Tatutunpa grävde upp litet jord, kastade åter upp en jordkoka i luften, men denna gick icke sönder, utan föll ned alldeles hel. Han sade åt sin hustru, att denna jorden var utmärkt att arbeta på. De gingo hem.

Följande dag begav sig den gamle Tatutunpa ensam med sin spade till slätten, där han hade grävt litet grand, och stack denna i jorden. På en liten stund rensades hela den stora slätten ensam av spaden. Tatutunpa kallade påvinden, som kom med stor styrka och biästet bort allt bråte. Blott det allra finaste hade blivit kvar. Han kallade på virvelvinden, som sopade åkern alldeles fri. Tatutunpa bad att få frön av papegojorna, men de kommo med odugliga frön, som alla voro i stycken. När han såg, att dessa frön ej dögo till något, bad han änderna och duvorna och de små-små duvorna, att de skulle komma med alla slag av frön, vilket de också gjorde. De till och med sådde dem själva. När de hade slutat att så, begav sig Tatutunpa vägen hemåt, som förde till hans hus. Han

hade inte kommit långt, så vände han sig om för att se sin åker. Han såg, att plantorna redan börjat att spira upp. Åter gick han ett stycke och vände sig åter om för att se på sin åker. Växterna voro redan stora. Åter fortsatte han ett stycke och vände sig åter om. Då fann han sin åker redan i blom. Nära sitt hus vände sig Tatutunpa åter för att se sin åker och fann att allt, vad han sått, redan bar mogen frukt.

Aguaratunpa, som hade arbetat så hårt, hade ännu ingenting moget eller blommande.

Följande dag sade Tatutunpa till sin hustru: »Låtom oss gå för att se till vår åker.» De gingo till åkern och hustrun såg, att alla frukterna voro mogna. Tatutunpa sade åt henne att göra upp eld för att rosta majs och alla andra frukter för att äta. Han sade åt henne, att hon skulle skörda en majskolv, två bönor och en pumpa, men icke mer. Inte ens det orkade de äta upp.

Därefter gingo de hem och sade åt gumman, att hon skulle komma med dem för att skörda allt, som hon önskade äta. Gumman trodde dem inte, utan trodde att de hade stulit. Hon kunde inte tro, att de hade något att skörda, när de icke hade arbetat. »Jag går hellre med min andra dotter, som arbetat flitigt», sade gumman.

Aguaratunpa begav sig nu till Tatutunpas åker och stal pumpor, som han förde till sin odling. Med pinnar och taggar fäste han pumporna vid de halvvuxna pumpstänglarna. I skymningen återvände han hem och sade åt sinhustru att bjuda sin moder att komma och skörda pumpor i hans åker. Dottern gick och sade till sin moder: »Låtom oss gå till åkern för att hämta pumpor.» Nöjd begav sig gumman i väg, för hon hade sett, att de hade arbetat mycket och hon trodde sin dotter. De gingo, men funno ej mera pumpor, än vad de kunde skörda i en vänna.

Följande dag bjöd åter Tatutunpas hustru sin moder till åkern. Gumman trodde henne inte alls, men då gubben, hennes man, såg, att de voro så enträgna, sade han åt henne att gå. Förargad begav sig gumman i väg. Tatutunpa gick framför dem blåsande i sin visselpipa. När de kommo till åkern, fick gumman se, att den var full av alla slags frukter, majs, pumpor, bönor och kalebasser. Gumman blev riktigt nöjd. Hon kunde knappt styra sin glädje.

När hon gick i åkerkanten, fick hon se en väldig kalebass och hon sade åt sin dotter, att den önskade hon för sig. Medan de pratade, föll kalebassen ned på gumman, som föll i kull och inte kunde röra sig för den tunga kalebassen, som tryckte henne. Dottern kom till hjälp och försökte lyfta kalebassen, men det orkade hon inte. Hon ropade på sin man, att han skulle komma och hjälpa henne. Denne dröjde dock en lång stund och först när gumman höll på att dö, kom han och lyfte upp kalebassen och satte den fast, där den suttit förut. Halvdöd lyfte han upp gumman.

När hon hämtat sig efter en stund, fortsatte de att se på åkern. Gumman ville bryta av en majskolv. Tatutunpa sade åt henne att akta hans åker och bara bryta av kolven. Hon skördade nu för att föra hem till sitt hus två majskolvar och två av alla andra frukter, utan att bryta ned någonting. Allt vad hon skördat, satte genast mogen frukt igen. Lastad med frukterna gick hon hem. Hon berättade för sin gubbe, att Tatutunpa redan hade en stor åker. »Denne är sålunda Tatutunpa, som vi kallat på», sade gubben. »Den där Aguaratunpa, han har lurat oss.»

Följande dag sade Tatutunpa till sin hustru: »Låtom ossgå till vår åker.» De gingo till åkern. Han grävde där ett hål, i vilket han gjorde upp eld. När hålet var riktigt varmt, riktigt rött, tog han av en mycket stor kalebass, i vilken han kröp in. Han sade sedan åt sin hustru att täppa till kalebassen och välta ned den i den varma gropen och att, när han visslade, vända på kalebassen, så att han kom ut igen. Hustrun gjorde som han sade. När han visslade, vände hon på kalebassen och Tatutunpa kom ut vacker och ung, klädd i alla sina gamla prydnader.

Efter en stund värmde Tatutunpa åter upp gropen och hans hustru kröp in i kalebassen, som han täckte över och vräkte ned i gropen. När hon visslade, vände han på kalebassen. Ung och vacker kom hon ut ur densamma.

De vände tillbaka till hemmet tagande med sig en quebrachopinne för att göra upp eld med. När de komma hem, funno de gumman hållande på med brygd av majsöl.

Denna natt kommer det att bliva mycket kallt och därför har jag tagit med mig denna pinne, för att vi skola hava något att värma oss vid, sade Tatutunpa. Aguaratunpa hade tagit hem mycket ved av »tartago», men det räckte

inte hela natten. Mitt i natten tog veden slut för honom. Han gick till svärmoderns eldstad, där hon höll på att koka majsöl. Då gumman såg, att en räv smög sig fram till hennes eld, stack hon en pinne i ändan på Aguaratunpa. Med pinnen i ändan sprang han därifrån, för alltid förvandlad till en räv.

Arbetets uppkomst.

Berättad av chanéindianen Batirayu.

Tatutunpa hade en trollspade. Ställde man den i åkern på kvällen, var åkern färdiggrävd på morgonen. Aguaratunpa kom en dag till Tatutunpa i sällskap med sina bägge bröder. »Vi skola spela om din spade», sade han. »När det blixtrar, skola vi se mot blixten och den, som inte blinkar, vinner spaden.» Det gick Tatutunpa in på.Aguaratunpa lånade nu ögonen av gräshoppan, »Tu-ku», som ej har några ögonlock. Tatutunpa och Aguaratunpa satte sig och stirrade mot himmelen. När det blixtrade, blinkade Tatatunpa, men ej Aguaratunpa, som hade gräshoppans ögon. Han hade vunnit spaden. När han gick, tog han likväl icke med sig den spade, som grävde själv, utan en vanlig träspade.

»Tager jag spaden med det ihåliga skaftet, kunna de late också odla majs, men med den här måste man arbeta för att få majs åt sin familj», sade Aguaratunpa åt sina bröder.

Till gräshoppan lämnade Aguaratunpa tillbaka ögonen, som han lånat.

Om huru Aguaratunpa skickade sin bror till himlavalvet.

Berättad av chanéindianen Batirayu.

Aguaratunpa levde tillsammans med sin bror. I en korg hade han tvenne små papegojor. En dag flögo de bort till en åker, där de åto majs. När de kommo tillbaka, hade den ena majsmjöl omkring näbben. »Varifrån har du detta?» frågade Aguaratunpa. »Från en åker långt borta, där solen går ned», sade papegojorna.

Följande dag skickade Aguaratunpa i väg papegojorna. Vart de flögo följde han efter. När han kom fram, bröt han av majs. Då kom ägaren av åkern och såg, att någon hade stulit majs. Aguaratunpa gömde sig, men ägaren fick reda på honom, då han skurit sig i händer och fötter, när han velat bryta av majsen, så att han lämnat blodspår överallt efter sig.

Ägaren sade åt Aguaratunpa: »Varför stal du majs, hade du bett mig därom, hade jag givit dig.» Han bröt av många majskolvar och lastade Aguaratunpa därmed, vilken bar hem dem. Han lade dem vid dörren.

När han vaknade följande morgon, hade den lilla högen förvandlats till en stor hög, vilken räckte ända upp till taket.Aguaratunpas bror frågade honom, varifrån han hade fått majsen. »Det är långt borta», sade Aguaratunpa. »Det finnes ingen väg, och du kan inte hitta dit.»

Brodern begav sig dock i väg och kom till åkern, där han fann »anday»Pumpa av en välsmakande sort., av vilken han åt. Denna var förgiftad och han dog. Död fann Aguaratunpa honom. Han sade, att han skulle göra honom levande igen. Aguaratunpa tog en växt, »ihuahuasu». Med den slog han honom. Han hoppade över honom, först rätt över kroppen och sedan från huvudet till svansen.

Brodern blev levande igen och sade: »Jag har sovit länge.» — »Du har inte sovit, du har varit död», sade Aguaratunpa. Denne skickade brodern till himmelenAra = himlavalvet, rymden.. När det åskar är det Aguaratunpas broder, som är ute och går.

Om Tatutunpas son och om huru han räddade sin moder.

Berättad av chiriguanoindianen Yambási rid Rio Grande.

I ett hus var en flicka Inómu bevarad, som aldrig haft en man. Utanför huset var stort dryckeslag. Där voro Aguaratunpa, Tatutunpa och Dyori. Flickans föräldrar togo henne med sig och de satte sig på marken, där varest man höll på att dricka majsöl. Aguaratunpa tyckte att Inómu var mycket vacker. Det tyckte också Tatutunpa. »Jag skall göra flickan havande», sade han, och så började han gräva. Aguaratunpa ställde sig för. Tatutunpa grävde sig ned i jorden och upp under flickanFörmildrat.. När Tatutunpa hade slutat, kröp han ut igen och

berättade för Aguaratunpa, vad han gjort.

»Jag skall också försöka», sade Aguaratunpa och kröp in i gången. Han hade inte kommit långt, förrän han fastnade. Tatutunpa högg honom i svansen och drog ut honom igen.

När flickan kom hem, ropade en fågel, »Araqua», att hon var havande. Följande dag blev hon stor. Det var färdigt att föda. Hennes mor var förbittrad. Hon sade, att hon skulle gå långt bort till fadern och föda. Inómu gick till Tatutunpas håla och i den släppte hon ned ungen, utan att giva honom mjölk. Ungen skrek dagligen och modern gick för att se till den, men när hon kom, kröp den in i hålan. En dag kom »Yahuéte», jaguaren med två huvuden, av vilka det ena var torrt, rev ut ögonen på henne och förde bort henne levande.

Morfadern gick då för att fånga den lille Tatutunpa, i det han satte ett nät utanför hålan, i vilken denna fastnade. Han förde honom hem. Där växte han fort och började bliva stor. Han uppföddes med honung. En dag begärde den lille Tatutunpa pil och båge. Morfadern gjorde honom en pil med klumpspets av vax. Med den gick han ut att jaga. I ett träd var det fullt med duvor. Tatutunpa siktade icke på någon av duvorna, utan rakt på stammen. När han träffade stammen, föllo alla duvorna ned döda. Det var en stor massa. När Tatutunpa kom hem, frågade morfadern, huru han kunnat döda så många duvor och han berättade, hur det gått till. På samma sätt dödade han många fåglar. En dag såg han fem araquafåglar i ett träd. Tatutunpa sköt på trädet, men bara fyra föllo ned. Den femte sade: »Du gjorde bättre att söka din mor än döda fåglar.»

När Tatutunpa kom hem, bad han morfadern skaffa honom en klubba av »huirapucu»Huirapucu är ett mjukt träslag (Salix Humboldtiana).. Han slog med den på en tjock trädstam, men han fick slå två gånger för att få av stammen. Tatutunpa sade då åt morfadern, att den dög icke och begärde en klubba av »urundey»»Urundey» är röd quebracho eller närstående.. Han slog medden på en tjock trädstam och slog av stammen med ett enda slag. »Denna är bra», sade Tatutunpa.

Åtföljd av Dyori begav sig Tatutunpa i väg. På vägen dödade han en tapir. DyoriDyori skildras alltid som den omättliga. Motsvarar Móconomóro i sagorna från Mojos. delade den i fyra delar och åt upp den fullständigt. Till och med blodet slickade han upp från marken.

Tatutunpa fann modern blind i skogen. Hon bad honom döda jaguarerna, som höllo henne fången. »De komma till vattendraget för att dricka», sade hon.

Tatutunpa gjorde sig ett litet skjul, där han höll sig gömd. Dyori gömde sig bakom honom. Först kom »Embaracaya»En stor vildkatt. med sitt byte. Med ett slag krossade Tatutunpa dennes huvud och kastade honom och hans byte till Dyori, som åt upp alltihop. På samma sätt dödade han »Yahuapinta»Puma. (Felix concolor.) och de andra kattdjuren. Han kastade dem till Dyori, som åt upp dem alla. Till sist kom Yahuéte, som hade två huvuden. Han bad Inómu om vatten. Yahuéte bar en tapir, som han dödat. Inómu visade honom till vattenstället.

»Nej, giv mig vatten här, det är någon gömd vid källan», sade Yahuéte.

»Nej, det är ingen och huru skall jag, som är blind, kunna hämta vatten, då kommer jag att snava», sade Inómu.

Yahuéte gick till vattenstället. När han kom dit, slog Tatutunpa med klubban för att döda honom, men träffade blott det torra huvudet och Yahuéte sprang sin väg. Tatutunpa följde efter. När Yahuéte såg sig förföljd, gömde han sig under månens »tiru» (kvinnodräkt, omtalad sid. 145).

»Var är Yahuéte?» frågade Tatutunpa.»Det vet jag icke», svarade kvinnan (d. s. månen). Det var den första lögnen.

»Han är gömd under din »tiru», sade Tatutunpa och gick vidare.

Månen ropade då efter honom. »Yahuéte håller på att äta mig.»

Tatutunpa gick tillbaka för att hjälpa henne. Hon sade då, att det inte var sant. Tatutunpa gick åter vidare. Hon ropade då igen: »Yahuéte håller på att äta mig.» När Tatutunpa kom tillbaka, sade hon, att det var lögn. Tatutunpa gick åter vidare. Åter ropade månen, att Yahuéte höll på att äta henne. Tatutunpa brydde sig ej om att

vända mera. Nu höll Yahuéte verkligen på att äta henne.

När Tatutunpa kom tillbaka till sin mor, sade han, att han skulle göra, så att hon såg igen. Av duvlort och dagg formade han ögon och satte i hennes tomma ögonhålor. Inómu gnuggade sig i ögonen och öppnade dem och kunde åter se. Tatutunpa förde sedan hem sin moder.

Batirayu har berättat mig samma saga med en lång inledning, som saknas i Yambásis berättelse. Denna inledning skall jag här återgiva:

Det var en gång ett stort dryckeslag. Där voro alla fåglarna församlade. Hövdingen sade åt Aguaratunpa att hämta en flicka Inómu, som var i en grannby, för att hon även skulle dricka med dem. Aguaratunpa gick. När han kom till flickans hus, träffade han hennes far.

»God dag, farbror», sade Aguaratunpa.

»Sätt dig», sade fadern.

»Nej, jag har kommit för att hämta min brorsdotter», sade Aguaratunpa. Han frågade nu flickan, om hon ville följa honom, vilket hon ville. Flickan gjorde sig fin, tog på sig sitt halsband och sin bästa »tiru» och följde Aguaratunpa.

När de kommit ett stycke på vägen, sade flickan: »Varför skulle jag följa dig, som är så ful», och så vände hon om. När Aguaratunpa kom fram, frågade hövdingenhonom, hur det hade gått. Han berättade då, att flickan hade vänt.

»Urapua» (den svarta asgamen) erbjöd sig att gå och hämta flickan. Urapua begav sig i väg. När han kom till flickans hus, sade han:

»God dag, farbror.»

»Kom och sätt dig», sade fadern.

»Nej, jag har kommit för att hämta min brorsdotter, för att hon skall hjälpa mig att dricka majsöl», sade Urapua. Han frågade flickan, om hon ville följa med honom. Hon samtyckte och gjorde sig i ordning att följa honom. När de kommit halvvägs, sade flickan: »Varför skall jag följa dig, som är så ful.» Så vände hon om hem.

När Urapua kom fram, frågade hövdingen, huru det hade gått för honom. Han berättade att flickan vänt.

»Tiu» erbjöd sig att gå. När han kommit till flickans hus, sade han:

»God dag, farbror.»

»Kom och sätt dig», sade fadern.

»Nej, jag har kommit för att hämta min brorsdotter, för att hon skall hjälpa mig att dricka majsöl», sade Tiu. Han frågade flickan, om hon ville följa med honom. När de kommit ett bra stycke på vägen, sade flickan: »Varför skall jag följa dig, som är så ful», och så vände hon om hem.

»Choe» erbjöd sig då att gå. När han kom fram, gick han direkt till flickan och frågade henne, om hon ville följa honom och hjälpa honom att dricka majsöl. Flickan bjöd honom en kalebasskål med majsöl och var villig att följa med honom. De gingo. När de voro helt nära byn, där det var stort dryckeslag, sade flickan, att hon inte ville följa honom, som hade så svarta ben och vände tillbaka.

När han kom fram, frågade hövdingen, huru det hade gått för honom. Han berättade, att flickan vänt. Alla de andra fåglarna försökte, men ingen ville flickan följa. Till slut gick »Churincui».»Få se», sade hövdingen, »han får bestämt flickan med sig.» Churincui gick direkt till flickan och frågade henne, om hon ville följa honom och hjälpa honom att dricka majsöl. Flickan var villig, och hon följde honom ända fram och satte sig bland de andra kvinnorna.

Aguaratunpa gick omkring och var ilsken.

Hövdingen frågade, om någon kunde sjunga. Aguaratunpa tog då på sig sin »tirucumbai» och beredde sig att sjunga, men han kunde inte mer än »púhuaté, púhuaté». Urapau kom då fram och skulle sjunga, men han kunde bara säga »hú, hú».

Då bad hövdingen »Húiratucúhua» sjunga och denne sjöng:

»Huaté púhuatékos rárásé mánura lúhuaya chúschico ti, ti, ti, ti...»

Där var en man, som var ovän med sin bror och alla de andra fåglarna, som ej deltog i dryckeslaget, utan gick omkring och jagade.

I ett träd satt många papegojor. Bland dessa var en vit papegoja. »Den skall jag fånga», sade han och försökte fånga den med en snara på ett spö, men det lyckades honom ej. Han siktade med sin båge på papegojan. Denna började att tala och frågade: »Varför skall du döda mig?»

Papegojan lärde honom nu, hur han skulle sjunga och sade honom, att när han kom mitt ibland dem, som drucko, skulle han sträcka upp armen över huvudet.

Han gick nu omkring dem, som drucko och sjöng. Så gick han mitt ibland dem och sträckte upp armen. När han gjorde så, förvandlades de, som stodo, till fåglar och de, som sutto, till stenar utom Inómu, Tatutunpa, Aguaratunpa och Teyuhuasu.

Tatutunpa, Aguaratunpa och Teyuhuasu sutto inte med de andra, utan stodo i närheten. Tatutunpa sade åt Aguaratunpa:»Du skall få se, att jag skall göra flickan havandeFörmildrat.. När hon vrider på kroppen så är det gjort.» Han grävde nu ett hål i marken under flickan . . .

Fortsättningen på Batirayus berättelse är nästan identisk med Yambásis.

Till sina grunddrag synes mig denna saga äkta indiansk. Det finnes dock ett element i den, som synes mig vara lånat från de vita. Det är historien om månens lögn. Den förekommer ej i Batirayus version av sagan. Mycket påminner den mig om gossen, som brukade ropa på hjälp, utan att det var någon fara. När till slut vargarna höllo på att äta upp honom, brydde ingen sig om honom — en saga som är bekant i Europa och som jag hört i Sverige som barn.

En del av denna saga påminner även mycket om en saga, som d’Orbignyd’Orbigny. Voyage dans l’Amérique Méridionale. T. 3:1. Paris 1834, sid. 212. återger från yuracáreindianerna. Tatutunpa motsvaras där av »Tiri», som dödar för att hämnas sin moder alla kattdjuren utom jaguaren med de fyra ögonen, som tog sin tillflykt till månen. Fordom voro säkerligen chiriguano och chané i förbindelse med yuracáreindianerna. När de vita erövrade landet omkring S:a Cruz de la Sierra, drogo sig chiriguano mot söder och yuracáre mot norr. Under min senaste resa har jag även besökt yuracáreindianerna, vilka jag framdeles kommer att skildra i en annan bok.

Mannen, som gifte sig med Chiquéritunpas, åskgudens, dotter.

Berättad av chanéhövdingen Bóyra.

Det var en gång i gamla tider tre fattiga män, som icke hade några släktingar. De voro mycket hungriga. Tvenne av dem gingo för att söka något att äta. Först kommo de till en stor skog, genom den gick en stig. Efter tre dagarkommo de ut på en stor slätt. Mitt på slätten var ett hus. De gingo omkring huset, men funno ingen ingång. Till slut kom dock ut en kvinna, det var Chiquéritunpas syster. Hon bad dem stiga in. »Vi äro smutsiga», sade de och ville ej stiga in. Hon räckte den ene majsöl. Han drack ut fyra kalebasskålar med majsöl. Hon räckte den andre majsöl. Han drack också ut fyra kalebasskålar med majsöl. »Gå och bada», sade hon, »och tvätta huvudet.» Hon räckte dem roten av »yúag» = mistol..

När de badat och tvättat sig, kommo de tillbaka. Hon gav dem »urucu» att måla sig med. »Gå nu och vila eder. Senare skola ni hämta ved», sade hon och gav dem en yxa. De sökte överallt på slätten, men funno ingen ved. »Funno ni ingen ved?» sade kvinnan.

»Nej», sade de.

»Sågo ni ingen gubbe där? Han är ved. Giv honom ett yxhugg!» sade kvinnan.

De gingo åter ut på slätten för att söka ved. Där funno de gubben, men de skämdes att giva honom ett yxhugg och vände tillbaka till kvinnan.

»Träffade ni gubben?» sade hon.

»Ja», sade de, »men vi skämdes för att döda honom.»

»Hugg ni gubben, han är ved!» sade kvinnan.

De gingo åter ut på slätten och funno honom. De gåvo honom ett yxhugg, och han förvandlades till ved, som de buro till stugan. Kvinnan kokade. Därefter spann hon tråd.

»Varför kommo ni hit?» sade hon.

»Vi sökte oss en mor. Vi voro tre, men en lämnade vi kvar», sade de.

»Varför togo ni honom ej med eder?» sade kvinnan.

Hon förde dem att bada. De badade och hon badade också. De sågo, att det var en vacker kvinna.

»Här skola ni göra en hydda och en fälla och fånga duvor! När duvorna komma, skola de förvandlas tillkvinnor. När dessa bada, skola ni taga deras dräkter och springa!» sade kvinnan. En massa duvor kommo och satte sig i träden omkring pölen. Bland dem var deras store hövding. Duvorna flögo till stranden och förvandlades till kvinnor och togo av sig sina dräkter (tiru). Männen smögo sig fram, togo var och en tre dräkter och sprungo sin väg. Kvinnorna sprungo efter dem. Den ena kastade bort två dräkter och kom fram med en dräkt och en av kvinnorna till huset. Den andre sprang med alla tre dräkterna. Kvinnorna hunno upp honom och pryglade honom grundligt. Den, som kommit med en dräkt, kom med sin kvinna in i huset.

»Gå att sova nu», sade Chiquéritunpas syster.

Mannen gick att sova med sin kvinna, som var en dotter till Chiquéritunpa. De sovo hela dagen tillsammans, och på kvällen födde hon. Följande dag kom Chiquéritunpa. Han ville slå sin dotter. Han skickade efter en häst, en åsna och ett sto för att föra hem sin dotter och svärson. Sedan de ätit, redo de iväg.

Mannen, som blivit pryglad av kvinnorna, grät. »Gråt inte så mycket», sade Chiquéritunpas syster. När de ridit ett stycke, träffade de en kristen man, som höll på att arbeta.

»Vad för arbete har du för dig?» frågade mannen. »Jag skall så mandioca och majs. Här skall jag bo och hit skall jag föra en kvinna», sade den kristne.

De fortsatte och träffade en annan kristen. »Vad för arbete har du för dig?» frågade mannen. Misslynt svarade den kristne: »Här skall jag så kullar med taggiga snår.»

De fortsatte och träffade en annan kristen, vilken höll på med att hugga träd. »Vad för arbete har du för dig?» frågade mannen. »Jag hugger stolpar till inhägnad för djuren, för här skall jag ha boskap. Allt skall jag taga hit, kläder skall jag skaffa mig», sade den kristne.

De fortsatte och träffade en annan kristen. »Vad förarbete har du för dig?» frågade mannen. Misslynt svarade den kristne: »Jag arbetar för att skörda sten.»

De fortsatte och träffade en annan kristen, som höll på att snickra. »Vad gör du här?» frågade de. »Jag skall bygga mig ett hus, där jag skall ha kläder och allt möjligt annat», svarade den kristne.

De fortsatte och träffade en annan kristen. »Vad arbetar du på?» frågade mannen. Misslynt svarade den kristne: »Här skall jag så chuchioSe sid. 125., så att ingen kommer fram.»

När de kommo nära Chiquéritunpas hus, sade dennes dotter till sin man: »Först skall jag stiga av med gossen, som redan kommer att kunna gå. Därefter skall du stiga av och när du sätter dig på bänken, skall du ej förvåna dig, om den rör sig. Flyttar sig huset, skall du ej förvåna dig. Du skall ej hälsa på min mamma ej heller på min

bror, om de hälsa på dig. Blott på pappa skall du hälsa.»

När de kommo fram, steg först hon av och gick in. Efter henne följde gossen, vilken redan kunde gå. Sist steg mannen av sin häst. När han steg av hästen förvandlades den till en hög ben. Han gick in och satte sig på en pall. Den rörde sig, ty det var en stor orm. Han låtsade om ingenting. Även huset rörde sig, men han låtsade, som han ej fäste sig därvid. Först kom hans svärmor och hälsade, men han besvarade ej hälsningen. Därefter kom svågern och hälsade, men han besvarade ej heller hans hälsning. Svågern föreslog honom, att de skulle leka, men han svarade honom ej.

»I natt skall du ej sova med mig. Jag skall sova i en hängmatta, vår son i en och du i en tredje», sade Chiquéritunpas dotter åt sin man. »I morgon skall du leka med min bror», sade hon. De gingo och lade sig att sova.

Följande dag gol tuppen tidigt: »Jesus Kristus, Jesus Kristus.» När den första kristne, de mött, kom till sin åker, fann han den full av majs och mandioca och en hyddaoch en vacker kvinna. Den kristne, som svarat, att han skulle så kullar med taggiga snår, fann sin åker förvandlad till sådana. Den tredje kristne fann sin inhägnad för djuren redan färdig och full av vacker boskap. Den, som svarat, att han skulle skörda sten, fann sin åker full av sten. Den, som snickrade för att bygga sig ett hus, fann det redan färdigt och fullt av kläder. Den, som misslynt svarat, att han skulle så chuchio, fann åkern förvandlad till ett tätt snår, där ingen kunde komma fram.

Chiquéritunpas son föreslog sin svåger, att de skulle leka.

»Vad för en lek?» sade han. »Vi skola flytta huset», sade Chiquéritunpas son och flyttade det med en arm. Med hela sin styrka flyttade mannen huset. »Nu skola vi göra den där hästen levande igen», sade Chiquéritunpas son och lyfte upp benen av den häst, på vilken mannen kommit. Den förvandlades till en mycket fet häst med eldsprutande mun. Även detta gjorde mannen efter.

Följande dag föreslog mannen sin svåger, Chiquéritunpas son, att de åter skulle leka. »Vad skola vi leka?» sade han. »Vi skola taga ned solen», sade mannen. Med ett långt spö av chuchio tog han ned solen. Det blev då så varmt, att både Chiquéritunpa och hans son sprungo sin väg. Följande år blev mannen hövding.

Den, som fått stryk av flickorna, från vilka han rövat deras dräkter, stannade kvar hos Chiquéritunpas syster. En dag sade hon till honom, att han skulle gå till en stor sjö. Där skulle han dyka och taga upp en näve sand. Denna sand skulle han lägga inne i huset. Han gick nu till sjön och dök och hämtade upp en näve sand, vilken han lade i huset. Följande dag sade Chiquéris syster: »Gå nu och se efter, vad som blivit av sanden!» I stället för sand fann han en utmärkt vacker kvinna. »Denna är till hustru åt dig», sade Chiquéritunpas syster.

Om dagarna brukade han bada med henne vid sjön. Därlekte han med henne, smekte henne och i badet stänkte de vatten på varandra.

»Du skall inte leka med henne så mycket vid sjön. Kom ihåg, att hon är gjord av bara sand», sade Chiquéritunpas syster.

Han hörde henne inte, utan lekte och smekte henne nere vid sjöstranden. En dag, när han lekte med henne, blev hon allt smalare, tills hon till slut förvandlades till en hög sand. Gråtande gick mannen hem till Chiquéritunpas syster. Hayma opama! (Så var det inte mer!)

Denna saga är, som vi se, icke fri från främmande europeiska element. Till sina huvuddrag är den dock rent indiansk. Ingen av de sagor, jag här meddelar, synes mig så fantasirik som denna.

»Choihuihuis» kvinnorov.

Berättad av chanéhövdingen Bóyra.

Det var en gång i gamla tider ett stort dryckeslag. Där voro Aguaratunpa, Tatutunpa, Teyuhuasu, InómuInómus historia är berättad i det föregående. ChoihuihuiÄr en fågel. och många andra. Aguaratunpa hade gått att hämta Inómu. I fyra dagar stannade hon och drack med dem. Till slut kom hennes mor, som var mycket förargad över,

att Inómu varit borta så länge. Hon förvandlade alla, som voro där, till fåglar och tog Inómu med sig hem. Blott Aguaratunpa, Tatutunpa och Choihuihui voro kvar. Tatutunpa gick hem till sig. Aguaratunpa, vilken ej hade någon fast bostad, gick att ströva omkring, lurande människorna. Choihuihui begav sig också iväg. Han kom till ett hus. Där bodde en gift kvinna med sin dotter. Han hälsade på dem. Hon bjöd honom majsöl och han drack. Därefter tog hanavsked och begav sig iväg. Han stannade likväl helt nära förvandlad till en Choihuihui för att spionera. Efter en stund kom mannen till kvinnan hem. Denne tog henne med sig och de gingo till åkern, hon för att skörda majs, han för att gräva. När de kommit dit, gjorde de upp eld. Han gick att gräva och hon stannade vid elden med den lilla dottern rostande majs. Choihuihui hade följt efter dem. Han stannade i närheten. Efter en stund gick kvinnan avsides för att göra sitt tarv. När hon kom ut i skogen, slog Choihuihui armarna omkring henne. Förvandlad till en fågel flög han bort med henne.

Då modern ej kom tillbaka, började flickan gråta. När fadern hörde detta, gick han dit. Han ropade på sin hustru, men ingen svarade. Han sökte henne och fann hennes och Choihuihuis spår. Förgäves sökte han följa dem. Sedan han sökt länge, gick han för att söka upp hustruns bröder, för att de skulle hjälpa honom att söka. De sökte, men funno ingenting. Bröderna trodde, att mannen dödat sin hustru av svartsjuka. När de kommo förbi ett stort träd, sågo de i toppen ett bo av en »Tuyuyu»Troligen flamingo.. Bröderna sade åt mannen, att han skulle fånga fåglarna för att trösta sin dotter. Då trädet hade hög, rak stam, gjorde de en stege och mannen klättrade upp. När han kommit upp i toppen av trädet, ryckte bröderna undan stegen, så att mannen icke kunde komma ned. »Där får du sitta och hungra ihjäl, därför att du dödat din hustru», sade de. Mannen började gråta. Till slut somnade han lutad mot stammen.

När han vaknade, satt han i en hydda. Bredvid honom sutto två vackra kvinnor. De frågade honom, huru han kommit dit. Han berättade då, att där kommit en man till hans hus etc. (här upprepas hela sagan).

Kvinnorna började att skratta. »Det är Avayurupiagua, som fört bort din hustru», sade de.Han frågade dem, var deras far var. »Han har gått till IticaRio Pilcomayo. för att hämta fisk»Sid. 105 skildras den betydande handel, som stammarna emellan drives med torkad fisk., sade de.

Den yngsta sade, att han skulle sova med henne, vilket han gjorde. Även den äldsta ville sova med honom. »Blir inte din mor arg, om jag gör det?» sade han. »Nej, du skall sova med oss, ty här kommer aldrig någon karl», sade de. Han sov sålunda med bägge kvinnorna.

Efter några dagar kom flickornas fader hem. Han hade med sig två stora bördor med torkad fisk. Fadern frågade honom, hur han kommit dit. Han berättade etc. (här upprepas hela sagan).

Fadern sade, att han inte var förargad på honom, därför att han sovit med hans bägge döttrar och lovade att hjälpa honom att få tillbaka sin hustru. »Hon är vid Itica hos Avayurupiagua», sade han. »Det är stort dryckeslag och vi skola dit. Du skall följa mig och göra som jag säger. Först skall jag hälsa på alla och sist skall du hälsa på din hustru. Hon kommer ej att känna igen dig. När hon hälsar på dig och bjuder dig majsöl, skall du slå armarna om henne och jag skall slå dig i baken», sade han. De begåvo sig nu till Itica. När de kommo dit, hälsade fadern först på alla. Sist hälsade mannen på sin hustru. Hon bjöd honom en kalebass majsöl. Han slog armarna om henne och gubben klappade honom i baken. Förvandlad till en Tuyuyu flög han iväg upp i luften med sin hustru. När Avayurupiagua såg detta, rusade han förargad in i sitt hus efter båge och pilar. Han sköt pil på pil, men kunde ej träffa dem.

Denna saga synes mig fullständigt ren från lånade element. Med stegen, som omtalas här, menas en lång stock,

i vilken man huggit trappsteg. Dylika använda särskilt chiriguano liksom chané vid Itiyuro alltid till majsladorna, som äro byggda på pålar.

Om huru Aguaratunpa dödade Tatutunpa och sedan själv blev dödad.

Berättad av chanéindianen Batirayu.

Det var en gång i gamla tiden två tokiga flickor. Ej långt från dem bodde Tatutunpa. De hörde honom vissla så

vackert på sin »huiramimbi». Den ena sade till den andra: »Vi skola gå och se, vem det är, som spelar så vackert.» De gingo till Tatutunpa, som låg i sin hängmatta. Tatutunpa tog den yngsta av flickorna till kvinna.

Aguaratunpa fick höra talas om, att flickorna begivit sig till Tatutunpa. Han gick dit och smög sig till åkern, där Tatutunpa arbetade och dödade honom med ett påkslag. Han flådde därefter försiktigt av huden på huvudet och tog den på sig. På så sätt liknande Tatutunpa gick han till dennes hydda.

»Se där kommer din karl», sade den äldre systern. Hon ställde fram mat. Då Tatutunpa brukade äta helt litet, blott ett par bönor och en liten skål majsöl, ställde hon ej fram mera. När Aguaratunpa kom, åt han upp allt och begärde mer. När han ätit detta, begärde han åter mer. Flickan undrade, om det verkligen kunde vara hennes man, som åt så mycket, om det inte kunde vara någon annan.

På kvällen bad Aguaratunpa sin hustru, att hon skulle lusa honom. Hon satte sig att söka lus i Augaratunpas huvud. Medan hon sökte lus, somnade Aguaratunpa. Hon såg då, att skinnet på hans huvud var hopsytt och förstod, att han dödat hennes man och flått honom. Hon berättade detta åt sin syster och de dödade Aguaratunpa med ett påkslag.*Mannen, som brände upp Añatunpa.*

Berättad av chiriguanoindianen Yambási vid Rio Grande.

När människorna gingo för att samla honung, sökte AñatunpaHär nämnes ej, vilken Añatunpa, som åsyftas. upp dem för att äta dem.

Där var en gång en man, som höll på att samla honung, Då kom Añatunpa och frågade honom, vad han gjorde. »Jag samlar honung», sade mannen. »Fortsätt», sade Añatunpa. När mannen slutat, dödade han honom och kastade honom åt Dyóri, som åt upp honom, till och med blodet slickade han upp. På så sätt dödade Añatunpa många människor.

En man hade gått ut att samla honung. TucanenRhamphastus. sade åt honom: »Om Añatunpa kommer, bed honom bära dig hem till sig och döda dig där.»

När mannen höll på att samla honung, kom Añatunpa. »Vad vill du?» frågade mannen.

»Jag vill äta upp dig», sade Añatunpa.

»Gör det inte här, utan bär hem mig till dig och ät upp mig där!» sade mannen. Añatunpa tog nu mannen på nacken och bar honom hem till sig.

»Bryt av kvistar och gör upp eld i nacken på Añatunpa!» sade tucanen. När Añatunpa gick genom de täta snåren, bröt mannen av kvistar och grenar och gjorde försiktigt upp eld i nacken på Añatunpa.

»När du kommer till en låg gren, hugg dig fast!» sade tucanen åt mannen. Så gjorde denne. Snart märkte Añatunpa, att det brann i nacken på honom och började springa. Elden tilltog. Hans hår tog eld och snart brann Añatunpa fullständigt upp och dog.

Mannen, som dödade Añatunpa.

Berättad av chiriguanoindianen Yambási vid Rio Grande.

Añatunpa åt upp alla människor, som han fick tag i. Därkom en man, som bar ved till Añatunpas håla. »Kom, skola vi leka!» sade Añatunpa.

»Vad för lek?» sade mannen.

»Du skall hugga mig med en yxa i pannan, och om jag ej dör, skall jag hugga dig», sade Añatunpa.

Añatunpa ställde sig upp rak, räckande pannan åt mannen, som högg honom mitt i densamma. Då Añatunpas panna var hård som järn, gjorde det honom ingenting. Añatunpa högg nu mannen i pannan och dödade honom och kastade honom åt Dyóri, som åt upp honom.

En annan gång kom en annan man till Añatunpas håla. Añatunpa föreslog honom samma lek. En fluga, »Mbéru», ropade då åt honom, att han inte skulle hugga honom i pannan utan i nacken. När Añatunpa ställde sig

upp med tillslutna ögon för att taga emot hugget, gick mannen bakom honom och högg honom i nacken och Anatunpa föll död ned. Dyóri frågade honom, huru han kunnat döda Añatunpa. Mannen berättade honom, vad Mbéru sagt.

»Mycket bra», sade Dyóri.

Hur Bisose hämtade rikedomarna ur berget.

Berättad av chanéindianen Batirayu.

En chané, Bisose hade gått att meta i en djup göl. Först metade han upp många små fiskar. Plötsligt fick han upp en så stor fisk på kroken, att han inte orkade draga upp den. Han gick först omkring gölen rädd att kliva i. Till slut steg han i vattnet försiktigt, följande reven med handen. När han kommit på djupt vatten, kände han någon fatta sig om benet och draga honom ned i djupet. Det var den stora ormen, »Boyhuasu». Denne förde Bisose omkring till fjällen och till los Campos del guanaco. Till slut förde han honom genom ett trångt pass in i berget. Där gav han honom blå stenar och silver. Bisose lastade sig därmed. När han skulle ut ur passet, var det så trångt, att han blottkunde taga helt litet med sig. Därför äro dessa stenar och silversaker så sällsynta. Boyhuasu förde honom sedan tillbaka till gölen. Han kom ut på samma ställe, där han stigit ned i vattnet.

I denna saga omtalas bland de dyrbarheter, som Bisose hämtade ur djupet, blå stenar. Genomborrade turkoser och crysoliter skatta också dessa indianer högt som halsbandspärlor.

Räven och jäguaren.

Berättad av chanéhövdingen Bóyra.

Räven träffade jaguaren i hans åker. Denne höll på med sin sådd.

»Vill du att jag skall hjälpa dig farbror?» sade räven.

»Ja, brorson. Jag skall gå och hämta grävkäpparna», sade jaguaren.

»Det skall jag göra», sade räven och gick till jaguarens hydda.

När han kom dit, sade han åt jaguarens kvinna: »Jag skäms för att tala om mitt ärende.»

»Hur så?» sade hon.

»Jo», sade räven, »jaguaren har skickat mig hit, för att jag skall sova med dig och med dina bägge döttrar.» Det trodde inte jaguarens kvinna.

»Jo, det är sant», sade räven. »Du skall få höra vad han säger», och så ropade han: »Skall jag taga dem alla?»

»Alla!» ropade jaguaren till svar.

Räven sov nu först med jaguarens kvinna och sedan med den äldsta dottern och till sist med den yngsta. Hon var ännu jungfru och han gjorde henne illaFörmildrat.. Räven gick därefter sin väg. Han sprang i gräs, för att inte spåren skulle synas. Han sprang på en lång trädstam. Till slut kom

han till en göl. Där dök han ned och kom upp på andra sidan. Han sprang, allt vad han orkade, tills han kom till ett träd med taggig stam. Han kröp upp för densamma och lade sig att sova. »Här skall jag ligga och drömma om jaguarens kvinna och döttrar, med vilka jag sovit», sade räven. Han lade sig ned och somnade.

När jaguaren märkte, att inte räven kom med grävpinnarna, tänkte han: »Jag skall gå och se, vart räven tagit vägen. Kanske han har gått sin väg. Det är en skojare den där räven.»

När jaguaren kom till sitt hus, sade hans kvinna åt honom: »Huru kan du vara så grym och skicka hit räven för att sova med oss?»

Förgrymmad begav sig jaguaren i väg för att söka räven. Han följde hans spår och kom till gölen, där rävens spår togo slut. Överallt sökte han dem. Till slut förstod han, att räven dykt ned i gölen. Jaguaren dök nu även ned och fann rävens spår på andra sidan. Han följde dem och kom till trädet. Överallt omkring trädet sökte han

fortsättningen på spåret, men fann det ej. Han tittade då upp och såg räven, som låg och sov. Han klättrade upp, bröt försiktigt av en kvist och kittlade räven i näsborren. Denne nös och strök sig om näsan sägande: »Kan inte moskiterna lämna mig i fred, då jag håller på att drömma om jaguarens hustru och döttrar, med vilka jag sovit.»

Litet hårdare kittlade honom nu jaguaren och räven vaknade. Jaguaren stod färdig att gripa honom.

Räven kröp ihop och då jaguaren dröjde med att ta fatt honom, tog han ett hopp ned på marken och började springa, allt vad han orkade. Jaguaren förföljde honom. Till slut tröttnade dock räven och jaguaren fick tag i honom och slukade honom. Räven blev levande igen i jaguarens mage. Denne kräktes upp honom. Jaguaren åt åter upp räven, men denne blev åter levande i hans mage och återuppkastad. Återigen åt jaguaren upp räven, som igen blev levande o. s. v.

Denna saga har en vidsträckt utbredning. I något olika form har jag hört den berättas i Carmen i Mojos.

När sköldpaddan, »Carumbe», dödade jaguaren.

Berättad av chiriguanoindianen Yambási.

Det var en gång ett stort dryckeslag. Där voro Aguaratunpa, Carumbe och »Taturapua» (kulbältan). Sköldpaddans lille son grät. Då man frågade honom, varför han grät, sade han, att han ville ha jaguarens klor att leka med. Sköldpaddans kvinna sade åt sin man, att han skulle gå och hämta jaguarens klor åt lillen att leka med.

Sköldpaddan begav sig iväg och kom till en stam »samuo» med stora, vassa taggar. Där stannade han för att vänta på jaguaren. På avstånd hördes dennes rytande. Jaguaren kom närmare, alltjämt rytande och fann sköldpaddan vid foten av trädet.

»Vad gör du här?» sade jaguaren.

»Jag leker», sade sköldpaddan.

»Hur går det till?» sade jaguaren.

»Jag klättrar upp i samuo och så rullar jag ned», sade sköldpaddan.

»Låt se», sade jaguaren, som hade lust att äta upp sköldpaddan.

Denne klättrade upp i toppen på stammen och rullade ned för densamma utan att skada sig. Detta tyckte jaguaren var roligt och sköldpaddan fick klättra upp igen. Åter rullade denne ned utan att skada sig. Jaguaren skulle också försöka. Han klättrade upp och rullade ned, men slet upp alla sina inälvor på taggarna, så att han dog.

Sköldpaddan tog jaguarens klor med sig hem till leksaker åt sin lille son.*Kolibrins kärlekssaga.*

Berättad av chiriguanoindianen Yambási.

Där voro två flickor, som hörde Chinu (kolibrin) spela flöjt. Han spelade så vackert, att den ena flickan sade: »Honom vill jag ha till man.» Så sökte hon upp kolibrin och sov med honom.

»Låtom oss gå till mitt hus», sade kolibrin. När de kommo dit, var det så litet, att flickan icke fick rum. Hon gick därför tillbaka till sin by.

På kvällen kom kolibrin utanför byn och spelade flöjt för att locka henne. Flickan lyssnade och sade: »Det är kolibrin, som spelar.» Men hon gick ej mera till honom. Kväll efter kväll kom kolibrin utanför byn och spelade sina vackraste toner, men flickan ville ej följa honom, som hade en så liten hydda.

När fästingen, Yatéu, sprang i kapp med strutsen, Yándu.

Berättad av chiriguanoindianen Yambási.

Fästingen och strutsen skulle springa i kapp för att se, vem som kunde springa bäst. När de började springa, hoppade fästingen upp på strutsen och bet sig fast i ögonvrån.

När strutsen sprungit ett stycke, sneglade han åt sidan för att se, om fästingen var med. Då han satt i ögonvrån, såg han honom jämsides med sig.

Strutsen skyndade på. När han åter sprungit ett stycke, sneglade han åt sidan och såg, att fästingen ännu var jämsides med honom.

Strutsen sprang allt vad han orkade. När den kom helt nära målet, hoppade fästingen från ögonvrån och kom först fram.

Fästingen hade vunnit kapplöpningen.

Dessa små djursagor ha en ofantlig utbredning. Nästanoförändrad finna vi sålunda sagan om sköldpaddan och jaguaren från Santarem vid Rio Tapajos mynning i AmazonflodenJämför Fredr. Hartt: Tortoise Myths. Rio de Janeiro, 1875..

Även likartade kapplöpningssagor äro kända från Brasiliens kust[**1**]. Dessa senare finnas, som bekant, även hos oss.

Som nämnt har man påvisatEhrenreich: 1 c. att vissa sagor vandrat från Nordamerika och Asien ända ned i Sydamerika. Här är likväl ej rätta platsen för att göra jämförande studier över de sagor jag samlat, varför jag nöjt mig med att blott meddela materialet.

Såsom vi sett, förstå vi av sagorna en del av indianernas religiösa föreställningar. De äro även särskilt intressanta från den synpunkten, att i dem återgivas en hel del smådrag ur indianernas liv. De giva oss även en inblick i deras fantasivärld.

Det är blott innehållet, ej formen, i de sagor, jag samlat, som är värdefullt som forskningsmaterial. Framdeles hoppas jag särskilt de infödda sydamerikanska etnograferna skola fortsätta de insamlingar, jag gjort, och även uppteckna sagorna på originalspråken. För att kunna göra detta, fordras likväl att man fullständigt behärskar dessa. Den bästa metoden vore väl, att låta indianerna berätta dem för en fonograf.

Indianen och naturfenomenen.

I en av chanésagorna talas om, huru Yahuéte, den två-huvade jaguaren, höll på att äta månen. Maringay kallade Yahuéte för »Yahuaróhui». Sol- och månförmörkelse förklara dessa indianer på så sätt, att sol och måne anfallas av Yahuéte. Choroti tala som nämnt även om ett vilddjur, som anfaller solen och månen.

Vandrar man en stjärnklar natt med en indian genom

skog och mark, är stjärnhimmelen hans kompass och hans klocka. Han pekar på Orion eller på en annan stjärnbild och visar, huru mycket den skall hinna flytta sig, innan man kommer fram.

Det är icke många stjärnbilder, han ger namn, men dem känner han väl. Den del av vintergatan, som är närmast södra korset, kalla chané »yándurape», d. v. s. strutsvägen, södra korset jämte några närbelägna stjärnor är yánduin-yaka», strutsens huvud, de två största stjärnorna i centauren äro »yánduipoy», strutsens halsband, Venus kallas »coemilla», morgon, Orion med dolken »húirayúasa» (fåglar mötas). En annan stjärnbild är »huázupucu», råbockshornet, en annan »borévi», tapiren. Sjustjärnorna kalla de »ychu», men namnets betydelse känna de ej, och det är den viktigaste stjärnbilden av dem alla.

Sitter man inne i hyddan med indianerna, kunna de peka ut de viktigaste stjärnbildernas plats på himmelen, utan att se dem. De känna deras läge under alla årstider.

Stjärnhimmelen är icke blott indianernas klocka och kompass. Den är också deras almanacka. Särskilt spelar därvid här, såsom hos andra indianer, sjustjärnorna en viktig roll. När de först i morgongryningen synas över horisonten, är det lämplig tid för majssådden. Att just denna relativt obetydliga stjärnbild spelar en så stor roll i indianernas astronomi, har givit upphov till fantastiska spekulationer om babyloniskt inflytande.

Frågar man en indian om stjärnornas storlek och om deras avstånd från oss, stå de tveksamma och helst svara de ej alls. De förstå likväl, att de måste vara långt borta.

I sagorna spela stjärnorna ingen stor roll. Chiriguano-hövdingen Maringay berättade dock, att det var en gång en

bror, som lekte med sin lilla syster. De sprungo efter varandra sjungande och gjorde långa skutt. Nu sitta de som två stjärnor på himlavalvet.

Två stjärnhopar i söder på södra himlavalvet, äro askanav en gammal gubbe och en gammal gumma, sade mig en gång en chiriguano. Det var en kväll i augusti.

Solen är en man i sagan och månen en kvinna. Det var ifrån en gammal gubbe, solen, som chanébarnen stulo elden och det var under månkvinnans tiru, som den tvåhuvade Yahuéte gömde sig, när han var förföljd av bältagudens son.

Månens avtagande och tilltagande förklarade Maringay bero därpå, att ett mer eller mindre stort stycke av den är instucket i himlavalvet.

Solen går upp genom vattnet och så lyser den för oss på dagen. På kvällen går den åter ned i vattnet och på natten lyser den för människorna på andra sidan jorden. Så tänkte sig Maringay solens lopp. Dock tror jag, att detta hade han lärt av de vita.

När en meteor, »baerendi», faller, förebådar det en hövdings död. Om ett stjärnfall sade chané vid Rio Parapiti: »Han går för att sova med sin flicka.» Maringay var mera realistisk i sin förklaring. »Stjärnan släpper någonting», sade gubben.

När åskan går, är det Chiquéritunpa, som är ute. Det är medicinmännen, »ipáye», som kunna göra regn. När svalorna, »máchurupimpi», flyga lågt, blir det regn, säga indianerna. En annan liten fågel »chóncho», skriker ut regn. När man reser, skall man icke stoppa ned någon kruka i vatten, utan ösa upp vattnet med en kalebass, annars regnar det. I den världsundergångssaga, som berättades mig av chané vid Rio Itiyuro, gick världen under genom vatten. Chané vid Rio Parapiti berättade mig om, hur världen gick under genom en storm. Vinden spelar annars en obetydlig roll i sagorna. När man sätter en uppvärmd kruka i rinnande vatten, blir det storm, säga chané vid Rio Parapiti. Regnbågen, »yii», är en orm.

XVIII.

UR CHANÉ- OCH CHIRIGUANOINDIANERNAS LIV (forts.).

De katolska missionerna bland chiriguano.

Småningom måste alla indianer komma under inflytande av de vita. Det är oundvikligt. Dag för dag minskas de områden, där de ännu leva oberoende. Så snart deras områden erövrats, tvingas de på ett eller annat sätt att arbeta åt de vita och bliva fullständigt beroende av dem. I regel bliva de också illa behandlade, utarmade och moraliskt fördärvade.

Det är därför en lycka i olyckan, att det funnits och finnas uppoffrande människor, som velat och vilja göra något för att hjälpa indianerna. Dessa människor äro missionärerna. Det kan ej förnekas, att dessa försökt att göra och även gjort ett betydande civilisatoriskt arbete bland dem. Det behöves entusiasm och vilja att uppoffra sig för att bliva missionär. För sitt nöjes skull kan ingen människa leva hela sitt liv i trakter, där ensamheten i längden måste bliva hemsk och där livet ej bjuder förströelser eller njutningar.

För missionären är det religiösa omvändelsearbetet huvudsaken. Han tänker på att rädda själarna från helvetet, »tata-huasurenda»Tatahuasurenda = där det finnes den stora elden. Guaraniord uppfunnet av missionärerna.. Lyckligtvis äro de katolska missionärerna

nog kloka att tänka en smula även på detta livet och försöka att förbättra indianernas materiella existensvillkor.

Indianen, som älskar att leva oberoende, men som tvingats med i civilisationsdansen, vill ej bli missionsbarn, men han väljer det som ett mindre ont. I missionen står han under förmyndare, men ej under förtryckare.

När min vän chanéindianen Batirayu, som jag flera gånger talat om här, frågade mig, om det inte vore bäst att bedja missionärerna komma till chané vid Rio Parapiti, så tänkte han sig dem som räddare från de vita herrarnas förtryck.

Då jag frågade chiriguanohövdingen Maringay, om han icke ville, att missionärerna skulle komma till hans by, blev gubben helt uppbragt och svarade vresigt: »Jag har väl ingenting ont gjort.»

Missionärernas största betydelse ligger däruti, att de söka skydda indianerna från de kristnas förtryck och laster. Med glädje har jag sett, huru missionärerna förbjuda brännvinet, det förbannade brännvinet på missionsstationerna.

Jag tror likväl ej på missionernas framtid. De synas mig dömda att försvinna. I samma mån, som indianerna av de övriga vita bli bättre behandlade och få ordentlig ersättning för sitt arbete, komma de att övergiva missionerna och undandraga sig franciskanermunkarnas förmynderskap.

Alltid skall missionärerna ha heder av, att de i någon mån sökt skydda indianerna mot de andra kristna. Heder böra de också ha av de studier, de gjort över indianernas språk, seder och bruk.

Fruktan för gummitrakterna.

I ett föregående kapitel har jag talat om indianernas vandring till Argentina. Inom chiriguanoindianernas nordligaste område finnes även en annan utvandring. Den skiljer sig från den föregående bl. a. däri, att den ej är frivillig. Det gäller gummitrakterna i nordöstra Bolivia. Varjeindian, som går till de argentinska sockerfabrikerna, vet, att om ingen olycka inträffar, kommer han tillbaka. Ingen håller honom kvar med våld. Från gummitrakterna kommer däremot aldrig någon hem igen.

Är det sant, säga de, att där finnes en jätte, som äter människor? Är det sant, att människorna malas till gummi? Är det sant, att det där köttet, som kommer i blecklådor, är av människor? Detta är frågor, som indianerna gjort mig.

På ett skamlöst sätt ha chiriguanoindianer, särskilt från Caipipendidalen, lurats till gummitrakterna i norra Bolivia, där de sålts till arbetare. Under bevakning av beväpnade män ha de förts över Quatro-Ojos nedför Rio Mamoré.

Om indianernas förhållande till gummiindustrin får jag dock bättre tillfälle att tala i den bok, i vilken jag ämnar redogöra för de studier, som jag gjort i själva gummitrakterna och bland indianer, som leva helt nära dessa. Här går jag därför icke närmare in på denna fråga.

Dagsverken åt de vita.

De chiriguano och chané, som arbeta i eget land som tjänare åt den inflyttade, vita rasen, äro synnerligen lågt betalda. Detta gäller särskilt avlägsna trakter, där ej de högre arbetspriserna vid de argentinska sockerfabrikerna, tack vare konkurrensen, kunnat återverka på lönerna. Chané vid Rio Parapiti äro sålunda sällan betalda med mer än 20 centavos (ej fullt 30 öre) om dagen jämte maten. Kvinnorna förtjäna ungefär hälften så mycket. Indianernas förtjänst utbetalas till dem dels i brännvin och socker, dels i tyger och verktyg. Tygerna äro så dåliga, att en skjorta av ett sådant tyg ej räcker mycket längre än den tid, som går åt för att förtjäna densamma. Tack vare detta system börjar också chané och chiriguano att förfalla till skuldslaveri, såsom deras stamfränder i gummitrakterna i nordöstra Bolivia.

Det är att hoppas, att de stora anläggningar, somingenjör Herrmann satt i gång i San Fransisco vid Rio Pilcomayo, skola förbättra de indianska lönevillkoren i allmänhet. Betalar han bättre än andra, komma alla indianerna till honom, och övriga arbetsgivare måste höja lönerna.

Chiriguano och chané äro sålunda redan på god väg att komma in i den allt annat än lyckliga striden mellan arbetsgivare och arbetare.

Den bolivianska regeringen borde se till, att indianerna erhålla lagfart på sina åkrar, så att de vita ej kunde

bemäktiga sig dem. Det villkoret borde också uppställas av regeringen att ingen indian fick sälja sin åker. Regeringen skulle på så sätt tillförsäkra indianerna besittningsrätt, men ej äganderätt till jorden.

Den osäkerhet och de tryckta lönevillkor, under vilka dessa indianer leva, bidraga naturligtvis till utvandringen till Argentina och framför allt till, att många indianer ej blott lämna landet som säsongarbetare utan för alltid.

Vill den bolivianska regeringen göra något för indianerna, måste den i främsta rummet söka bot för det värsta onda, nämligen alkoholismen. Det är nämligen en oerhörd skillnad mellan att dricka majsöl och att dricka brännvin.

En indian, som är drucken av sina inhemska drycker, är aldrig så begiven på strid och slagsmål, som den där smakat på de vitas helvetessoppa. Utom att brännvinet direkt skadar indianernas moral och hälsa, ruinerar det dem fullständigt. Jag har sett med mina egna ögon, huru en indian kan giva bort sin bästa ko för en kagge brännvin.

Husbränneriet är ännu tillåtet i Bolivia. Det borde förbjudas, liksom även att vem som vill kan var och när som helst försälja alkohol.

Alldeles orimlig är också den bolivianska militärlagen, som tvingar indianerna ett exercera beväring. Det är visserligen sant, att den mycket sällan tillämpas. När detta likväl sker och myndigheterna avhämtar en yngling till militärtjänst, skrämma de ju honom själv och alla andra indianer i trakten vettskrämda. Det är orimligt att fordra, att indianernaskola deltaga i försvaret av fosterlandet, innan de ha samma rätt som andra medborgare och veta, vad som är deras fosterland.

Det är orätt att begära, att de skola hjälpa till att försvara Bolivia, att försvara de vita, vilka enligt deras begrepp stulit deras land ifrån dem. Chiriguano och chané älska även de sitt land, men detta fosterland är blott de dalar och skogar, där deras fäder röjt och deras mödrar målat lerkärlen till festerna.

Under det utvecklingsskede, som Bolivia nu genomgår, är det viktigt att taga reda på den indianska arbetskraften även här i chané- och chiriguanoindianernas land.

Trots deras egenartade kultur vågar jag ej hoppas mycket av chiriguano- och chanéindianernas framtid. De komma likväl att ingå som ett viktigt element i den mestizras, som i framtiden ensam kommer att härska över Parapitidalens torrskogar och Andernas sista utlöpare mot El gran Chaco.

Så småningom glömma de väl bort sagorna om Tatutunpa och Aguaratunpa och de andra gudarna.

Maringays, Vocapoys och de andras ättlingar komma då kanske att studera, vad som blivit skrivet om deras förfäder i denna bok, tryckt i ett land, där majsen inte mognar och där palmerna växa blott under glas. De komma kanske att flyga till norden för att se de smycken, i vilka de gamla varit klädda och de vackert målade dryckeskärlen, i vilka deras stammödrar serverat majsölet vid festerna.

XIX.

TAPIETEINDIANERNA.

Till dessa indianer.

Här har jag skildrat tvenne olika indianska kulturer, dels en, som vi lärt känna hos de ännu ursprungliga choroti och ashluslay, dels en annan, som vi mött vid Andernas fot, hos de halvt civiliserade chané och chiriguano. De indianer, jag här skall tala om, äro märkliga därigenom, att de ha de förras materiella kultur och de senares språk (guarani).

I slutet av juli 1908 gästade jag under något mer än en vecka tapietehövdingen Yaré vid Rio Pilcomayo och i

augusti samma år besökte jag deras vilda, opålitliga stamfränder vid Rio Parapiti, vilka där kallas yanaygua.

Detta senare besök var ganska äventyrligt.

Med Isiporenda vid Rio Parapiti som utgångspunkt, hade jag med en chiriguanoindian som tolk besökt en liten yanayguaby, från vilken indianerna brukade komma för att söka arbete hos chané och någon gång även hos de vita. Där fick jag höra talas om en stor yanayguaby, som skulle ligga undangömd i skogen. En yanaygua skickades med en inbjudan till dessa indianer att besöka mig. Följande dag kom han med svar. Det löd: »Ha de vita männen något att säga oss, få de komma hit till oss.» Själva ville de ej komma till den vite mannen, som kanske hade planer på att fånga in dem och sälja dem till gummitrakterna.Jag beslöt mig genast för visiten. Mina svenska gossar voro naturligtvis genast med på äventyret och tolken, som genom missionen lärt känna civilisationens välsignelser, gjordes modig genom pengar. Med en yanaygua som vägvisare, begåvo vi oss av. Ridande över den uttorkade Rio Parapitis bländvita sandfält och på indianstigar, som förde över stora dyner och genom torra busksnår och skogar, kommo vi till byn.

Den låg på en kulle i en kitteldal. Platsen var väl vald, då byn svårligen kunde överfallas av yanayguaindianernas fiender, tsirakuaindianerna, utan att invånarna hade tid att förbereda sig på försvar. När vi närmade oss byn, döko beväpnade män upp överallt liksom framtrollade ur marken. Detta att taga emot sina gäster med vapen i hand, tyckte vi vara något oartigt, men jag ursäktar dessa indianers misstroende mot de vita. För några år sedan kommo andra vita till dem liksom jag med gåvor och lurade flera män i ett bakhåll. Dessa fördes bundna till S:a Cruz de la Sierra, för att säljas till gummitrakterna, men lösgåvos till slut genom några mera humana mäns mellankomst.

Utan att titta åt vapnen och låtsande som om vi mottogos på det allra älskvärdaste sätt, redo vi mitt in i byn och frågade efter hövdingen. En medelålders herre med ett bovansikte och med en stridsklubba i handen kom fram till mig och fick genast en skogskniv i gåva. Andra gåvor utdelades och det hela syntes utveckla sig på vänskapligaste sätt. Man bjöd oss träkubbar att sitta på, och jag packade fram granna halsdukar, knivar, röda och gröna band, synålar, munspel och mycket annat roligt ur sadelpåsarna och började en livlig byteshandel.

Vid en av lägereldarna i byn satt en ensam, förskrämd kvinna. Det var en krigsfånge från yanaygua sista krig med tsirakua.

Dessa sistnämnda hade dödat en yanayguakvinna och hennes barn, vilket mord yanaygua vid första tillfälle beslöto att hämnas. En dag voro de ute på vandring i ödemarkenför att söka vilda frukter, då de fingo se spår av människor. På grund av de egendomliga avtrycken av de stora, fyrkantiga sandalerna förstodo de, att spåren voro av tsirakuaindianer. De följde dessa och kommo till deras hyddor. Tsirakua fingo dock syn på dem och lyckades fly. Yanaygua följde spåren och fingo på kvällen känning av deras läger. De drogo sig dock tillbaka och först i allra första morgongryningen anföllo de. Överfallet kom oförberett för fienden, som sökte sin räddning i en vild flykt. En tsirakuaman dödades och tvenne sårades. Tvenne kvinnor och sex barn samt allt, vad de kunde släpa med sig av indianernas tillhörigheter, blev segrarnas byte.

Med undantag av fångarna övertog jag krigsbytet. Det var en märklig samling av grävklubbor, kastklubbor, primitiva verktyg, mantlar av bast m. m. En av de fångna kvinnorna sålde yanaygua till de vita för fjorton (14) pesos i dåligt brännvin, oraffinerat socker och sirap.

Denna stackars kvinna har berättat mig om sina lidanden på ett språk, av vilket jag icke förstod orden, men ändock förstod nästan allt. Hon berättade om sina barn, som nu voro utan mor borta i vildmarken. Något lärde hon mig också av sitt språk.

Lastade med samlingar lämnade vi yanaygua med ömsesidigt löfte att träffas igen. Jag trodde vänskapen var grundlagd. På kvällen samma dag, vi varit hos dem, satte likväl yanaygua eld på sin by och drogo sig in i Chacos vildmarker, fruktande förräderi av kanske den ende verklige indianvän, som de lärt känna bland de vita.

Ett år senare besökte jag som nämnt åter Rio Parapiti. Av hela yanayguastammen fanns inte ett spår. De voro försvunna till trakter, dit den vite aldrig går av fruktan för att omkomma av törst, då han ej känner de få vattenställena.

Tsirakuakvinnan träffade jag däremot hos prästen i Charagua, en av de vitas byar, dit hon blivit såld jämte en liten nästan ettårig gosse, som hon fött i fångenskapen. Vivoro riktigt goda vänner den fula gumman och jag. Jag kom till henne med sockerbitar och kakor och hon visade mig med stolthet och glädje sin lilla gosse, sin tröst i ensamheten bland de vita.

Så drog jag vidare.

Den siste, som såg henne, var Moberg. En dag, när han gick på bygatan, kom en trasklädd, förtvivlad, förgråten kvinna, som grep honom i armen och drog honom från hus till hus, för att han skulle hjälpa henne att söka sin lille gosse. »Vildinnan» från Chacos urskogar förstod instinktmässigt, att denne blonde man hade mer hjärta än de andra vita.

Gossen hade prästen skänkt bort eller sålt, skiljande denna stackars kvinna från allt, allt, det enda, hon ägde i livet.

Då hon icke fann sitt barn, rymde hon till skogarna. Jag hoppas, men jag vågar inte tro, att hon lyckades finna de sina och ej åter infångades av hennes stams dödsfiender, yanayguaindianerna.

Besöket hos tapietehövdingen Yaré i Yuquirenda vid Rio Pilcomayo avlöpte däremot helt fredligt. Vi blevo riktigt goda vänner, ja, så goda vänner, att när jag lämnat byn, gick Yaré över 100 km. för att träffa mig, för att berätta för mig om de vitas övergrepp. Yaré inbillade sig nämligen, att jag var en mäktig man bland de vita.

Vad kunde jag göra för honom? Jag skrev ett brev till guvernören i Chaco, d:r L. Trigo, som både ville och kunde hjälpa indianerna. Brevet kom aldrig fram.

När jag var i Yarés by, kom en dag från det inre av Chaco en gammal, stapplande tapietegubbe och hans blinda hustru, bägge omhuldade av en allt annat än ung och fager dotter. Gubben var sjuk och gummorna pysslade om honom.

Man kallade även på den vite mannen, som brukade fuska i läkareyrket, men som inte tyckte om svåra fall. När en bräcklig gubbe står på gravens rand, är det inte mycket att göra för en läkare och ännu mindre för en man, som inteförstår läkareyrket. Trots gummornas och mina ansträngningar, dog gubben.

Hejdlös blev kvinnornas sorg och även männen gräto. Klagoskriken ljödo i hela byn. »Min vän är död, min vän är död», skrek och sjöng den blinda gumman. Hennes sorg, om också affekterat hejdlös i sina vilda utbrott, gjorde på mig intryck av att vara äkta.

Gummorna svepte nu gubben. Han kläddes i sina bästa paltor och fick sandaler på fotterna. Gubbens knän drogos upp till hans haka, armarna lades i kors över bröstet och huvudet böjdes ned. Sålunda hopviken stoppade man in honom i ett stort bärnät, som drogs till hårt omkring hans kropp.

Gubben skulle nu begravas. Hans hustru och dotter ville gräva ned honom i hyddan, men Yaré sade, att han skulle bäras till skogen. Gråtande sökte den blinda änkan med händerna gräva en grop åt sin man i hyddan, men hövdingen var obeveklig. Han och en man till hängde byltet med gubben på en lång stång, som de buro emellan sig, för att föra honom till skogen. Utom av dessa tvenne bestod likprocessionen blott av dottern, som vid en annan stång ledde sin blinda mor till gubbens grav.

Först tänkte jag följa med, men så tvekade jag. Människan hos mig tog överhand över den nyfikne forskaren. Jag kände på mig, att jag inte ville störa dessa kvinnor i deras sorg, att jag inte hade rätt att komma springande med fotografiapparaten.

Av Yaré hörde jag sedan, att gubben sattes ned i en rund grop med en kalebass vatten i knät. Inget gravmärke visar, var han ligger.

Så snart gubben hade dött, skuro dottern och hustrun av sig håret, som de brände till tecken på sin sorg.

Det var efter gubbens död dystert i tapietebyn. Ständigt, särskilt på morgnarna hörde man kvinnornas högljudda

klagan, i vilken männen ibland deltogo.

Vi kunna vara säkra på, att även bland dessa människorfinnas de män och kvinnor, som vandrat hand i hand hela livet, som älskat varandra.

Det är den enda gång, jag sett en indian dö.

Tapieteindianernas kultur och språk.

Tapiete tala samma språk som chiriguano, nämligen guarani. I det föregående har jag berättat om, huru även chané, ehuru av annan ursprung än chiriguano, antagit deras språk. i

En chiriguano, som länge vistats med tapiete, påstod bestämt, att han sinsemellan hört dem tala ett annat språk, som han ej förstod. Detta spår har jag sökt följa på flera sätt. Tapietehövdingen Yaré bedyrade dock, att detta ej var sant.

Vid Rio Parapiti sökte jag i Batirayus sällskap upp en chané, Batcha, som levat omkring ett år med tapiete. Han sade sig likväl aldrig hava hört dem tala något eget språk. Vad de vita ansågo vara ett hemligt språk var choroti, som några av dem kunde tala. Under den tid, jag vistats med tapiete, har jag aldrig hört dem tala annat än guarani.

Vi känna sålunda intet annat språk från dem än detta.

Kulturellt höra tapiete mycket närmare ihop med mataco, choroti och toba än med chiriguano. Detta gäller framför allt de vilda tapiete (yanaygua).

Tapiete synas mig därför vara en stam, som hörande till mataco-chorotigruppen antagit chiriguanospråket, fastän de bibehållit sin egen kultur.

Tapiete land är ett väldigt område, som sträcker sig allt ifrån Rio Pilcomayo till Rio Parapiti och djupt in i det stora, okända norra Chaco. Det är ett land, som tidtals är så torrt, att de, som leva där, inte ha annat vatten, än det, de kunna hämta ur roten av »sipoy». De vita ha därför inte lyckats utforska tapiete land. De ha haft lyckan att besitta ett område, som icke kunnat fresta erövraren. Svårigheten att få mat och de vitas järn har dock lockat dem ut ur sina ödemarker, ut till beroendet.Ibland ha de också kommit för att tjäna hos chiriguano och chané. Hungern har drivit dem. Det är sålunda icke ovanligt, att tapiete komma med barn, bohag, hundar och smuts och slå sig ned i utkanten på en chiriguano- eller chanéby. De få hjälpa till med allt möjligt arbete och betalas i majs. Detta sätt att vandra är alldeles olika chiriguano och chané, men överensstämmer däremot med mataco, choroti liksom toba seder och bruk.

Inom det indianska samhället finnas inga tjänare, har jag sagt. Hövdingen arbetar liksom de andra inom stammen. Vi se dock här återigen, att indianer av en stam kunna vara tjänare åt indianer av en annan. Stammarnas olika utvecklingsgrad är här grunden till en mycket skarp klasskillnad. Att en chiriguano skulle tjäna åt en tapiete vore orimligt, löjligt, lika upp- och nedvänt som att en chiriguanoflicka skulle vara älskarinna åt en smutsig choroti. Detta hindrar icke, såsom jag sagt, att en chiriguano kan roa sig med en vacker chorotiflicka. Till hustru tar han henne ej. Det vore allt för galet.

Inom stammarna finnes sålunda ingen klasskillnad, stammarna emellan kan den däremot vara ytterst skarp.

Tapiete kultur skall jag ej skildra här. Det vore att i det närmaste upprepa, vad jag berättat om choroti och ashluslayJämför även: Erland Nordenskiöld. Globus 1910. Bd 98, sid. 181.. Från chiriguano ha deras män antagit bruket av läppknapp, tembeta. Deras kvinnor äro tatuerade närmast som choroti.

Innan jag lämnar dessa indianer, skall jag dock återgiva ett par av deras sagor samt en del tecken av deras dövstumspråk.

Tapietesagor.

Huru papegojorna skaffade tapiete majs.

Det var en gång en gumma, som hade ätit »huirakuio». Det berättas att hon hade gömt två små bollar. Nästa dag, när hon ville äta och gått för att taga dem, hade de förvandlats till små papegojor. Efter två dagar hade dessa vingar. Efter fem dagar kunde de flyga och hade gått att söka något att äta. De hade funnit majs och hade hämtat fyra korn, som de lämnat till sin husmor. De sade, att hon skulle så dem. Följande dag hade de åter gått ut för att äta av denna majs och hade återvänt med munnarna smutsiga. Följande dag hade de gått att äta av den majs, gumman hade sått. De kommo och sade åt sin husmor, att de skulle hämta majs. De hade återvänt med fyra majskolvar och hade givit en åt var och en av familjen. Därefter hade de gått ut ett tag och åter kommit in. Det fanns då mycket majs, en hel hög.

Sedan dess ha tapiete majs.

Hur tapiete fingo fåret.

Det var en gång en gammal tapietegumma, som hade två små, små hundvalpar. Allt hade hon ätit. Hon hade ingenting. Hon hade poncho av gräs.

Det berättas att Tunpa kom till gumman och sade: »Jag skall taga hundvalparna med mig och jag kommer tillbaka.»

Efter tre dagar kom han tillbaka med hundvalparna dräktiga. Han sade åt gumman, att hon skulle ställa tio käppar i en rad och att hon skulle binda hundvalparna. På natten förvandlades dessa till tio får, som voro bundna vid käpparna. Tunpa sade, att hon skulle göra ponchos, och gumman satte sig att göra en sländtrissa.

Det berättas också, att Tunpa hade gått att söka sällskap åt gumman. Han kom med en flicka och en gosse. När dessa blevo stora, gifte de sig med varandra. Kvinnan födde en gosse och därefter en flicka. Dessa gifte sig i sin tur och fingo barn, som åter gifte sig med varandra.

Från dessa härstamma alla tapiete.*Eldrovet.*

Den svarta gamen hade eld, som den fått genom blixten från himlen (ára). Tapiete hade ingen eld. En liten fågel »cáca» stal eld åt dem, men den slocknade. De hade ingen eld att steka kött av vildsvin, av råbock och av andra djur. De fröso mycket.

Grodan tyckte därför synd om dem. Han gick till den svarta gamens eld och satte sig där. När den svarta gamen höll på att värma sig, tog grodan två glöd och gömde dem i munnen. Därefter hoppade hon bort och gjorde sedan upp eld åt tapiete. Sedan den tiden ha tapiete eld.

Den svarta gamens eld slocknade. Grodan hade stulit allt. Med händerna över huvudet satte sig den svarta gamen och grät. Alla fåglar samlade sig nu för att hindra, att någon gav eld åt den svarta gamen.

Tandvärkens uppkomst.

De gamla hade tänder av silver. När de åto slukade de ben, kött och allting. De gåvo ingenting åt sina hundar att äta. Detta gjorde att Tunpa tyckte synd om hundarna. Han gav därför människorna frön av zapallo (pumpa). De åto pumpa och deras tänder förvandlades till ben.

Från den tiden fingo hundarna mat och människorna tandvärk.

Dessa sagor från tapiete äro kulturmyter. Vi få där veta, huru dessa indianer fått elden, sina två viktigaste kulturväxter, majsen och pumpan samt sitt numera oumbärligaste husdjur, fåret.

Den sistnämnda sagen är naturligtvis ganska modern, då tapiete först genom de vita fått får. Det synes mig ej omöjligt, att flera av kulturmyterna kunna vara mycket modernare, än man i allmänhet tror. Tänka vi oss t. ex., att en stam ej har majs, därför att de haft missväxt och kanske för hungerns skull tvungits att äta upp, vad de gömt tillnästa sådd. De måste då försöka att få nytt utsäde och tvingas kanske att stjäla det från en annan fientlig stam. Detta troligen farliga äventyr giver upphov till en kulturmyt, i vilken, liksom alltid i indianernas fantasi,

djuren spela en stor roll.

Dövstumma hos tapiete.

När en indian berättar, förtydligar han talet med både händer och fötter. Mått och nästan alltid tal uttryckas genom tecken. Skall han säga t. ex. åtta, gör han det genom att visa upp åtta fingrar. Han har inga ord, som beteckna mått, han mäter av måttet med handen eller armen. Berättar han om djur, skildrar han med åtbörder ytterst livligt djurens rörelser. Han härmar dem med naturmänniskans skarpa iakttagelseförmåga.

Många gånger har jag i brist på tolk med få ord och talrika tecken lyckats föra en ganska livlig konversation med mina vänner indianerna.

Bland indianerna finnas dock, liksom hos oss, personer, som, tack vare att de äro födda döva, blott kunna uttrycka sig genom tecken. Fullt dövstumma har jag lärt känna hos två stammar, tapiete vid Rio Pilcomayo och yuracáre vid Rio Chimoré. Bland civiliserade indianer har jag också mött några dövstumma.

Hos tapiete lärde jag känna en dövstum gubbe, som var intelligent och behandlades väl. Alla förstodo det teckenspråk, han talade. Bland yuracáre såg jag tre dövstumma kvinnor, en mor med sina bägge döttrar. I den sistnämnda stammen lära flera dövstumma förekomma.

Samtliga tapiete kunde tala med den döve. Det teckenspråk, de använde, för att meddela sig med honom, använda också de, som ha normal talförmåga sinsemellan, då de på avstånd tyst vilja meddela sig med varandra.

I jämförelse med dövstumma vita i östra Bolivia, tillhörande den fattiga klassen, syntes mig deras indianskaolycksbroder mera utvecklade och lyckligare, tack vare det intresse och den vänlighet, som visades dem av deras omgivning.

Hos tapiete (yanaygua) vid Rio Parapiti var en gosse, som var från Rio Pilcomayo. Jag frågade honom, om han kände Yaré, men han låtsade ej känna till honom. Då tecknade jag åt honom, såsom jag lärt av den dövstumme i Yarés by. Gossen började skratta och blev helt meddelsam. Han tyckte, det var en rolig vit, som lärt sig att teckna som en tapiete.

De flesta av de dövstummas tecken äro rent beskrivande. Några äro likväl konventionella och förstås med svårighet av utomstående. Den dövstummes lärare är hela hans omgivning, hans mor, hans far, hans lekkamrater.

Här nedan äro återgivna några dövstumstecken, som jag samlat hos tapiete.

Häst — man stryker sig med höger hand, tummen och pekfingret från överläppen över mungiporna och gapar (bild 69 a).

Katt — man drager sig i mustaschen (tapiete ha i regel en liten mustasch), d. v. s. morrhåren och gör en kloformig, rörelse med handen i katthöjd över marken.

Jaguar — man sträcker bägge händerna kloformigt framåt och drager dem hastigt tillbaka.

Puma — man gör som vid föregående och stryker sig därjämte med högra flata handen fram och tillbaka över munnen.

Fisk — högra handen gör en rörelse, som härmar den simmande fisken (bild 69 b).

Eld — man för pekfingret till munnen och blåser (bild 69 c).

Sol — man gör samma rörelse som vid eld och pekar uppåt.

Måne — man gör en smackande rörelse med munnen och pekar uppåt himlavalvet.

Stjärna — man gör ett hål med tummen och pekfingret och pekar härs och tvärs på himlavalvet.Vatten — man stryker sig med flata handen över ansiktet och gör en drickande rörelse med densamma.

God, vacker — man stryker höger flathand över vänster flathand (bild 69 d).

Dålig — man slår med höger knytnäve i vänster flathand Rörelsen göres i jämnhöjd med ansiktet.

Kalebasskål — man formar en kalebasskål med händerna.

Bärväska — händerna lyftas upp över huvudet och strykas över huvudets sidor (bild 69 e).

Kruka — man formar med handen en krukmynning över marken (krukhöjd) och gör sedan en drickande rörelse.

Poncho — man stryker sig med bägge händerna över axlarna nedåt kroppen.

Väg — man sträcker ut armarna och händerna rätt framåt och för dem parallellt uppåt.

Långt — man sträcker ut armen och knäpper hastigt till med tummen och pekfingret.

Nära — man pekar framåt och nedåt med pekfingret.

Han har gått — man sträcker upp pekfingret och för armen bortåt och uppåt.

Kom hit — man håller handen helt öppen och för den krokiga armen åt sig.

Fisknät — man formar det ovala nätet med bägge armarna.

Majs — man gör samma rörelse, som när man avgrynar majsen (bild 69 f).

Öga — man pekar på ögat. På samma sätt uttryckes alla andra kroppsdelar.

Vän — man klappar sig på bröstet och pekar på vännen.

Mataco — man slår med höger pekfinger i vänster flathand (bild 69 g). Orsaken, till att mataco tecknas på detta sätt, är den, att för dem är lerkärlstrumman så synnerligen karakteristisk. Pekfingret är trumpinnen och handen trumman.Choroti — man pekar på örsnibbarna. I dessa bära choroti som nämnt träklossar.

Vit man — man formar en hatt och ett skägg med händerna.

Dansa — man för armarna i kors framför nedre delen av magen.

Död — man vänder hastigt upp flata handen.

Kvinna — man pekar på brösten ställande alla fingrarna mot bröstet (bild 69 h).

Missionär — man gör en tonsur med handen på huvudet.

Mor — man klappar sig på bröstet och gör därtill samma rörelse, som när man skall teckna kvinna.

Caraguatá — man vrider den ena handen över den andra (bild 69 i).

Algarobo — man lägger handen mot munnen och suger.

Kniv — man för händerna framåt (bild 69 j) och sticker åt bältet.

Tunpa (stora ande) — man håller armarna i sidorna och darrar.

Vacker flicka — man gör tecken för kvinna och för vacker.

Själ, ande (aña) — man gapar och gör en spottande rörelse framåt.

Om jag undantager quichuaindianerna på Calileguaberget, hos vilka vi blott gjort ett flyktigt besök, ha vi i denna bok lärt känna tvenne indiankulturer, en mera ursprunglig hos choroti och ashluslay, en mera utvecklad hos chiriguano och chané. Till de förra höra också mataco och toba, vilka här blivit omtalade mest i förbigående. Där dessa tvenne indiankulturer mötas, där ha vi en blandning av bägge, ett kontaktfolk. Så anser jag, att vi böra uppfatta tapiete. De äro de av chacostammarna, som bott närmast chiriguano och som därför rönt mest inflytande från dem.Innan jag avslutar min bok, skall jag även lämna en redogörelse för det lilla, jag vet om tsirakuaindianerna, vilka vi lärt känna som fångar hos tapiete. Det är en titt in i det stora okända, in i norra Chaco, där det ännu finnes en stor, vit fläck på Sydamerikas karta.

XX.

TSIRAKUAINDIANERNA.

Hos de vilda tapiete vid Rio Parapiti gjorde jag som nämnt bekantskap med fångar av en stam, som strövar omkring i norra Chacos okända, vattenfattiga snårmarker. Tapiete kalla dessa indianer tsirakua efter deras egendomliga strids- och grävklubbor. De vita kalla dem empelotos, vilket betyder nakna, chané säga tsirióno. Med de siriono, som bo uti skogarna norr och öster om S:a Cruz de la Sierra, ha de likväl ingenting gemensamt. Tsirakua tillhöra torrskogen, siriono den mörka, yppiga högskogen.

Tsirakua äro förföljda av alla. De vita skjuta ned dem, var de träffa dem. Om möjligt röva de barnen från föräldrarna för att låta döpa dem och för att sedan sälja dem. Chané behandla dem som de vita. Tapiete på samma sätt.

Själva ha de någon gång lyckats att taga hämnd. Vid Rio Grande mördade de för några år sedan några barn. Sovande vägfarande ha nattetid blivit överfallna mellan nedre Rio Parapiti och Rio Grande. Troligtvis är det tsirakua som någon gång överfallit dem, som hämtat salt vid Salina de San José.

De tsirakua, jag sett, äro fyra barn och två kvinnor. De syntes mig ha ovanligt brett ansikte med utstående kindkotor. Barnen voro starkt håriga i pannan ända ned till ögonbrynen. Även på kroppen voro de ovanligt ludna. De bägge kvinnorna voro av normal storlek i förhållande till andra chacoindianer.Efter vad jag sett och efter de uppgifter jag fått, synas tsirakua ej tatuera sig, ej heller stympa eller genomborra de någon kroppsdel. De måla sig däremot röda med fröna av urucu och med sot. Såväl kvinnorna som barnen voro ytterligt smutsiga och fulla av löss.

Enligt tapiete ha tsirakua samma slags runda hyddor som de själva, choroti, mataco och andra stammar här. De ha ej hundar och inga av den vite mannens husdjur. I närheten av hyddorna ha de tama fåglar, som skrika, om någon närmar sig dessa.

Hurudan eldstad, de ha i hyddorna, vet jag ej. En av tsirakuakvinnorna, som jag skänkte ett stycke kött, grävde i min närvaro en ugn alldeles lika den, som är här återgiven (bild 14) från ashluslay. Med sin grävklubba gjorde hon, sittande på marken, en grop. Till denna grävde hon en sned gång. Hon ställde sedan ved i gropen, som tändes med glöd hämtade från en annan eldstad. Liggande på magen, blåste hon av alla krafter genom ett bamburör i gången för att få veden att brinna. Därefter gick hon och högg ut med sin grävklubba (här sålunda använd som yxa) ett stort barkstycke ur ett flaskträd. När hon fått tillräckligt med glöd i gropen, lade hon ned köttet i densamma, varefter hon täckte såväl gropen som gången med bark samt med sand. Ovanpå sanden gjorde hon åter eld. I flera timmar lämnade hon sedan köttet att rosta. Tyvärr var jag icke med, när det åts upp, men det var säkert välsmakande.

Ett liknande sätt att rosta kött är bekant för de argentinska gauchos. Det är synnerligen förträffligt.

När kvinnan tillagade sin föda, kastade hon då och då nävar av sand åt olika håll, liksom för att jaga bort onda andar eller något dylikt.

Tsirakua leva huvudsakligen av honung, av vilda frukter, av rötter och av jakt. Den ovannämnda kvinnan samlade åt sig stammar av caraguatá, som hon rostade och åt. Demed tsirákua besläktade zamucoAtt tsirakua och zamuco tala liknande språk framgår av följande jämförelse:

Zamuco

Tsirakua

öra = yagoroné

(dlyócon)goroni

öga = yedoi

(dlyóqui)dodye

hand = imanaetio

(dlyóco)maná

sol = yede

géte

vatten = yod

mama

eld = pioc

pió

För vidare jämförelse meddelar jag här även några vanliga tsirakuaord:

majs — géshna

tobak — sidódu

zapallo — ógodieú

caraguatá — gutá

grävklubba — bahábe

urucu — tasi

kalebass — pitáu

struts — bái

vildsvin — pósnoni

aska — pútchucuru

sten — kukáni

hund — tomóco

ha enligt CardusCardus: Las Misiones Franciscanas entre los infieles de Bolivia. Barcelona 1886. ett synnerligen primitivt åkerbruk. Tsirakua känna majs, tobak, urucu och zapallo.

Dessa indianers vapen äro framför allt klubbor. Utom de långa grävklubborna ha de kastklubbor av flera typer. När jag visade tsirakuakvinnan min klubbsamling från hennes stam, som jag fått från yanaygua och chané, så visade hon mig deras olika användning och uppförde med grävklubban tryckt mot munnen en krigsdans, sjungande med bölande stämma »hé ha ho, he si sia, he ha há, he si sia».

För att giva lystringssignaler använda tsirakua visselpipor av egendomlig form.

Nakna kalla de vita tsirakua. Detta är oriktigt, ty hos dessa indianer finner man samma klädesplagg som hos de

vilda tapiete. Kvinnorna ha ett skynke om benen, mannen ett, som täcker könsdelarna och som är fästat om livet.Dessutom ha de stora täcken, till formen liknande dem choroti, ashluslay m. fl. använda. Alla dessa kläder äro tillverkade av caraguatá och ej av ull. Kläderna äro knutna av snören. De förstå även att väva breda band av caraguatá. Av detta material har jag däremot aldrig annorstädes sett vävnader.

På fotterna bära tsirakua fyrkantiga sandaler av tapirhud eller av trä. Dessa ha fyra hål för snörena, under det de sandaler, andra indianer använda, blott ha tre.

Vi finna samma slag av väskor av caraguatá hos tsirakua som hos choroti och ashluslay. Honung förvara de i påsar av helflådda djur.

Ett enda grovt lerkärl har jag från dessa indianer samt en kalebass, prydd med en inristad fågel.

Järnet är mycket sällsynt hos tsirakua. Varje liten bit tillvaratages och skaftas. Större stycken, som de komma över, delas mellan flera. Det lär vara för att få järn, som de någon gång överfalla vita och chané. För några bitar av denna dyrbara metall riskera de sina liv.

Troligt är, att chamacocoJämför Fric Globus. Bd 96 (1909) sid 24. Die unbekannten Stämme des Chaco boreal. eller någon annan stam även förfölja tsirakua och tränga dem mot Rio Parapiti, där de, efter vad Batirayu sagt mig, först på senare tider börjat uppträda.

Tsirakua tillhöra norra Chacos okända ödemarker, om vilka vi veta så litet. En utforskning av det inre av detta land skulle säkert giva mycket av intresse.

Vad för människor finnas där? Denna fråga har jag ställt till många indianer. Av dessa har en chanéindian, Bátcha, vilken som nämnt länge levat med tapieteindianerna, berättat mig följande.

Ungefär sex dagsmarscher från Rio Parapiti västerut säga tapiete, att där bor ett dvärgfolk, som lever i jordhålor. Dessa dvärgar äro vänligt sinnade och talade guarani. Om

deras hålor hörde jag redan 1902 av en sergeant Gonzales, som sett dessa under en expedition i det inre av Chaco.

En sådan berättelse som denna har man all anledning att antaga vara osann, åtminstone vad beträffar dvärgarna. Jordhålorna kunna vara brunnar, liknande dem ashluslay och lengua gräva.

Mycket egendomligt är det likväl, att samma uppgift om dvärgar i det inre av Chaco har HawtreyHawtrey. 1. c. fått av lenguaindianerna, som bo nära Rio Paraguay. Tvenne stammar, som bo på ömse sidor om det stora okända området i norra Chaco, ha sålunda samma berättelse. Möjligen är det blott en gemensam saga. Det får framtiden utvisa.

Det berättas, att man i det inre av norra Chaco nära Salina de San José har funnit moderna indiangravar, som alla voro prydda med kors av trä. Om det är sant, vet jag ej. Omöjligt är det inte, ty många av de indianer, som bo där, härstamma säkerligen från indianer, som varit kristna. Bland zamuco, vilka som nämnt stå nära tsirakua, ha jesuiterna haft mission.

Kanske är det därför inte alldeles en tillfällighet, att tsirakuakvinnor knäppa ihop händerna liksom till bön på kristet vis. Något liknande har jag aldrig sett hos choroti eller ashluslay, som ej varit besökta av missionärer.

SLUTORD.

Jag har här sökt skildra de indianer, jag lärt känna i Chaco. Vi ha nu till slut kommit till gränsen av det okända, vars hemligheter ingen ännu utforskat. Ett stort område i Chaco är alldeles okänt för de vita, ett ännu större har aldrig besökts av någon forskare.

Det är ett farligt område, icke så mycket för de fientliga indianer, man där troligen skulle möta, som på grund av

bristen på vatten. Med indianernas hjälp vore det möjligt att gå fram där, utan dem kunde man ej finna vattenställena. I det föregående har jag sagt, att man i norra Chaco bör finna rester av mycket primitiva stammar, ty det har varit den naturliga tillflyktsorten för dem, som besegrats i striderna om floderna och om de trakter, där det varit lätt att tillfredsställa magens fordringar.

Mycket mera skulle jag vilja lära känna om de stammar, jag här skildrat. Choroti och ashluslay religiösa föreställningar veta vi nästan ingenting om. Blott ett par av de sagor, jag har meddelat, har jag upptecknat på originalspråken. Individualpsykologien lockar mig även.

Det bör därför icke synas läsaren märkvärdigt, om jag än en gång skulle vilja deltaga i indianlivet vid Rio Pilcomayo, om jag än en gång skulle vilja höra gubbarna berätta sagor vid lägerelden, om jag skulle vilja söka att tränga in i norra Chacos okända trakter.

Innan något sådant kan ske, måste jag dock fullständigt publicera resultaten av min senaste färd, som berört enmycket större del av Bolivia än Chaco. Icke minst viktigt är, att vad jag funnit vid mina arkeologiska grävningar, blir beskrivet.

Kanske skulle även mina urskogsvandringar och flodfärder i nordöstra Bolivia långt bort till Brasiliens gräns vara värda att skildra för en större allmänhet än den, som läser etnografiska facktidskrifter.

I december 1909 lämnade jag Yacuiba, kommande från mitt andra besök hos choroti och ashluslay, som jag redan skildrat.

Hemåt gällde färden!

I slutet av januari 1910 var jag åter i Sverige. Bägge mina följeslagare från resan ha stannat i Sydamerika. De äro unga och vilja söka slå sig fram i det nya landet. Jag hoppas, det skall lyckas dem. Trivs inte Moberg bland de vita, slår han sig väl ned hos indianer och indianskor, där han trivdes så väl.

När jag skildes från Batirayu, sade han: »Det är sorgligt att skiljas och aldrig träffas mer, när man blivit goda vänner.»

Vem vet, kanske träffas vi än en gång. Må Yamandutunpa skydda dig, Batirayu. Må det dröja länge, innan du vandrar till Aguararenta för att dricka majsöl hos dina förfäder.

»Hayma opama!» (Så var det inte mer.)

================================

BILDER

till INDIANLIV

av *E. Nordenskiöld.*

================================

Pl. 1.

1. *En sagoberättare. Chané. Rio Parapiti.*Pl. 2.

2. *Matacoflicka. Esperanza.*

3. *Calileguaberget.*

4. *Chorotihövdingcn »Skogshönans» by.*

Pl. 3.

5. *Ashluslaypappa med sin lilla gosse. Rio Pilcomayo.*

6. *Bomärken på mantlar från ashluslay.*

8. *Ashluslaykvinnor tuggande algarabofrukter.*

7. *Kokskjul från choroti. Rio Pilcomayo.*

Pl. 4.

9. *Spärrning av Rio Pilcofnayo med fiskande chorotiindian.*
Nätet, han använder, är ett dyknät.

10. *Ashluslay, som äter fisk. I öronen har han stora träklossar.*
*Vänster armled är lindad till skydd mot bågsträngen.*Pl. 5.

11. *Ashluslaykvinna sållar algarobomjöl.*Pl. 6.

12. *Chorotikvinna bär hem vatten.*
Rio Pilcomayo.

13. *Ätborste.*
Ashluslay.

14. *Ugn, grävd i jorden. Ashluslay.*
a = jordyta, b = barkstycken, gräs m. m.
c = gång genom vilken man blåser på glöden, d = glöd.

15. *»Rivjärn» av trä. Ashluslay. u.* ¼.

16. *Chorotimamma med sin lilla gosse och hans lekkamrat.*

Pl. 7.

17. *Leksaksbössa från chiriguano. Caipipendi.*
Liknande använde ashluslay och choroti. u. $^{1}/_{5}$.

18. *Boleadora*
Ashuslay u. $^{1}/_{10}$.

20. *Spelbrickor. Choroti. u.* ½.

19. *Chorotigossar knyta trädfigurer.*

Pl. 8.

21. *Tatuering och ansiktsmålning. Choroti. Rio Pilcomayo.*
a = c:a 5 års flicka, b = c:a 18 års flicka, c = kvinnat d = man.

22. *Tatuering och ansiktsmålmng. Choroti, ashluslay och mataco.*
a = typisk stamtatuering för ashluslaykvinnor, b och c = män, d = målning för chorotiman.

23. *Chorotigumma, som tatuerat författaren.*

24. *Ashluslayman.*

Pl. 9.

25. *Chorotielegant.*

26. *Ashluslay med mössa*
besatt med snäckskalsskivor.

27. *Visselpipa. Choroti. u. ½.*

29. *Boxhandske. Ashluslay. u. ¼.*

28. *Dansande ashluslaymän.*

Pl. 10.

30. *Matacoindiancr rosta »palometas» och andra fiskar, Crevaux. Rio Pilcomayo.*

31. *Dockor från choroti, u. ½.*
1 = mulåsna, 2 = kvinna, 3 = man,
4 = kvinna, som på chorotivis bär en liten flicka.

33. *Väska av*
caraguatá. Choroti.

32. *Strumpa av Caraguatá*
, användes som skydd
mot palometafiskarnas bett. Ashluslay.

34. *Såg av hårt*
trä. Ashhluslay. ¼.

Pl. 11.

35. *Vävstol. Ashluslay.*

36. *Chorotikvinnor bära hem vilda frukter i sina caraguatáväskor.*Pl. 12.

37. *Charotikvinnor som bygger ett lerkärl.*

38. *Trumma av*
lerkärl. $^1/_8$.

39. *Vattenkruka.*
Ashluslay. u. $^1/_{10}$.

40. *Kalebass.*
Ashluslay. u. $^{1}/_{8}$

41. *Teckningar av en ashluslaygosse.* $^{1}/_{2}$.
Ashluslay till häst.

Pl. 13.

42. *Ashluslayman i magpansar.*Pl. 14.

43. *Ashluslaykrigare.*

44. *Skalp från Chaco.*

45. *Stridsklubba. Ashluslay.* $^{1}/_{10}$.

46. *Ashluslaykvinna på vandring. Hästen stulen från de vita.*

Pl. 15.

47. *Ashluslayfiskare gå över Rio Pilcomayo.*Pl. 16.

48. *Chanéindian. Rio Itiyuro.*

49. *Chanéindian. Rio Parapiti.*

50. *Lerkärl, tillverkade av*
chiriguanohövdingen Maringays
hustru. u. $^{1}/_{10}$.

51. *Chiriguanogubbe med stor*
läppknapp. Tihuipa.

Pl. 17.

52. *Caraguatá. Växt, som av indianerna i Chaco användes på flerfaldiga sätt.*

53. *Eldstad vid majsölskoket. Chanéby. Rio Itiyuro.*
Till höger på bilden synas stora kärl, i vilka majsölet får jäsa.
*Huset är jordrappat.*Pl. 18.

54. *Chanékvinna. Rio Parapiti.*
Hon bär i bärnätet en vattenkruka.

55. *Sittpall. Chiriguano. Tarairi.*

56. *Pinnar till tshúcarstaspelet.*

57. *Tscúcarespelet. De spelande se efter, huru pinnarna fallit.*

Pl. 19.

58. *Chanékvinna från Rio Parapiti,*

klädd i »tiru».

61. *Kam, att*
kamma ut håret med.

60. *Ansiktsmålning för man.*
Chiriguano. Itapenbia.

59. *Tatuerad*
kvinnoarm.
Chiriguano.
Itapenbia.

62. *Chiriguanohövdingen Mandepora.*

Pl. 20.

63. *Palmskog nära Rio Pilcomayo.*P!. 21.

64. *Ung chanékinnna blottar överkroppen för att fotograferas. Rio Parapiti.*Pl. 22.

65. *Majsölet kokas. Chané. Rio Itiyuro.*

66. *Gammal gumma. Chané. Rio Itiyuro.*
Hennes barnbarn voro ungefär 18 år och yngre. Pl. 23.

67. *Chanéhövdingen Vocapoys hustru målar ett lerkärl. Rio Itiyuro.*Pl. 24.

68. *Vävstol. Chiriquano. Tihuïpa.*

69. *Dövstumstecken. Tapiete.*